

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 28 жніўня 1987 г. № 35 (3393) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

Кліча ў школу званок...

Фота Я. МЯЦЕЛІЦЫ.

УКАЗ ПРЭЗІДЫУМА ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР

Аб узнагароджанні
тав. ПАНЧАНКІ П. Е.
ордэнам Леніна

За вялікія заслугі ў развіцці
савецкай літаратуры і ў сувязі
з сямідзесяцігоддзем з дня
нараджэння ўзнагародзіць паэ-
та Панчанку Пімена Емяльяна-
віча ордэнам Леніна.

Старшыня Прэзідыума
Вярхоўнага Савета СССР
А. ГРАМЫКА.

Сакратар Прэзідыума
Вярхоўнага Савета СССР
Т. МЕНТЭШАШВІЛІ.

Масква, Крэмль,
21 жніўня 1987 г.

ІДЗЕ КАСТРЫЧНІК ПА ЗЯМЛІ

«Мастацкая літаратура», як і
іншыя выдавецтвы рэспублікі,
падрыхтавала шэраг кніг да 70-
годдзя Вялікага Кастрычніка.
Сярод іх — зборнік «Ідзе Кастрыч-
нік па зямлі» (унладанне
В. Аколавай) — своеасаблівае
анталогія сусветнай паэзіі, пры-
свечанай Вялікай Кастрычніцкай
сацыялістычнай рэвалюцыі.
У ёй змешчаны творы 47 аўта-
раў з 24 краін.

Адкрываецца зборнік «Одай
Леніну» выдатнага чылійскага
паэта П. Наруды ў перакладзе
Р. Барадуліна. «Дзякуй, Ленін,
за паветра, за хлеб, за надзею»
— так завяршае майстра паэ-
тычную споведзь пра велічны і
вечны час, які уснавіў усю
усю планету.

У ніжэй прадстаўлены таксама
творы іншых, сусветна вядомых
аўтараў. Свае лепшыя радкі
Леніну, партыі, створанай пад
яго кіраўніцтвам, дружбе наро-
даў, пралетарскаму інтэрнацыя-
налізму, працы ў імя далейша-
га росквіту планеты прысвяцілі
Н. Валцараў і Е. Бэхер, Н. Гіль-
ен і Ю. Тувім, П. Элюар і Н. Хі-
мет, А. Плаўна і В. Незвал...

Над перакладамі працавалі
таксама Э. Агняцвет, М. Ароўна,
Н. Гілевіч, С. Грахоўскі, С. Дзяр-
гай, Л. Дранько-Майсюк,
Х. Жычна, М. Лужанін, Я. Міла-
шэўскі, М. Мятліцкі, У. Паўлаў,
Я. Сіпаю, Я. Семяжон.

КІНО— СЯМІДЗЕСЯЦІГОДДЗЮ

Фестываль беларускага кіно,
прысвечаны 70-годдзю Вялікага
Кастрычніка, праходзіць у рэс-
публіцы. Гледачы маюць мажлі-
васць пазнаёміцца з лепшымі
стужкамі, створанымі раней, а
таксама з новымі работамі бел-
ларускіх кінематаграфістаў, су-
стрэцца з рэжысёрамі, апера-
тарамі, акцёрамі.

Адбудзецца некалькі прэм'ер.
Адна з іх прайшла ў Мінску.
Мінчане і госці сталіцы рэспуб-
лікі паглядзелі мастацкі фільм
«Двое на востраве слёз» — но-
вую работу вядомага рэжысёра-
дакументаліста В. Дашука. У ёй
ён выступае аўтарам сцэнарыя
і рэжысёрам.

1. Якімі клопатамі жыве калентыў Вашага выдання сёння, ва ўмовах перабудовы? Ці знаходзяць адлюстраванне на старонках часопіса тэа працэсы, якія адбываюцца ў грамадстве?

2. Якія публікацыі прысьвячае часопіс непасрэдна 70-годдзю Вялікага Кастрычніка?

У нумары «ЛіМа» за 14 жніўня на гэтыя пытанні адказалі галоўны рэдактары часопісаў «Полымя» і «Беларусь» С. Законнікаў і А. Шабалін. Сёння на пытанні штотыднёвіка адказваюць галоўны рэдактар часопіса «Нёман» А. Кудравец і адказны сакратар часопіса «Маладосць» Л. Дайнека.

Пафас перабудовы, пафас творчасці

Анатолий КУДРАВЕЦ,

галоўны рэдактар
часопіса «Нёман»:

1. Перабудова і галоснасць — паняцці ўзаемазвязаныя і ўзаемаабумоўленыя. Паспех перабудовы немагчымы без адкрытага выхаду на абмеркаванне ўсіх, нават самых балючых праблем, як і сённяшняга ад-

крытасць, шчырасць часам да самабічвання немагчымы былі без глыбокага разумення крайняй неабходнасці, непазбежнасці рашучых пераменаў ва ўсіх сферах нашага жыцця — у эканоміцы, палітыцы, культуры. Літаратура не выключалася з гэтага раду. Яна набывае сваё асаблівае значэнне, бо за ёй стаіць Слова — праўдзівае на сёння і назаўсёды слова пра чалавека ў яго глыбінна-гістарычным вымярэнні і канкрэтна-сённяшнім параметрамі душы, з яго трывогамі і болькамі, яго надзеяй на лепшае і жаданнем ператварыць гэтую надзею ў рэальнасць.

Нельга надзяцца літаратуру неўласцівымі ёй хай і фантастычна прывабнымі функцыямі. Як нельга і патрабаваць адказнасці за тое, за што яна не можа адказваць, напрыклад, за нявыкапаных гектары бульбы ці за мяккі прыгавор злачынцу. Нават калі б было напісана на поўналістажнаму ра-

ману ў разліку на кожны гектар ворнай зямлі — жыта і мяса гэта наўрад ці дабавіла б. Усяму павінна быць свая мерка і свая адказнасць.

Быць мастацка-філасофскім люстрам жыцця — гэта права і абавязак літаратуры, за гэта яна нясе і павінна неслі адказнасць. Гаварыць не аб праблемах без чалавека, а праз чалавека выходзіць на праблему. Чалавека, як адзіна вышэйшую мерку ўсяго існага, мерку не папярковых, а рэальных магчымасцей яго абароны.

Недзе тут, у гэтым неабдымным абсягу, на маю думку, ляжаць задачы і абавязкі літаратурных часопісаў, у тым ліку і «Нёмана».

Было б няправільна лічыць, што час перабудовы да асновы перамяніў жыццё ў часопісе. Хаця б таму, што перабудова — гэта не абавязковае знішчэнне ўсяго, чым жылі раней (спачатку разбурым, а там будзем глядзець, што рабіць).

Гэта перш за ўсё ломка аджытага і развіццё перспектывага, што добра зарэкамендала сябе. Інакш гаворачы, стварэнне на кожным квадратным метры жыццёвай прасторы таго маральна-прававога клімату, у якім менш за ўсё маглі б расцівацца заганыя рэцыдывы мінулых часоў — часоў культуры асобы і застою.

Працэсы такой ломкі ішлі ў нашым грамадстве і раней, толькі былі яны менш маштабныя, і прабівалі сабе дарогу з большай крывёй. І «Нёман», як і ўся наша літаратура (я маю на ўвазе перш за ўсё яе лепшых прадстаўнікоў), стараўся вынесці іх на суд грамадскасці.

Дастаткова ўспомніць публікацыі Янкі Брыля, Пімена Панчанкі, Алеся Адамовіча, Генадзя Бураўкіна, Уладзіміра Верамейчыка, А творы Уладзіміра Караткевіча. Ці «круглы стол» у калгасе «Савецкая Беларусь» Камянецкага раёна па пытаннях сацыяльнай перабудовы сяла. Можна было б прыводзіць яшчэ прыклады даўняй «перабудовы», але гаворка не пра гэта.

Дзень сённяшні дае нашмат большыя магчымасці кожнаму пісьменніку, журналісту для выхаду на прыэдня рубяжы агульнанародных клопатаў і работы, на якую заклікае партыя.

Паварот да чалавека, погляд на любую — эканамічную, экалагічную і іншую праблему праз прызму яго інтарэсаў, — абавязковы крытэрыі ўсіх матэрыялаў, якія друкуюцца і якія часопіс збіраецца надрукаваць.

Тым самым не хачу сказаць, што мы задаволены ўсім, што падпісваем да друку. Бо многае залежыць не толькі (і не столькі!) ад працы тых «штатных» трынаццаці творчых адзі-

нак, якія рыхтуюць часопіс. Узровень публіцыстыкі залежыць ад усіх публіцыстаў, узровень літаратуры — ад усіх пісьменнікаў.

З надрукаванага ў гэтым годзе значны рэзананс выклікалі «Аповесць для сябе» Барыса Мікуліча, апавяданні Уладзіміра Караткевіча і Віктара Карамазова. Рэдакцыя атрымала шмат шчырых, хвалюючых, нават шчымых пільмаў. Рады нагодзе паведаміць чытачам, што часопіс рыхтуе да публікацыі другую і трэцюю часткі аповесці Барыса Мікуліча. Добрыя чытацкія водгукі мелі і іншыя публіцыстычныя завостраныя паэтычныя публікацыі: падборка вершаў Пімена Панчанкі, раздзелы з паэмы Ніла Гілевіча, паэма Яўгенія Янішчыца. З чыста публіцыстычных матэрыялаў хочацца назваць нарыс Уладзіміра Кажэўнікава «Эвакуацыя» — пра беларускі аспект чарнобыльскай трагедыі, матэрыялы «Круглага стала», праведзенага рэдакцыяй і прысвечанага вострым праблемам моладзі «Гэтыя калючыя незразумелыя падлеткі», а таксама вялікі матэрыял, прысвечаны няпростым пытанням дзяржпрыёмкі, напісаны Мікалаем Сердзюковым.

Важным элементом перабудовы работы часопіса, барацьбы за яго жыццёнасць і канкурэнтаздольнасць трэба лічыць і тое, што з вераснёўскага нумара г. г. ён пачынае выходзіць з каларывымі ўклейкамі. Чытачы яго змогуць пазнаёміцца з лепшымі творами выяўленчага мастацтва, скульптуры, архітэктуры Беларусі ўсёй яе гісторыі.

2. Рэдакцыя добра памятае, што гэты год — год вялікага юбілею Савецкай улады. Развіццё, удасканаленне нашага грамадства немагчыма як без

НАШ КАЛЯНДАР

ЗВАНОЧАК старшынні ледзь абазваўся і сціх, даўшы месца мяккаму голасу:
— Вам не здаецца, што...
— Пара канчаць? — здагадаўся прамоўца.
— Вы ўжо выкарысталі тры рэгламенты... Колькі трэба яшчэ?

мацца нашай рэчаіснасці, а сам піша вершы пра Чэхаславакію. Адбіцца лёгка, а ці варта? Старшыня закрывае нараду і пытаецца, ці няма ў каго заўвагі і даведак.

Маўчу. І ўсё ж у думках гаркавата. Пастылі апрапаюся, выходжу ў вестыбюль.
— Правільна, што не захаче-

высокага кабінета. Хай часамі размову перапыніць тэлефонны званок ці падпісанне тэрміновых дакументаў, — галоўная нітка расказу або распытанне не траціцца.

Гэтае ўмельства Ціхана Якаўлевіча вярнуцца ў рэчышча папярэдніх разваг або роздумаў, акурат на тое самае месца, дзе перапынілі, здзіўляла, нават захапляла.

Напярэдні 1977 года мы гаварылі з ім у Савецкі Міністраў пра стары Мінск, аб чым падрабязней смяжэцца пасля. Працяглы званок міжнароднай Ціхана Якаўлевіча бярэ трубку. Па аднасладовых адказах «няма», «не можам» стала зразумела: на другім канцы провада дамагаюцца немагчымага.

— Вясна... Усе ўжо бульбу паелі. Але ніяк не могуць пагадзіцца, што і беларусы не пасцілі, — сядоучы на месца, тлумачыць Ціхан Якаўлевіч.

Гаворка вярнулася да таго, як зрабіць даступнай для людскіх вачэй старажытную Нямігу. Але праз некалькі хвілін трубку давалася зняць зноў.
Адмова такая ж катгарычная. А ў трубку гаворыць бездакорна вельмі: «Каб меў уласны сніпел, адсылаў бы вам дармова». «Што маем? Маем, што рынак падніме... Так, так. Па рыначнай цане: колькі калгаснік папросіць...»

Скончыў і паскардзіўся:
— Каб жа яна пад снегам расла, гэта бульба.

У голасе чулася сапраўднае засмучэнне. Далейшыя тэлефонныя просьбы і патрабаванні выслушаліся цярпліва і папярэдліва. Але ўвесь час выказвалася разумная рупнасць гаспадары, які добра ведае, колькі чаго патрэбна сабе, каб дачкаць новага ўраджая. Пануль маглі — дзяліліся, хоць і самі лішку не мелі, спадзяваліся, пражывём на тым, што будзе ашчаджана.

Апошняя сустрэча, якой ён задаў, як ужо казалася, хатні тон, адбылася паводле яго жадання.

Ціхан Якаўлевіч сустракаў першае пасля вяртання з Масквы Кастрычніцкае свята. Абзвітаца словам да мяне ў святочныя дні пачаў ён першы, некалькі гадоў назад. Цяпер разам са святоточна паштоўкаю я паклаў у канверт новую кніжачку «Галасы пад выраем».

6 лістапада 1980 года, раніцай, голас з трубка, які я пазнаў бы і праз многія дзесяці-

год, павітаўся, папытаў, як жы-
ву, і павіншаваў са святам.

— Дзякуй вам за падарунак,
— сказаў нарэшце.

— Выбачайце, што малы!
— Не, гэта вялікі дар. Даўно ўжо мы з вамі не размаўлялі.

Бянтэжуся і даволі бястактна заўважаю, што ў яго і без мяне даволі клопату. Не паспяваю спахапіцца, каб не зразумеў гэта як адмаўленне ад сустрэчы, а ён прычыць:

— Ну, для такіх спраў гадзінка знойдзецца.

У голасе спагадлівая ўсмешка: няхай цябе наша беларуская сціпласць не заядае.

Гадзіна знайшлася, праўда, не так хутка: недзе перад паездкай Ціхана Якаўлевіча ў Бразілію. Я з'явіўся ў прыёмную, паводле Коласавай звычайкі — лепш на паўгадзіны раней, чым на секунду пазней, — хвілін за 20 да прызначанага часу і, ані не чакаючы, быў праведзены ў кабінет.

— Хто пачне, вы ці я?

Разумею, хоча падзяліцца нечым са свайго клопату, значыць, са мною сапраўды хочучы гаварыць, а не толькі слухаць.

І ён загаварыў. Пра сягонняшні дзень рэспублікі, пра цяжкасці, якія даводзіцца перабываць. Калі ад гэтага ўдавалася адарвацца, як бышам на яе пазбавіўшыся перашкод — працоўнага, харчовага, духоўнага парадку, — вочы яснылі нібыта аглядаючы намечанае як ужо здзейсненае. Такім чынам ён усё набліжаў да заўрашняга дня і свайго суразмоўніка. Без папярэджання было дадзена зразумець: гаворка — давяральная, названыя лічбы і ўспамінутыя прозвішчы павінны застацца ў гэтых сценах.

— Хоць усё, пра што гавару, можна сказаць, у нас у кішэні, але не будзем хваліцца загадка.

Праслізнула нотка незадавальнення работай планавых органаў. Часам яму даводзілася прымаць адказнасць за сур'ёзныя рашэнні выключна на сябе («Няхай мне вымова будзе, а вы хадзіце чысценькія»), калі людзі ўмывалі рукі, робячы

выгляд, што рэспубліка мае змогу менш пакідаць дома, для ўласнага ўжытку.

Гэта мінула, праўда была на ягоным баку, а неразуменне магчымасцей і абставін ён не збіраўся расцэнываць як памылку і ўспамінаць блага.

Гаварылі найбольш пра сельскую гаспадарку — я быў нашіпаваны няўцешнымі фактамі. І не абмяну раз'яднанасці ў рабоце агракомплексных звоняў, калі ўдзельнічаў адзінага працэсу шмат, а за недабраны ці несабраны ўраджай адказвае толькі калгас або раён. А Сельгастэхніка, Саюзхімія, будаўнікі, дарожнікі павінаюць сабе за атрыманне прэміі чаёк і не чуваюцца.

Ціхан Якаўлевіч не перапыняў, хоць, вядома, ведаў значна больш. На гэты конт у саюзным друку ўсё часцей праявіліся матэрыялы, трэба думаць, ужо рабіліся накіды Харчовай праграмы. Але ў мяне былі жывыя прыклады з нашага жыцця: колькі матароў для калгасных аўтамашын не адрамантавалі адпаведныя заводы, і з дваццаці грузавікоў калгаснага парна ўдаецца рэальна завесці толькі адзін ці два, каб ужо не выключыць да канца работы, — бог яго ведае, ці завядаецца зноў. Успомнілася і залішняе колькасць камандзіраў над калгасамі. «Правда» тады пісала, што ў сельгасупраўленнях Курганскай вобласці аграмоаў куды больш, чым у калгасах і саўгасах.

— А ў нас, ведаеце, колькі? — Ціхан Якаўлевіч называе лічбу не менш унушальную. — Ян, не адстаём?

Паводле справаздачы за 1922 год, у апарата Наркамзема рэспублікі налічвалася каля дзюх сотняў работнікаў, прыкладна трэцяя частка іх была не на дзяржаўным бюджэце, а на ўтрыманні пэўных гаспадарак. Ціхан Якаўлевіч робіць адзнаку на аркушыку:

— Магчыма, не так і дрэнна замацаваць якую імяно апаратчынаў за калгасамі...

Падтрымка падбадзёрыва. Сапраўды, не шэфствай, не пачы дырэктыву, не шлі абавязковых для выканання рэкамендацый, а ўпракны і цягні. Тады табе і прэмія, і зарплата. І аграпрактык будзе менш гнуцца над справаздачамі, адказваць на цыркуляры і адносіні, а займее час падумаць, як лепей абсеяцца і абжацца. Ды, напэўна, некага з цяперашніх апенуноў пацягне назусім застацца на зямлі.

Максім ЛУЖАНІН

РУПЛІВАЙ ДУШЫ КАМУНІСТ

— Тры...
— Яшчэ тры?
Зала ўдзячна заўсміхалася жарту і тут жа разрагаталася: прамоўца папрасіў усёго тры хвіліны.

Ідэалагічная нарада творчых работнікаў рэспублікі. Старшыню Ц. Я. Кісялёў, тады другі сакратар ЦК КП Беларусі, на трыбуне — я, неспрактываваны ў выступленнях на нарадах такога парадку, — ахвотнікаў выказацца шмат, а спісы прамоўцаў сціслыя, і трэба строга даляноўвацца часу.

Справа адбывалася пасля запуску першага нашага спада-рожніка, у жыцці прывявала ўцешнага, і ў літаратуры няціха было — добрага больш, чым вартага асуджэння — хочаш, не хочаш, само гаворыцца!

Таму ў тоне старшынні не чулася дакарання за перабор, паводзіны аўдыторы таксама падбадзёрвалі, і ў перапынку мне давалася прыняць запросныя паўтарыць выступленне ў некалькіх калектывах.

Назаўтра за трыбуну стаў раманіст і, пачухваючы люстравую лысню, не без іроніі называў мяне «калегам». Маўляў, «калега» аглашае заклікі тры-

лі здачы даць! — Ціхан Якаўлевіч на выхадзе дакарнаецца да рукава. — Уражанне ваша прамова зрабіла. Пісаць можна аб усім, абы добра. А вашы вершы пра чэхіў цяпер абавязкова пачытаю. — І паціскае руку на развітанне.

Першыя, чвэртку веку назад звернутыя да мяне асабіста словы не забыліся і не забудуцца, хоць так крывядна рана перастаў гучаць той добры голас.

З газетнай паласы, з некрологу, глядзіць зусім жывое аблічча, абвргаючы напісанае пра ягоны адыход, замацоўваючы яго прысутнасць сярод нас.

Такім, як на фота ў некрологу, убачыўся ён мне пад час апошняй гаворкі. Толькі, можа, больш хатнім: у светлым жакеце, з паслабленым у вузле галштукам.

Прыняў у тым, у чым працаваў. Вядома, нічога не каштавала б накінуць на плечы пінжак з Залатою зоркай. Але гэта аддаліла б гаворку на мяжу афішыйнасці, як на прыёме важнага госця або інішаземца. Лепей, куды лепей размаўляць па-хатняму: выкладай усё, што карціць, не ўважаючы на сцены

Мікола ЯНЧАНКА

Бесчасоўе

Катаклізмы,
Патрасенні
Нас наведвалі не раз.
Ды зарукаю збавення
Быў нам Час,
Вялікі Час.
Час кіпення
І бурлення,
Бы вясною ваду,
Накіроўваў на стварэнне,
Узвышэнне
Душ і дум.
Ды застою раска-ціна
Супыніла наш баркас.
І надоўга нас пакінуў
Горды Час,
Вялікі Час.
У пустыні

Ад святыні
Павялі правядыры.
І не словы залатыя, —
Паляцелі пухіры.
Закружыліся,
Бы ў танцы.
Люд не чуе,
Люд маўчыць.
Ажылі прыстасаваны,
Прайдзісветы і рвачы.
Безвятроўе,
Безвяслоўе,
Пустаслоўе
Напаказ —
Бесчасоўе,
Бесчасоўе...
Дзе ж ты, Час?
Прыйдзі да нас!
Мала,
Мала толькі клікаць,
Трэба шлях яму масціць:
Быць руплівым,
Быць вялікім
І дастойным Часу быць.

Свет у новых
вымярэннях
Уяўляць
І адчуваць,
Культ стварэння,
Азарэння,
І натхнення
Уваскрашаць.
Сэрцам,
Розумам засвоіць
Урок адвагі,
Праўды ўрок —
І аднойчы раніцою
Мы пачуем Часу крок.
Усё збавенне —
У сумленні...

Веру,
Выратуюць нас
Прага самаабнаўлення,
Прага самааачышчэння,
Рэвалюцыя і Час.

Перакаці-поле

Перакаці-поле,
Перакаці-поле —
Ні ўласнае волі,
Ні смутку, ні болю.
Прыстала,
Паспала,
Расінку схапіла,
Набралася сілы
І зноў паймчала
За ветрам у далі,
Усё далей і далей.
Няма што дагнаці,
Няма чым прывеціць:
Пакінута маці,
Рассыпаны дзеці.
Прыстала,
Паспала,
Расінку схапіла,
Набралася сілы
І зноў паймчала
За ветрам у далі,
Усё далей і далей.

Перакаці-поле,
Перакаці-поле.
І ў нас іх даволі,
На жаль, іх даволі.
Яны сёння ў сіле,
Яны сёння ў модзе,
З рыдлёўкамі хадзяць,
З сякерамі хадзяць.
Душою пігмеі

І ростам пігмеі,
Вялікага побач
Цярпець не умеюць.
Адно толькі ўмеюць:
Капаюць,
Капаюць —
І пшчы нямеюць,
Крыніцы мялеюць
І рэкі знікаюць.
Сякуць, што не гнецца, —
Кляны і таполі.
А што застанецца?
Перакаці-поле...

Перакаці-поле,
Перакаці-поле.
Трывога у сэрца
Збалелае коле.
Азмрочаны выгляд
І позірк пануры:
А што, калі бура?
А што, калі бура!
Хто ўстане сцяною
За шчасце і волю?
Перакаці-поле!
Перакаці-поле!
Яно — за навалай,
Яно — ўслед за бурай
Ажно да Урала,
Ажно да Амура.
А з шумам пагрозным
Устануць, як колісе,
Расіі бярозы,
Украіны таполі.
Узнёслыя
Сосны —
Балтыйскія сёстры.
Марыйскія яленец,
Кляны Беларусі...
Іх стаць на калені

Нішто не прымусіць.
Ім сілы прыйшлі
Не з расой-туманамі,
Глыбока ўраслі
Яны ў дол каранямі,
Высмактвалі з гліны
І гордасць, і славу
З часоў Гедыміна,
З часоў Святаслава...
Шануйце ж дубровы
(Не зводзьце пароды) —
Дзяржавы аснову,
Апору свабоды!

**Балада
аб трэцім**

Не ў даліну Эдэма,
А ў палонку бяды
З ярылкамі нацэмаў
Іх прыгналі сюды.
У разгубленых душах
Ні адчаю, ні зла:
Нехта нешта парушыў...
Будзе свята святла...
Успыхне лёсу вясёлка...
А пакуль у бары
Вяляць стромкія ёлкі
Беларусы-сябры.
Хто прыдумаў такое?
Мабыць, страшны
сілач —
Два паэты з пілою
І з сякерай скрыпач.
Норму выразаць трэба
На траіх — і тады
Будуць мець бохан
хлеба,
Кацялок баланды.

А затым паратунак:
Легчы, скінуць прыгон,
І, нібы падарунак,
Сон, з мінулага сон.
Сон — вяршыня спакою.
Падзівіся-пабач,
Спрыйтна водзіць рукою
Акрылёны скрыпач.
Галаву нахіляе
(Выклікаюць на біс),
Потым зноў пачынае,
Гук пад сонцам павіс...
Потым...
Потым мужчыны
Чулі стоены плач...
Першым з гатай сябрыны
Пахіснуўся скрыпач:
— Усё, сябры, паміраю,
Растаю, бы сняжок.
Беларускага краю
Не пабачыць ужо.
Калі што...
Перадайце,
Хай мяне не кляне...
Вы ж мяне не хавайце,
Патрымайце мяне.
Патрымайце да лета,
Вам жа пайка мая.
Ды і мне будзе лепей:
Не зямля, а сям'я...
І заціх...
Пасля смерці
Аж да сонечных дзён
На вячэрняй паверцы
Падымайце і ён.
Зданы культуры асобы,
Не, не лішнія вы.
Устаньце, мёртвыя,
побач,
Даіце сілы жывым!

**РУПЛІВАЙ
ДУШЫ КАМУНІСТ**

(Заканчэнне.
Пачатак на стар 2—3).

Газеты расказваюць: ужо дваццаць заводаў аднаўляюць і выпускаюць запасныя часткі для сельскагаспадарчых машын, «каб ні ў кога нічога не прасіць». Так і надрукавана, а гэта ж такія ЯГОНЫЯ словы.
Прывеслі ў дом паляніцу, не тое, на ўвесь стол, кола з цеста, а невялікую ахайную буханчку. Як жа было зноў не адчуць яго прысутнасці поруч.
І ўжо зусім поплец стаў ён і нібыта загаварыў у радках пастановы — усіх аграномаў, хто выслабніцца пры перабудове сельгасустаноў, выкарыстоўваць непасрэдна ў калгасах і саўгасах.

А. І. Герцэн, усянаўца чалавечых душ і спраў, сказаў пра В. Н. Каразіна, асобу ўсебаковага таленту, заснавальніка Харкаўскага ўніверсітэта:

«...Ён быў... аграном, статыст, не рытар, не дактрынер, а жывы чалавек, што ўносіў у кожнае пытанне зусім новы погляд і зусім слухнае паграбаванне».

Вось і просіць працягу яшчэ адна гаворка, пасля якой я выйшаў ад Ціхана Якаўлевіча, ацэлеў яго чалавечай душэнасцю і мудрай глыбінёй. Гэта — у Савеце Міністраў, пра яе ўспаміналася наперадзе.

Няміга, жывая амаль рака. І вуліца Няміга, ацалеўшая ў вайне, і знішчаная, лічы, уласнымі рукамі. Бо не стрымалі мы ў часе невукаў і абьякавых... да нашай старасветчыны, бо дазволілі ім пакласці ў друз горку найстарэйшую ў горадзе вуліцу Нямігу.

Свавольнікі замахнуліся на астатняе, што прыхаваў у даўніны шматлакутны Мінск, — на рэшткі Высокага места, на Траецкае прадмесце. Падчысціць гэта ўсё пад бульдозер, пракласці ад Цэнтральнай плошчы просценькую, пад лінейку магістраль з каналамі і недзе за горадам паставіць палац. Мастакі напісалі пратэст, быў падрыхтаваны ліст і ад пісьменнікаў, ды не знайшлося ахвотнікаў падпісваць, акрамя Шырмы і мяне.

П. М. Машэрава пераконвалі на ўсю сілу, нібыта ніякага старога Мінска няма, засталася ніякая архітэктура, не дамы і цэрквы, а хутчэй хлявы.

Перад юбілеем рэспублікі ў ДOME літаратара збіраўся аб'яднаны пленум творчых саюзаў. У кабінет старшыні зайшоў Пятро Міронавіч, распрануцца. І з рукою ў рукаве адразу кінуў мастакам:

— Што лісты пішаце, не можаце прыйсці пагаварыць.

Андрэй Бембель і, здаецца, Заір Азгур дружна запярэчылі: мы так думаем, у лісце — чыстая праўда, чаму мы павінны траціць рэшткі даўніны, і так жа яе засталася мала.

— А што скажучы пісьменнікі? — Машэраў, відаць, не чакаў ад мастакоў такой аднадушнасці.

Давялося адважыцца сказаць, што погляды мастакоў падзяляю, больш таго, у замахах архітэктараў не бачу новага — успомніце Ленінград, Вашынгтон, італьянскія гарады...

— А што вы прапануеце? — спытаў Пятро Міронавіч.

Дагаварваць давялося на хад: каб прапанаваць, трэба быць архітэктарам, і не проста, а здольным мастаком, з выдумкай і ўмельствам спалучаць найноўшае і ўжо існуючае, чаго нельга зачэпаць, або прычыніць крыўду — новым будынкам засланіць вокны ў старым, абіяжыць пад'езды ці падыходы да яго.

Прыклад, які я мог прывесці ў дастасаванні будоўлі да краявіду, гэта праца архітэктара Фрэнка Райта: ён паставіў конус вяршыняй уніз паміж Пятым авеню і 88 стрыт — на большы ладмурак не хапала месца. Атрымаўся славетны музей Гугенхайма, падобны да гіганцкага свердзела, спіраль якога мякка раскручваецца знізу ўгару. Пятро Міронавіч прыпыніўся, паслухаў, відаць, нешта ўзважваючы.

— Добра, падумаем.

Давер да архітэктарскіх праектаў разбудовы за кошт знішчэння ўсяго, вартага ўдзячнай памяці, як быццам бы трохі пахіснуўся. Усцешаны гэтым, я замахнуўся на большае: пасарамаціць архітэктараў з трыбуны.

Спытаў у таварыша, які ішоў за намі і чуў крыху размову, — ці варта?

— Ні ў якім разе, не трэба! — І яшчэ, сеўшы, некалькі разоў азіраўся і забаронча ківалі пальцамі: ці то лічыў, што на адзін раз пярэчэнняў хопіць, ці думаў, што крытыка азмрочыць урачысты пленум.

Неўзабаве я звёў нататкі пра Нямігу-раку і яе магчымае аднаўленне ў нарыс «Берагі залатыя Нямігі» і аддаў друкаваць у «ЛіМ». Там сумеліся: страшнавата! Не кранаючы архітэктараў з іх разбуральнымі замахамі, артыкул усё ж нёс напрок за знішчэнне вуліцы Нямігі і падтрымліваў думкі Сенежскай студыі, як найлепей зрабіць, каб даўнейшыя пабудовы — Мінска ўпісаліся ў сучасны горад і служылі яго патрэбам.

Пасля выступлення ў ДOME літаратара перад пісьменнікамі, працягла і вельмі ўдала пра сёння і заўтра рэспублікі, Ціхан Якаўлевіч даволі доўга размаўляў з людзьмі ў кулуарах. Спытаў і ў мяне, што раблю, пра што думаю.

— Я вас нядаўна па радыё чуў. Стала цікава. Пазваніў Машэраву: «Уключайся!» І яму ўпадабалася. Трэба часцей выступаць.

На адказ, што людзям майго веку не рэкамендуецца лезці на экран, усміхнуўся:

— Дык хоць радыё не забывайце.

Слухалі яны гаворку, як высветлілася, нахонт узаемаасуязей і ўзаемаўплыву людзей і часу.

Кажу, ёсць патрэба пагаварыць яшчэ шырэй. Ён паказвае рукою на сакратарскія кабінеты, хоць і відавочна змораны прамовай, адказамі на шматлікія запытанні. Бачачы гэта, прашу дазволу адкласці на другі раз.

— Тады званіце.

Сустрэцца давялося ў бліжэйшыя дні.

Прыходжу, амаль з парога перадаю думкі, закладзеныя ў свой артыкул пра Нямігу. Асцярожна закрэпаючы бясконцы пераймяноўванні: старыя назвы вуліц, паселішчаў, урочышчаў трэба ахоўваць нароўні з будынкамі і помнікамі.

— Як прывойваць новыя імёны вуліцам, што нясуць у сваіх назвах подых гісторыі, побыту, мовы? Не палічыце, нібы тут нейкая крыўда Коласу ці Казлову.

— Не палічу, — заўважае Ціхан Якаўлевіч, — сам думаю ці раз. Што ў нас — новых кварцалаў няма? Дык і давайце хрысціць іх, як дынтуе наш час, наша памяць пра людзей.

— А вось артыкул пра гэта марынуцца ў рэдакцыях...
— І ваш? Так? Ну, выбачай-

це: даць загад на друкаванне не магу. У вас сваё начальства.

Спяшаюся згладзіць няўдалую прыгадку.

— Я не дзеля гэтага прыйшоў. Хочацца, каб вы ведалі тое, што вельмі турбуе. І не аднаго мяне.

— Дзякуй. Што тычыць Нямігі і аднаўлення малых рэк, пашукаем, каму і такою справай належыць заняцца. А Мінск, вядома, трэба ахоўваць...

Дні праз тры я паслаў яму газету: артыкул, нарэшце, надрукавалі. Услед мяне запрасілі прыняць удзел у нарадзе па Нямізе.

Нарада была добрая, за ёю адразу ж — другая. Але клопат пра Нямігу працягнулі чытачы. Сыланулі лісты ў падтрымку. Пісалі з рабочых калектываў, ладалі голас вучоныя, студэнты, настаўнікі. Надрукаваць усё ў газеце не хапіла месца, давялося даваць агляд лістоў.

І, як ні крыўдна, гарачыя водгукі, якія выказвалі дапісчыкі, заклікаючы да дзеянняў, не абудзілі належнага жадання паставіць справу на дзяржаўныя рэйкі — вярнуць краіне старую раку, як гэта думалася Ц. Я. Кісялёву.

Зараз адноўлена Траецкае прадмесце — колькі падзак ад гасцей і гараджан! Паднялі касцёл на Залатой горцы, мерымся аднавіць аблічча некастрых будынкаў на плошчы Свабоды. Вось бы Мірскі замак яшчэ вывесці з бясконцых подступаў да рэстаўрацыі.

Не забывацца на мінулае нацы, а сцвярджаюць на ўсю сілу яе працаздольнасць, імкненне да характэрна і ўмельства ствараць яго. Ціхан Якаўлевіч ведаў, што з колішніх скарбаў пераносіць «у сённяшняе і заўтрашняе жыццё». Дазнаваўся ў кожнай з'яве глыбіню, таму яму былі даступны вяршыні.

Не ў прыклад рытарам і дактрынерам, праз чыю ласку рынулася царква ў Віцебску, знішчаны кадэцкі корпус у Полацку, легла касцамі Няміга, тым жа самым клопатам на месцы Мінскай ратушы стаў безгустоўны пціпавярхоўнік, пахавана замчышча, і там, дзе і да сёль знаходзіцца памятка далёкіх вякоў, недарэчна сталі нехлямяжы Дом спорту працоўных рэзерваў і такі самы шэранькі Палац спорту з казыркі, падобны на ўгнуты каплялош перастарэлага грыба.

Няма меры ўдзячнасці, меры пашанотнай памяці светлай асобе нашага часу Ціхану Кісялёву. Цвярозы розум кіраўніка-практыка абвастраў у яго ўнутраны зрок чалавека, і гэта спа-

лучэнне дазваляла найбольш поўна і пэўна бачыць і вызначаць перспектывы, надзеіна абанірацца на людзей, справядліва ставячыся да іх.

Была і яшчэ адна сустрэча. Завочная.

Перад Кастрычніцкімі святамі 1982 года, па даўняй завяздэнцы, я паслаў Ціхану Якаўлевічу віншаванне і, як заўсёды рабіў пасля выхаду новай кнігі, дадаў аповесць «Колас расказвае пра сябе».

Адважыўся на гэта не без ваганняў, думаў перш не турбаваць, ведаючы, што ён у Маскве, зноў у балніцы.

Сёмага лістапада, раненька, —радасная нечаканка: званок у дзверы. Прывезлі адказнае віншаванне і ў ім ліст. Ведаю яго на памяць: гэта быў першы водгук на кнігу. Лепшага, больш душэўнага я чакаць не мог ні ад кога, а ад хворага, і ў хворобе сваёй занятага справамі рэспублікі чалавека, не мог і спадзявацца.

Можна, гэта здасца няспілым, усё ж прывяду ліст, хай застанецца ў запісах, бо аднойчы дарагія мне словы ледзь не былі страчаны. Нарэшце, не так часта кіраўнікі дзяржавы адгукваюцца на нашы кнігі, каб утойваць іх думкі, увага іх скарвана не на аднаго пісьменніка, а на ўсю літаратуру.

«Як кажуць, з першага заходу прачытаў Вашу цудоўную аповесць пра нашага дзядзьку Якуба, нашу гордасць і славу, —пісаў Ціхан Якаўлевіч. — Прачытаў ад корні да корні і зараз шкадую: чаму паспяшаўся».

Шчыра дзякую за кнігу, за сардэчныя словы». Гэта — на левай палавіне ўкладнога аркушышка, ад руні, адменнаю беларускай моваю, тонкімі, амаль не злучанымі паміж сабой літарамі.

На правай палавіне — друкаваны тэкст віншавання і подпіс.

Гэта былі яго апошнія, звернутыя да мяне словы. Знайшоў сілу прачытаць кніжку ды і яшчэ і напісаў аўтару, а для гэтага, напэўна, трэба было устаць з ложка. Значыць, палічыў за абавязак паціснуць руку літаратуры і літаратуру. З тым і сляду за працу, слухачы ягоны голас, адчуваючы поціск добрай руні.

Даўно, у 1928 годзе, страціўшы старэйшага брата, я доўгі час штодня чакаў яго, як чакаюць сямейніка з дарогі. Чакаў стукі ў акно, паглядаў на дзверы, хадзіў вечарамі на вакзал пашукаць сярод прыездага натоўпу. Падмануты падабенствам постаці, бег за праходжым, спыняючыся на кожным рагу, каб зазірнуць у глыбіню вуліцы ці завулка.

Найначай так будзе і зараз.

Сяргей Законнікаў
ПРЫСАК ЧАСУ

С. ЗАКОННИКАЎ. Прысак часу. Вершы. Паэмы. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1986.

Лепшыя творы са зборнікаў «Руны», «Бяседа», «Устань да сонца», «Пакуль жыве мая бяроза», «Вера. Надзея. Любоў» складалі змест аднаго з найбольш вядомых паэмаў Сяргея Законнікава «Прысак часу». У вершах і паэмах чуваць водгулле венапомных падзей Вялікай Айчыннай вайны, услаўляюцца мірныя будні савацкіх людзей, апяваецца нахання. Аўтар прадмовы Р. Барадулін.

Ю. БАГУШЭВІЧ. Юнацтва прыйшло. Аповесці. На рускай мове. Для старэйшага школьнага ўзросту. Мінск. «Юнацтва», 1987.

Асноўны змест кнігі Юрыя Багушэвіча складалі аповесці «Пабрацімы» і «Юнацтва прыйшло», у якіх расказваецца пра жыццё беларускага хлопчыка Андрэя Віхарэвіча ў Карэі, сабраўства яго з карэйскім хлопчыкам Канам. Гаворыцца пра барацьбу карэйскага народа за сваю свабоду і незалежнасць, паказана дружба савацкага карэйскага народаў.

УРОКИ МУЖНАСЦІ. Нарысы аб войнах Савацкай Арміі. На рускай мове. Складальнік В. Зданюк. Мінск. «Беларусь», 1987.

Кніга «Урокі мужнасці» — своеасаблівы працяг зборніка «Стаім на вахце», які выйшаў перад гэтым. У яе увайшла лепшыя нарысы, што друкаваліся ў газеце Чырванасцяжнай Беларускай вайскавай акругі «Во славу Родины». Ваенныя журналісты В. Зданюк, М. Надзет, У. Хачырашвілі і іншыя расказваюць пра нашых маладых сучаснікаў, прадаўжальнікаў бавацкіх спраў дзядоў і бацькоў.

Некаторыя з герояў нарысаў выконвалі інтэрнацыянальны абавязак у Афганістане, прайшлі там сапраўдную школу мужнасці. У прыватнасці гвардыі старшы лейтэнант Уладзімір Слесараў, намеснік камандзіра танкавага батальёна на паліцыйнай частцы. Расказваючы пра яго, У. Рудэнка («Права на аўтарытэт») паказвае, як малады палітработнік знаходзіць нантакт з падначаленымі, выходзячы іх у духу адданасці Радзіме і пралетарскага інтэрнацыяналізму.

НА НАШЫХ вачах адбываюцца гістарычныя перамены. Мы ўжо не здзіўляемся, калі чытаем ці чуем пра выбары дырэктара прадпрыемства, пра ўнясенне ў выбарчы бюлетэні некалькіх кандыдатаў, пра стварэнне сямейнай фермы і зьяна ў вёсцы, пра выхад на экраны «забароненага» фільма, пра злом механізма стрымлівання ў грамадзянстве, пра публікацыю шырокіх статыстычных дадзеных і многае іншае, што яшчэ ўчора здавалася марай.

Рэвалюцыйныя зрухі ў грамадскім жыцці і эканоміцы асабліва ярка праяўляюцца пры

ўсіх сферах нашага жыцця — а якраз цяпер патрэба ў публіцыстычным слове найбольш вялікая — адставаанне публіцыстыкі ўсім кідаецца ў вочы. Вось чаму выпадак з выпускам «Сучасніка-86» павінен паслужыць сур'ёзным урокам.

Хоць у апошні час стала модным гаварыць пра высокую ролю публіцыстыкі ў перабудове грамадства, аднак практычна пакуль што амаль нічога не зроблена, каб хоць нейкім чынам дапамагчы «разведчыкам будучага» ў забеспячэнні транспартам, тэхнічнымі сродкамі працы, неабходнымі дакументальнымі, статыстычнымі дадзенымі, у вырашэнні іншых

юць. Адначасова па гэтаму расказу і сам чытач складае сваё меркаванне аб тым, чым жыве публіцыст, якое кола ягоных інтарэсаў, які ўзровень мыслення. Усё гэта разам, пэўна, і вызначае чытацкую цікавасць да твора.

Пра многае гаворыць ужо сам выбар тэмы. Валянцін Мыслівец, напрыклад, як былы рабочы завода можа абысціся кароткім тлумачэннем: «Нядаўна я сустрэўся са сваім земляком, дырэктарам аднаго са сталічных заводаў. Зразумела, пасля невялікага ўступу гаворка зайшла пра работу прадпрыемстваў і аб'яднанняў у новых умовах». З тых жа па-

сіць пачуце і ўбачанае з уласным жыццёвым вопытам Леанід Левановіч у сваім нарысе «Глыбокія карані», напісаным з вялікай цеплынёй і сімпатыяй да сельскага працаўніка. На сваіх назіраннях як пасляваеннай пары, так і апошніх гадоў грунтуе вывады Васіль Праскураў, які заўчасна пайшоў ад нас («Сцежка ў жыццё»). Ды і многія іншыя публіцысты, перадаючы свае гутаркі з героямі нарысаў, за крытэрыі ісціны бяруць ці асабістыя меркаванні, ці думкі, выказаныя іх суб'яседнікамі. І гэтым абмяжоўваюцца, лічачы непатрэбным пераканаўча іх абгрунтаваць, пацвярджаючы доказы. А сустракаюцца ў кнізе і такія выпадкі, калі, расказваючы аб пэўных пошуках вучонага, перадаючы асяродковыя яго меркаванні, пакуль не падмацаваныя практыкай, аўтар падхоплівае іх як канчатковы вынік і робіць адпаведнае заключэнне. Наўрад ці можна пагадзіцца з такім падыходам.

Валянцін Мыслівец свой нарыс «Школа гаспадарання» пачынае са скарг дырэктара завода на гаспадарчы разлік і прыныц самаакупнасці. А далей пераходзіць да другога завода, дзе эканамічны эксперымент сябе апраўдаў, падрабязна асвятляе работу прадпрыемства. Пра свайго ж першага суб'яседніка ён ужо і не ўспамінае, пакідаючы ўсе ягоныя скаргі без адказу і даючы зразумець чытачу такім чынам, што той сам вінаваты. Але сёння, пасля нядаўняга чэрвеньскага Пленума ЦК КПСС усім добра бачна: няўдачы ў эксперыменце не заўсёды залежаць ад прадпрыемства. Калі б аўтар параўнаў са спецыялістам, глыбей унік у становішча завода, магчыма, ён бы падшоў да тых вывадаў па кіраўніцтву эканомікай, якія зроблены апошнім часам на высокім узроўні.

Вось і Яўген Лецка, яскрава паказваючы шкодніцкую дзейнасць, браканьераў, знаёміць чытача з неспрадным кіраўніком «аперацыя» — старшым паліўніцтвазнаўцам раёна. І робіць заключэнне: справы не мяняе тое, быў ці не афіцыйны дазвол на адлоў андатраў. Больш таго, калі дазвол быў, то ў такім разе трэба прыгледзецца да тых, хто яго выдаў. А затым задае пытанне: «Чаму мы такія абыякавыя да ўсяго, што неспрадна нас не датычыць?»

Аднак гэта пытанне можна адрасаваць і самому аўтару. Чаму не пацікавіцца ўрэшце тымі, хто выдае дазволы на адлоў зверта, хто састаўляе паліўніцкія інструкцыі? Як сведчаць факты, якраз адтуль, з вышэйшых інстанцый, пачынаюцца беды, пра якія напісана ў матэрыяле. Чаму не пайсці ў міністэрства, дзяржкамтэт, упраўленне, не параіцца са спецыялістамі, не засесці за спецыяльнай літаратуры, не абгульніць матэрыял у маштабе вобласці, рэспублікі?

Не, амаль ніводзін аўтар не зрабіў гэтага. Дыялогі, апісанні ад першай асобы часта вельмі падобныя да звычайнага рэпартажу.

Зрэшты, за схільнасць да праблем пісьменнікаў падчас папраквання. Для запалохвання іх існуе цэлы набор зневажальных тэрмінаў. Тут і кан'юнктура, і газетнасць, і рамесніцтва, і многае іншае. А супрацьпастаўляюцца ўсёй гэтай абойме адно паняцце — «мастацкасць». І яшчэ даказваецца: сучаснасць і актуальнасць нельга ўіскаваць у храналагічных рамкі. Атрымоўваецца, што хоць адкрытыя прыхільнікі лозунга «мастацтва для мастацтва» ў нас няма, але трактуецца паняцце «мастацкасць» так, што дазваляе адарваць яго ад жывой практыкі, надзеянага вопыту і клопатаў людзей. Наўрад ці гэта правільна.

Анатоль СІЛЯНКОУ.

Чым жывеш, публіцыст?

«Сучаснік-86», Мінск, «Мастацкая літаратура», 1986.

правядзенні нарад, пленумаў, сходаў на розных узроўнях. Прадстаўленне слова ўсім, хто жадае выступіць, выкарыстанне пераносных мікрафонаў, фарміраванне кіруючых органаў на самых дэмакратычных пачатках і, зразумела, вынясенне на агульны суд найбольш вострых, балючых праблем, прыныповае крытыка кожнага, незалежна ад пасады, — такія нашы звычайныя сённяшнія рэаліі. Справаздачы з пасяджэнняў, абмеркаванняў чытаюцца ў газеце як найбольш цікавыя матэрыялы, выклікаючы ў чытачоў гарачы водгук.

Які ж удзел ва ўсіх гэтых зменах прымаюць публіцысты, як асвятляюць іх, асэнсоўваюць, прыцягваюць да іх грамадскую думку? Адказ на пытанне ў многім дае кніга нарысаў, публіцыстыкі, хронікі «Сучаснік-86», якая з'явілася ў пачатку года на кніжных прылаўках рэспублікі.

Роля матэматыкі ў народнай гаспадарцы, укараненне безадвольнай апрацоўкі глебы і іншыя клопаты калгасаў, міграцыя моладзі, экалагічныя праблемы... Такая праблематыка найбольш значных нарысаў, публіцыстычных артыкулаў, змешчаных у кнізе. Безумоўна, усё гэта важнае, сур'ёзнае пытанні і асвятленыя даволі грунтоўна, з уласцівым іх аўтарам майстэрствам, веданнем справы, паказам людзей, глыбокім раскрыццём іх характараў; яны прыцягваюць да сябе ўвагу пэўнага чытача. Але ж у цэнтры ўвагі нашага грамадства сёння стаяць пытанні перабудовы, сацыяльнага і эканамічнага абнаўлення, а іх, на жаль, якраз і не бачна ў кнізе. Толькі ў адным нарысе гаворыцца пра эканамічны эксперымент, самафинансаванне, гаспадарчы разлік у прамысловасці, хоць і ў ім не адчуваецца духу рашэнняў красавіцкага (1985 г.) Пленума ЦК КПСС, перш за ўсё неабходнасці шырокай рэформы ў кіраванні вытворчасцю.

Атрымалася так галоўным чынам таму, што кніга значна спазнілася са сваім выхадам. Раней спазненне публіцыстыкі амаль не заўважалася. Дастаткова было абнавіць даты ў матэрыялах, уключыць цытаты з рашэнняў апошніх партыйных пленумаў, і праблема набывала сваё першапачатковае гучанне. Сёння, у пераломную пару, у час крутых змен ва-

набалелых праблем. І гэта, відаць, заслугоўвае асобнай размовы.

Няма сумнення, што і самі публіцысты не ўсё зрабілі дзеля таго, каб кніга атрымалася максімальна сугучнай нашаму часу. Іншы раз выказваецца меркаванне, быццам публіцыстыка рэспублікі, як і ўся літаратура, актыўна набліжалася перабудову, і таму цяпер, маўляў, ёй няма асаблівай патрэбы перабудоўвацца. Што тут маецца на ўвазе? Нястрымнае ўстаўленне асобных кіраўнікоў, якія дзкуючы сваім выключным здольнасцям і асабістым сувязям выводзілі да поспеху ўзначаленыя імі працоўныя калектывы? Бязлітасная крытыка радавых «несумленых» працаўнікоў за адсутнасць у іх пачуцця гаспадары, заклікі прыціснуць да пазножця прыватніка, з-за якога растуць цэны на базары і церпіць грамадская вытворчасць? Упартае адстойванне праектаў па сцясленні «неперспектыўнага» вёсак і будаўніцтва аграрарадоў, шырокай меліярацыі Палесся? Сапраўды, яшчэ нядаўна ўсё гэта лічылася настолькі неабвержнай ісцінай, што любое прэччанне супраць такіх падыходаў аб'яўлялася «ўзорам таго, як не трэба пісаць», або «насталыгіяй па старой вёсцы». І аднак мы сёння бачым, што на нашых вачах у грамадстве выпяваюць новыя ацэнкі прыныповых пытанняў эканомікі, кіравання ёю.

Водгук у чытача публіцыстычнага твора залежыць, акрамя як ад яго зладзённасці, яшчэ і ад цікавасці выкарыстаных фактаў, эмацыянальнасці напісання, глыбіні абагульненняў — ад усяго, што звязваецца з пазіцыяй аўтара, колам яго інтарэсаў, узроўнем майстэрства. Парознаму можна ацэньваць усё гэтыя якасці стваральнікаў кнігі, але найбольш пераканаўчымі, думаецца, будуць тыя характэрныя, якія яны даюць самі сабе ў апублікаваных матэрыялах.

За невялікім выключэннем, усе нарысы і артыкулы зборніка напісаны ад першай асобы. Такая форма дазваляе аўтару быць у цэнтры ўсіх апісваемых падзей, а значыць даць асвятленне ім як звонку, так і знутры, расказаць і пра думкі, і пра пачуцці, якія яны выкліка-

НІВА — калыска вечнасці і долі — велічна пагойд-вае небасхілы, нячутна несучы няўлоўны сон немаўляці і акрыленую мару касманаўта. У залатыя зярняты пераў-васобіўся пот хлебараба, і душ-на шчодрому полю трымаць свой шчаслівы цяжар. Гул ня-даўніх бітваў — як заціхаючае рэха — чуецца ў стрыманым шэпце калоссяў. А навокал за-смужаныя вятрыстыя далі — далі балючай памяці і нясцерпа-нага болю:

Ад бомбы аж на ўскрай зямлі
Бег я, падлетак босы,
Калі чырвонымі былі
Над галавой нябёсы.

Такое не забываецца. Кажы,
хто дзіцячымі вачыма ўба-

П. Макаль мысліць глабаль-на — у прасторы і часе, імк-нецца да манументальнай пана-рамнасці карціны і скульптур-най аб'ёмнасці вобраза, не грэ-буючы пры гэтым і дробязямі паўсядзённасці:

З павістам сшывае кантыненты
Срэбная іголка —
Самалёт.

Схільнасць да манументаль-насці не пазбаўляе паэта ўмельства перадаваць найтан-чэйшыя псіхалагічныя зрухі, вібрацыю пачуцця. Вось чаму многія вершы П. Макаля па аб'ёме інтэлектуальна-эмацыя-нальнай інфармацыі часам да-юць больш, чым некаторыя анемічныя паэмы. Для нагляд-

насць уласнага залежнага існа-вання імкнецца апраўдаць маг-чымым спачваннем: «Я пы-таю, а вы б змаглі на карачках усё жыццё?».

Адзначаныя якасці выступа-юць лейтматывам і ў новай кнізе, — «Асенняя пошта ліс-тоты» (1986). Зноў-такі тут ба-чыцца заканамернасць. Мы — дзеці раллі, а не асфальту, і вадар роднай зямлі нам па-ра-нейшаму кружыць галовы: «І сам я — такі невысок! — што-дзень вырастаю з ворыва. Зям-ня глыбінныя сокі мяне ак-рыляюць здорава».

Камертон выбраны надзейны, таму зусім арганічна гучыць велічная заключная нота: «на галаве — неба, а на нагах — боты, якія мне дорыць глеба».

Вось як піша паэт пра нож:

І сёння помніцца ў былым
(Відовішча ярчай не трэба!),
Як кроіць маці нам, малым,
Румянэчкі бохан хлеба.
Ты толькі памяць патрывож —
Згадаеш:
У баі гвалтоўным
Быў у руках хірурга нож
На полі снайпелем ратоўным...
Мы назаўсёды зберажам
Той звонкі міг,
Што роўныя спеву,
Калі вядзьмарачы нажом,
Стварэа чуд
Разьбяра па дрэву...

З такой жа ўсебаковай грун-тоўнасцю абмаляваны лжкі, міскі і іншыя аtryбуты кухні. Стол, напрыклад, выклікае такія «не кухонныя» асацыяцыі:

Дыміліся яшчэ гармат ствалы,
А мы ўжо ў снаткі згорталі дарогі.
І ссоўвалі святочныя сталы
Мы ўсе —
Бацькі і дзеці Перамогі.

Як бачым, прыніжэння паэ-зіі не адбылося: ёй падуладна ўсё, чым жыве чалавек і што яго акружае.

З раздзела «Крокі», якім ад-крываецца кніга, хацелася б прывесці такую каларытную бытавую замалёўку пра бабуль з «пільнымі кантрольнымі ва-чыма»:

Ах, і бабкі, —
квакаюць, як жабкі...
На каго?
Ды на абы-каго!
— Ганарліўна,
бач, плыве, як лодка!
— У суменцы моднай,
а разводка!
— Зноў адзін — пакінулі сябры!
— Мнагажэне...
— Халасцяк стары...

Натуральнасць дыялогу вы-ключная. Ці не гэтак ўмельст-ва дазволіла паэту стварыць у свой час цікавы драматычны паэмы для дзяцей, што з по-слехам ішлі ў Тэатры юнага глядача — «Адчыніце, казля-няткі!». «Дай вады, калодзеж!», «На ўсіх адна бяда». Усе яны заснаваны на фальклоры. Між іншым, Пятрусь Макаль заўсё-ды шчодро чэрпаў з крыніц на-роднай творчасці. І ў новай кні-зе мы знаходзім глыбока паву-чальную «Казку пра Песняра, Пашчу і смачны кавалак». Нао-гул, аўтар смела карыстаецца любым зыходным матэрыялам, ставячы яго на службу сё-няшняму дню. Напрыклад, зборнік завяршае драматычная паэма «Людзі і гвзікі», напіса-ная па матывах твораў Альбер-та Маравія — у ёй з вяслэй здэкліваецца развенчаецца буржуазная эрац-культура і спахывецца-ўгодніцкая мараль.

Тут у самы раз падкрэсліць і такую вельмі важную рысу паэтычнага таленту аўтара — яго абвостраную сацыяльную пільнасць. Чалавеканавісна-ідеалогія імперыялізму знахо-дзіць гнеўнае асуджэнне ва ўсёй яго творчасці і, у прыват-насці, у разглядаемай кнізе. Спашлёмся хоць бы на вельмі прачулы і ўсхваляваны верш «Страляюць душманы», прысвечаны сыну Святаслава, гвардыі сяржанту запаса, былому ка-мандзіру танка, які ў свой час выконваў інтэрнацыянальную місію ў Афганістане:

Цікуюць наўнол кулямёт і кап'ё,
Што ў сналах схавалі туманы.
У сына майго і ў сэрца маё
Страляюць душманы.

Хоць нішчыць усё чалавечы ўшчэнт,
А голас шаўнова ціхмяны:
Гаворыць з заморскіх шырот
Прэзідэнт —
Страляюць душманы.

А наўздагон леташняй кнізе паэта з'явіўся выдатны вянок санетаў «Ворыва», дзе ранейшы роздум аб зямлі і часе пададзе-ны яшчэ больш паглыблена і ярка: «Спячайцеся свае вышы-ні браць у добрай згодзе, лю-дзі і маторы!» («ЛіМ» ад 5.IX.86 г.). І, нарэшце, сёлет-ня красавіцкая лімаўская публі-кацыя, дзе будучая кніга на-бывае і свае абрысы, і шмат-значную назву — «Азбука люб-ві».

Судакрананне з аголенымі нервамі сучасных праблем, бес-спрэчна, прынясе новыя твор-чыя ўдачы таленавітаму паэту Пятрусь Міхайлавічу Макалю, за творчасцю якога даўно і за-цікаўлена сочыць наш чытач.

Сцяпан ГАЎРУСЁЎ

Прага дасканаласці

Роздум аб паэзіі Петруся МАКАЛЯ

чыў вайну, не забудзе гэтага пекла ніколі. Магчымасць за-стацца жывым — была мізэр-най. З тым большай паўнотай і ненасытнасцю ўспрымаецца сё-няшняя паўнакроўнасць мірна-га жыцця — ад кволай травін-ка да непаспелых сонца. Няво-ля, голад, штохвіліннае чакан-не смерці — што можа быць страшней для чалавека наогул, а для падлетка тым больш? А гэта не дзень ці два, а тры га-ды з гакам.

Усё гэта перажыў і Пятрусь Макаль. І запомніў назаўсёды, каб расказаць іншым. Гэтая тэма праходзіць праз многія кнігі паэта, а іх у яго больш дзясці. Але не толькі ўспамі-намі жыве ён — трапяткая думка мастака скіравана і на наш наваліны дзень, і на да-сяжную будучыню.

Звычайна з'яўленне паэтыч-ных твораў атаясамліваецца з натхненнем, але добра вядома і тое, што творчы працэс кан-тралюецца думкай. Спашлёмся на аўтарытэт Уладзіміра Мая-коўскага: «Поэт настоящий вздувает заранее из искры не-ясной ясное знание», на славу-ты заповет Максіма Багданові-ча: «Трэба з сталі каваль, гар-таваць гібкі верш, абрабіць яго трэба з цяпеннем». Такім чы-нам, гутарка ідзе аб прафесія-налізме, культуры пісьменні-цкай працы.

Пятрусь Макаль — прафесіянал высокага класа. Гэта засведча-на не толькі тым, што ён з'яў-ляецца лаўрэатам Літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова і Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы, а ўсёй творчай практыкай. Ён працуе немітус-ліва, удумліва, маштабна, ства-раючы як бы мазаічнае пано сучаснасці, нечым блізкае да насценных роспісаў Сікейраса, так любімага паэтам. Кожная новая кніга паэта паглыбляе мастацкае асэнсаванне сучас-насці, нялёгкіх і няпростых праблем нашага веку. Сціплы пералік тэм, што распрацоўва-юцца ім, яскрава сведчыць аб вастрыні, дапытлівасці і сур'ёз-насці думкі паэта.

Назвам важнейшыя. Гэта — памяць аб мінулым, даўнейшым і не вельмі далёкім. Лёс сёняшняга чалавека і яго ўзаемаадносіны са светам. Роз-дум аб захаванні міру. Экало-гія. Духовны свет сучасніка. Прызначэнне мастацтва. Харак-ство і шматколернасць прыро-ды. Вечнае — Яна і Я. Быт.

насці — два прыклады з вер-шаў лірычнага плана:

Ах, упартая птушка мал,
І куды толькі пырнула ты?
Трапяткімі рукамі я
Абдымаю прастор пусты.

Уяўляецца, колькі намаган-няў трэба прыкладзіць нават здольнаму празаіку, каб пера-даць падобнае адчуванне. А тут гэта дасягнута пры мінімальнай затраце самых абыходных, але адзіна магчымых слоў.

А цяпер іншае:

Выразна бачу: пойдзеш,
як прышла,
Успыхваючы светляком увочы.
І доўга будзеш ад твайго сячла
Балець мае аслепленыя вочы.

Постаць любімай, што свеці-ца ў цемры, — гэта здорава! Такое падуладна неардынарна-му таленту.

Мускулатура радка — рэч вельмі важная. Лішні і абсяк-роўленыя словы — ракавая пухліна, што прыводзіць да заўчаснай смерці твора. Гэтага нельга забываць.

П. Макаль ведае згаданую іс-ціну выдатна. У яго вершах — а яны, як і ў кожнага, быва-юць і вельмі глыбокія, і часам аблегчаныя — мы не знойдзем ніводнага беспрадметнага рад-ка: усё ўзвжана і абумоўлена задумай. І яшчэ адно — зача-ліўшыся за якую-небудзь дэ-таль — як правіла, заўсёды за-памінальную, — ён не адступа-ецца, пакуль не высветліць прадмет ці з'яву да канца, не дойдзе да першаіснасці. Пры ўсёй стыхійнасці пачуцця пры-сутнічае логіка, якая зводзіць разнастайныя элементы ў адзі-ны фокус. Гэта датычыцца, на-прыклад, вершаў сатырычнага плана.

Тут трэба зазначыць, што са-тыра П. Макаля своеасаблівая. Ёй менш за ўсё ўласціва хлест-касць. Хутчэй гэта разумна-па-блажлівая ўсмяшка бывалага чалавека. Паказальны ў гэтым плане верш пра звычайны прас. Абмаляваўшы своеасаблівасці «характару» звыклага прадме-та хатняга ўжытку, паэт заз-начае, што ён

...цэніць як лепшую вартасць
Шаўновае паслушэнства,
Затое суюнная упартасць
Даводзіць яго да шаленства.

Падтэкст абсалютна праз-рысты.

А колькі вяслэй здэкліва-ці ў маналогу сабакі, што вы-мушаны падпарадкоўвацца во-лі і густу гаспадара і ганеб-

Пераканаўчасць вобраза нату-ральная: яна вынікае са спецы-фікі і сутнасці земляробскай працы.

Ясна, што тут ужо прадчу-ваецца і подых сёняшняга дня, і ў новых вершах мы чытаем:

Час набірае хутнасць штодня,
рух выстрагані кілзаць
маладым:
рэе грымотнай грывай каня
дым паравозны,
ракетны дым...

Непрымусовае спалучэнне ўчарашняга і сёняшняга, зям-лі і космасу, блізкага і далёка-га, лагічны пераход аднаго ў другое — шчаслівая здольнасць паэта.

Самыя смелыя збліжэнні за-бяспечаюцца паўнотай эма-цыянальнага перажывання:

Абеліска гранітны крык,
Ад янога
Дунай хвалюецца,
Ад янога хвалюемс ямы,
Дзеці тых, хто дамоў не
вернецца...

Паэт не абмяжоўваецца кан-статацый факта, хай сабе і красамоўнага, ён імкнецца спа-сцігнуць яго глыбінную сут-насць:

Прыгняздзіўшыся на абеліску,
Раптам ціўнула птушаня,
Так, што чутна здала і
зблізку...

А на Славіне —
Цішыня.

Паэт так закаханы ў жыццё, што не баіцца надаць свято-чную ўзнёсласць самым звычай-ным, самым будзённым і пра-заічным з'явам:

Няхай навокал будзе
чыста-чыста —
пыл і муродым прэч з двара
гані.
Танцююць так будзённа і
ўрачыста
мяцёлкі —
балерыны чысціні.

І гэта — не прыніжэнне паэ-зіі, а паэтызацыя самай сціп-лай, але для ўсіх неабходнай працы.

Тут, бесспрэчна, заўважаец-ца блізкасць да творчай мане-ры выдатнага рускага паэта Яўгенія Вінакурава, у прыват-насці, да яго шырокавядомага верша «Моя любимая стирала». Бытавізм — справа небяспеч-ная для паэзіі: можна лёгка аб-паліць крылы натхнення ля га-завай пліты. Але Пятрусь Ма-каль не баіцца гэтага — ён ве-рыць у свае сілы. Дастаткова сказаць, што раздзел з новай кнігі названы недвухсэнсоўна — «Кухонная кайтата». У бяскры-ласці яго абвінаваць нельга.

Алесю АДАМОВІЧУ — 60

З верасня спаўняецца 60 год вядомаму пісьменніку Алесю Адамовічу. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Аляксандр Міхайлавіч! Шчыра віншваем Вас, вядомага празаіка, крытыка і публіцыста, з 60-годдзем з дня нараджэння.

Ваша шматгранная твор-часць пазначана няўрымсліва-сцю, актыўнай грамадзянскай пазіцыяй у адносінах да разна-стайных пралў жыцця. Яна мае яркую антываенную скіраван-насць. Неўміручы подзвіг, ах-вярнасць і гора народа праўдзі-ва паказаны ў Ваших творах.

АДНОЙЧЫ, яшчэ даўно, у выпадковай размове адзін вядо-мы маскоўскі літара-тар, прачытаўшы ў часопісе публіцыстычны арты-кул Алеся Адамовіча, запытаў-ся ў мяне пра аўтара і, пачуў-шы ў адказ, што гэта малады беларускі празаік і літарату-равед, здзівіўся: адкуль у яго такое глыбокае разуменне ча-лавека, такое расуцчае непры-яніцце фальшы і крывадушнас-ці, такое дасканалае веданне часу, літаратуры і яе няпрост-ых заканамернасцей.

Адкуль — хто ж яго ведае, але што тое здаўна і ў поўнай меры ўласціва Адамовічу, дык гэта пэўна. Я, напрыклад, не ведаю другога такога літарата-ра ў Беларусі, хто б так глы-бінна і дакладна разумеў свет і прыроду чалавечых заганаў асабліва ў наш час, калі столькі ўжо выплыла на паверхню і яшчэ больш тоіцца, чакана на сподзе, — то даючы надзею, то павяргаючы ў роспач. Чала-вештва ўвачавідкі падышло да свае жахлівай мяжы, калі вы-ратаваць яго ад пагібельі можа толькі катаржна-плённая праца яго душы, у пакутах народжан-ая духоўнасць. Шматпакутны лёс нашай зямлі, як ніколі ран-ня, залежыць ад высілкаў кожнага, ад нашай крышталь-най сумленнасці, самаахвярнае безагляднасці. І нам прыемна ўсведамляць, што ў гэтай спра-ве ёсць выдатныя прыклады, адным з якіх з'яўляецца шмат-гадовая літаратурная і грамад-ская дзейнасць нашага земля-ка, выдатнага пісьменніка і мысліцеля Алеся Адамовіча.

Так, ён перш за ўсё мыслі-цель, філосаф сучаснай ядзер-най эпохі, які яшчэ здоўга да пачатку цяперашняй перабудо-вы, у гады так звананага застою не толькі заклаў і іншы, але і сам актыўна і паслядоўна дбаў пра новую свядомасць, якая б паклала асновы мірна-га суіснавання народаў. Праў-да, тады многія яго пастулаты крыкліва адвяргаліся дагматы-

КАЛІ ВЫКАЗВАЕШ свае думкі пра творчасць пісь-менніка, лёгка змест яго-най творчасці спрасціць, аб-чытаць зрок выбарачны, ад-шуквае на кніжных старонках тое, чаго прагне ў бягучае ім-ненне душа.

Вось і я зараз баюся спрас-ціць спіраль разваг і пачуццяў Алеся Адамовіча, яго асэнса-вання трагічнага вопыту на-шай і сусветнай гісторыі. Так склаўся, што ў нас жанру тра-гедыі доўгі час не шанцавала. Сілу меў легкадумны тэзіс, быў-цам трагедыя павінна быць ап-тымістычнай, і адпаведна над горкай экзістэнцыйнай вісеў пераможны фінал.

Але добра памятаю дзень, на-лі з'явілася кніга «Я з вогнен-най вёскі...», напісаная сумес-на Алесем Адамовічам, Янкам Брылем, Уладзімірам Калесні-кам. Пасля гэтай кнігі маё ад-чуванне жыцця, даўніны, наро-да афарбавалася водбліскам тых апаналітычных настроў, якія сталі сапраўдным канцом свету для хыхароў 627 нашых вёсак. А потым я прачытаў «Хат-нінскую аповесць», працягну-тую сюжэтам у сучаснасць. Спаленая вёска, забіты Рубен, сляпы Флёра, «вымараны» Касач, памылка Глашы, Стале-таў... Хто тут галоўны ге-рой? Чаму спазнілася помста і ці адбылася яна наогул? Абі-так якога граху лжыць на партызанскім намяндзіры? Ці ад-паведна свайму трагічнаму вопыту жывём мы як народ?

Што такое вайна, Вы добра ведаеце: у 16 юнацкіх гадоў Вы — абаронца Радзімы, баец партызанскага атрада імя Кірава на Бабруйшчыне. Пра той час уражліва расказана ў раманах «Вайна пад стрэхамі» і «Сыны ідуць у бой».

Вамі напісана нямала таленавітай прозы пра вайну. Але асобна трэба адзначыць дзве кнігі дакументалістыкі, сааўтарам якіх Вы былі. Гэта кнігі «Я з вогненнай вёскі...» (разам з Я. Брылем і У. Калеснікам), дзе расказваецца пра людзей са спаленых беларускіх вёсак, і «Блакадная кніга» (разам з Д. Граніным), што ўзнаўляе мужнасць і няскорнасць ленинградцаў.

У 1981—1983 гг. выдадзены збор Вашых твораў у чатырох тамах.

У 1985 годзе пачынаецца свет кнігі «Нічога важней», прысвечаная праблемам ваеннай прозы, у 1986 — «Выберы — жыццё», зборнік літаратурнай крытыкі і публіцыстыкі.

камі, што выкаранялі іх з ягоных артыкулаў, іх аўтара вусна і пісьмова абвінавачвалі ў... У чым толькі яго не абвінавачвалі! Але, як пісаў нядаўна выдатны літаратурны крытык

тінскай аповесцю» і «Карнікамі», безумоўна, з'яўляецца вяршыняю беларускай і савецкай ваеннай прозы. На многіх старонках гэтых твораў знайшло дзівоснае па гармоніі паяднан-

скай катастрофы, — учынак, які каштаваў Адамовічу немалых страт, затое засяярог тысячы людзей ад немінучай бяды. І цяпер многія і не падзагаюць, каму абавязаны жы-

падзей у культурным жыцці краіны, у савецкім кіно стаў кінафільм «Ідзі і глядзі». У ім па-новаму сказы праўдзівае слова пра вайну. Сцэнарый гэтага кінафільма напісаны Вамі. З цікавасцю сустрачаючыся з Ваша новай аповесцю «Апошняя пастараль».

Шырока вядома Ваша даследчыцкая дзейнасць: Вы займаліся даследаванням творчасці К. Чорнага, беларускай прозы і беларускага рамана. Яркай, адметнай з'явай стала Ваша кніга «Браму скарбаў сваіх адчыняю», прысвечаная жыццю і творчасці класіка нашай літаратуры Максіма Гарэцкага.

Дарогі пісьменніку-гуманісту, грамадскага дзеяча і абаронцы міру прыводзілі і прыводзяць Вас у многія краіны. Усюды з уласцівай Вам палемічнасцю і перакананасцю, Вы адстойваеце нашы ідэалы, расказваеце пра імкненне савецкіх людзей

жыць у міры і дружбе з усімі народамі.

Вы — вядомы вучоны, член-нарадапаказант АН БССР.

Актыўна ўдзельнічаеце Вы ў грамадскім жыцці, з'яўляючыся членам праўлення Саюза пісьменнікаў СССР, членам Камітэта савецкіх вучоных у абарону міру, членам прэзідыума СП БССР, членам рэдкалегіі часопіса «Нёман».

Вашы баявыя справы і працоўныя поспехі адзначаны ордэнамі і медалямі, Вы — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР імя Я. Коласа, прэміі Міністэрства абароны СССР.

Дарогі Аляксандр Міхайлавіч! Чытачы чакаюць Ваших новых кніг. Жадаем поспеху, верым у яго. Моцнага здароўя Вам, новых творчых здзяйсненняў!

Супрацоўнікі штотыднёвіка далучаюцца да гэтага віншавання.

Па праву мастака і мысліцеля

Ігар Дзядкоў, «шчасце і няшчасце мастака, што некаторыя важныя рэчы ён гаворыць раней за іншых і не таму, што разумнейшы за некага. Дастаткова, калі мае перавагу ў маральнай паслядоўнасці і сіле спачування». Гэта так. Адамовіч, вядома, пераўзыходзіў многіх як сілай аналітычнага мыслення, так і безумоўнай маральнай непакіснасцю перад няпраўдай. Не зважаючы ні на што, ён праз гады застаецца сабой, і цяпер тыя яго высновы пяці-і дзесяцігадовай даўнасці сталі заканамернымі імператывамі нашай знешняй палітыкі і шырока падтрымліваюцца дэмакратычнымі коламі свету.

Талент Аляся Адамовіча надзвычай шматгранны. Можна нават сказаць, што гэты чалавек — творца ўніверсальных магчымасцей, які бліскуча засведчыў сябе ў розных жанрах літаратуры. І ўсё ж ён — пісьменнік, праявіўшы шырокае жанравае дыяпазон: ад апавядання і лірычнай аповесці да эпічнага рамана. Яго аналітычна-філасофская проза, найбольш ярка прадстаўленая «Ха-

не Адамовіча - мастака і Адамовіча - правідца, часам роўнага па сіле таленту Дастаеўскаму. Чытаючы іх, не перастаеш здзіўляцца, якім чынам спасцігнута ўсё гэта, з якіх закуткаў чалавечай душы здабыта? Мусіць, тое ж можна сказаць і пра яго «Апошнюю пастараль» — гэты здзіўляючы літаратурны вопыт сучаснага апакаліпсіса, які можа здацца пачварнай фантастыкай, пост-ядзернай антыутопіяй. Але Адамовічу можна паверыць. Як ніхто з сучасных мастакоў слова, ён надта абвострана адчувае маштаб ядзернай пагрозы чалавецтву і як ніхто з сучаснікаў гатовы без аніякага разліку, па першаму закліку сумлення кінутца супраць пагрозы. Часам тыя, што заўжды стаяць у баку і, канечне ж, адчуваючы сябе разумнейшымі, грэблівя ўсімхаюцца: «Хіба так можна нешта зрабіць? Там жа сцяна!» Але Адамовіч не прывык вагацца, разлічваць свае шанцы і, здарэцца, насуперак логіцы робіць! Ці не сведчанне таго ягоны рашучы, грамадзянскі смелы ўдзел у ліквідацыі вынікаў Чарнобыль-

цём і здароўем. Але, можа, гэта і добра. Адамовіч не з ліку славалюбівых.

Не славалюбівы — гэта безумоўна. Ужо будучы прызнаным пісьменнікам, вучоным-літаратураведам, прафесарам універсітэта ён кінуў усе свае літаратурныя клопаты і разам з Брылем і Калеснікам падаўся ў народ запісаць не сваё — народнае веданне вайны, ратаваць ад забыцця трагічны лёс хатынскіх вёсак. Некалькі год беспрытульна блуканьня па глухых кутках Беларусі, сотні сустрэч і кіламетры магнітафонных стужак далі нацыянальнай літаратуры ўнікальны твор, своеасаблівую антыфашысцкую біблію. Менавіта гэтая кніга шчасліва ўсцала новы жанр ваеннай дакументалістыкі, бліскуча прадоўжаны затым «Блакаднай кнігай», усёй творчасцю С. Алексіевіч і іншых.

Але калі не звабілівыя поклікі славы, дык што ж тады рухае ім, што кіруе ягонай апантанасцю? Мабыць, гэта абвострана прага справядлівасці, неспатольная цяга да праўды, да якой спрадвеку так трудна быць дапяцца. Мусіць, менавіта

гэта было таксама ў аснове Адамовічавага звароту да толькі што адкрытай па тым часе творчасці класіка беларускай літаратуры Максіма Гарэцкага, проза якога намаганямі Аляся Адамовіча была ўведзена ў літаратурны абарот рэспублікі і краіны. Зрэшты, калі аб тым гаварыць, дык аўтарытэт Адамовіча - крытыка - літаратураведа здаўна надзвычай высокі ў савецкай літаратуры. А ў Беларусі тым больш. З канца п'ятдзесятых гадоў і да нашых часоў, мабыць, ніхто з крытыкаў так плённа і рашуча не ўплываў на нацыянальную літаратурную працу, як гэта рабіў Адамовіч. Ён жа сваім рупным прыкладам і беззаганнай прычыповасцю садзейнічаў выхаванню цэлай плеяды выдатных крытычных талентаў, якія цяпер шырока вядомы і па-за межамі рэспублікі. Гэты ягоны ўплыў на літаратуру краіны толькі мацнее з часам, бо забяспечаныя крэдытам высокай навуковасці і маральнай чысціней ягонай асобы.

Верны высакародным ідэалам гуманістычнага мастацтва, Аляся Адамовіч здаўна, яшчэ з канца п'ятдзесятых гадоў, вядзе непрымірную барацьбу супраць шэрасці, бяздарнасці і канфармізму, якія сталі ваяўнічаю пошасцю ў нашай літаратуры. Вядома, тое не прыносіць яму суцэльных перамог, часам яму помсцяць жорстка і балюча: мусіць, літаратурная барацьба не менш бязлітасная барацьба, чым класавая. Літаратура, аднак, даўно ўжо прывыкла, што Адамовічавы прысуд пэўнаму твору — неабвержны і канчатковы, бо заўжды заснаваны на скрупулёзнай доваданасці і бездакорным літаратурным гусце. Авергнуць Адамовічавы вердыкты яшчэ не ўдалася нікому. Вядома таксама ягоная неспрыязь да нейтаймаванай бюракратызацыі літаратуры, да эфемерных літпасадаў, мерапрыемстваў і званняў. І гэта зразумела. Самому Адамовічу не трэба нія-

кіх званняў — даволі літаратурнага імя, пазначанага сумленнем і талентам. І гэта выдатна.

Буйнамаштабнаму таленту Адамовіча, аднак, бывае цеснавата ў рамках аднойчы абранай ім галіны, жанру, нават аднаго мастацтва. Яго спантаннае імкненне да універсальнасці і шырыні не магло не прывесці да самага сінтэтычнага мастацтва сучаснасці — кіно. Кінематаграфічны лёс Адамовіча, на шчасце, быў для яго літасцівы, мабыць, таму, што даў яму адэкватнага па таленту рэжысёра ў асобе Элема Клімава. За шмат гадоў напружанай працы, пошукаў, страт і знаходак, апантанай барацьбы з тагачаснай кінабюракратыяй быў створаны сапраўдны шэдэўр «Ідзі і глядзі», які трыумфальна абышоў экраны ўсіх кантынентаў. Гэты фільм стаў падзей ў савецкай кінематографіі, адзін з самых сацыяльна-навуковых экраніў ўсёй краіны. Гэты фільм стаў падзей ў савецкай кінематографіі, адзін з самых сацыяльна-навуковых экраніў ўсёй краіны. Гэты фільм стаў прапанаўтай Адамовічу сваё супрацоўніцтва ў стварэнні сумеснага савецка-амерыканскага фільма. Беларускае кіно такім чынам упэўнена выходзіць на сусветную арэну, і ў тым найперша заслуга нашага славагэта земляка.

Аляся Адамовіч нямала зрабіў для росквіту нацыянальнай навукі, літаратуры, усёй сучаснай гуманістычнай культуры. Можна сказаць, што ягоная проза і публіцыстыка, густа насычаныя думкамі і ідэямі, сёння актыўна пасцігаюцца чалавецтвам. Але, думаецца, усё ж Адамовіч яшчэ як след не прачытаны, глыбіня ягоных ідэй яшчэ не спазнана. Мабыць, у поўнай меры яны будуць спасцігнуты пасля — вялікае бацьчына на адлегласці. У далейшым выпадку на адлегласці часу, які, калі ён настане, расхіне ўсю веліч намкненняў гэтага чалавека, мысліцеля і мастака, якога дала свету наша беларуская зямля.

Васіль БЫКАУ.

ПРАЗ СЦВЯРДЖЭННЕ ДАБРА

А потым былі «Карнікі» — абпальваючы твор, дзе з аднаго боку — ахвяры, з другога — забойцы, дзе даследуецца грунт здрады, страты душы, азвэржэння. А ў «Блакаднай кнізе» разам з Даніілам Граніным Аляся Адамовіч уяўляе трагедыю Ленінграда... У гэтых кнігах немагчыма атаясмавацца сябе з персанажамі, няма наго выбраць, каб прайсці па сюжэту праз выпрабаванні з аптымістычным пацудоў пераможцы. Бо ісці трэба на касцёр, на свае могілкі, у лепшы выпадак — на пакыццёвае катаванне ўспамінамі. Мне, чытачу, застаецца адзінае — прымерыць тую смерць на сябе, адчуць усё істотнае пільнае агонь падпаленай карнікі адрыны, у якой можна маліцца аб адным — хутчэй памёрці. Як усё гэта далёка ад «класічнай» літаратуры, дзе збалансавана Добра і Зло і над апошнім абавязваецца гістарыч-

ная перамога. Нагадаю апошні радкі «Блакаднай кнігі»: «Мы завяршылі сваю доўгую працу з дзіўным пацудоў, усё з тым самым неадступным пытаннем: навошта, дзеля чаго ажывілі мы гэтых даўно знікшых людзей, іх даўнія пануты і боль. Мы шмат разоў адказвалі сабе на гэта пытанне і да канца усё-тані не ведалі адказу, але ў адным мы пераканаліся: гэта неабходна было зрабіць. Усё гэта было, і людзі, што жывуць, павінны пра гэта ведаць».

Павінны ведаць, бо мінуўшычына папярэджвае: такое, а можа, і больш жахлівае знікненне пагражае сёння ўсяму чалавецтву. Гэта цяжка ўявіць, бо мы звыкліся бачыць бяду ў рамках аптымістычнай трагедыі: герой загінуў, але справа перамога. Ды столькі нарыхтавана зараз тэрмаю, што, калі, крый нас божа, выбухне вайна, не застанеца ні герою, ні баяліў-

цаў, ні нейтралаў, ні капіталу, ні камуністаў, — усё жывое, да апошняга мураша, ператворыцца ў попель і дым.

Зборнік эсэ Аляся Адамовіча «Нічога важнейшага» прысвечаны гэтай праблематыцы. Развагі пісьменніка пра жыццёвую неабходнасць новага — антываеннага, антыгвалтоўнага — мыслення адлюстроўваюць самую істотную патрэбу нашага часу. Стабільны мір патрабуе такой маралі, якая будзе лічыць злачынствам любы гвалт над асобай — фізічнай, і духоўнай. У гэтых аспектах творчасць Аляся Адамовіча належыць да даўняй еўрапейскай гуманістычнай традыцыі ў літаратуры, распачатай Эразмам Ратэрдамскім. Менавіта ў рэчышчы гэтай традыцыі знаходзіцца ўвага Адамовіча да спадчыны Дастаеўскага і Талстога, да філасофіі выдатнага мысліцеля нашага стагоддзя Альберта Швейцара. Выказванні «Забарона-плаціна»: «Этына маральная асоба індывідуальная, не рэгламентаваная і абсалютная. Этыка ж, створаная для росквіту грамадства, надінды-відуальная, рэгламентаваная і рэлятывуная. Таму маральная асоба не можа пакарліва падпарадкавацца этыцы грамадства: наадварот, яна знаходзіцца ў пастаяннай палеміцы з ёй. Амаль заўсёды яна вымушана пратэставаць супраць яе, бо лічыць яе значна ніжэйшай за свой узровень. У рэшце рэшт паміж імі ўзнікае антаганізм

з-за рознай ацэнкі паняцця гуманнасці. Гуманізм заключаецца ў тым, што чалавек ніколі не павінен ахвяраваць сабой дзеля якой-небудзь мэты. Этыка маральнай асобы маецца павяжаць гуманнасцю. Этыка грамадства не здатная на гэта... Этыка грамадства жадае мець рабцоў, якія б не паўставалі. Не паўставаў, напрыклад, супраць палітыкі ваенна-прамысловага комплексу, супраць такіх званых лакальных войнаў, нацыянальнага ці духоўнага прыгнёту».

Толькі праз павягу да асобы, праз мысленне, якое адмаўляе ўсе сродкі і формы насілля, можна ўбачыць даляглядны свет без войнаў і зброі (імператыў, які, як вядома, лёг у аснову Дэ-клінацыйскай дэкларацыі). Новае мысленне — гэта, па сутнасці (і нарэшце), прамое і шырокае ўва-сабленне ў адносінах паміж людзьмі, народамі, дзяржавамі, сістэмамі тых думак пра мір, якія на працягу тысячгадоў фармуліравалі як ідэал лепшыя мысліцелі чалавецтва і ігнара-ваць якія сёння ўжо не дазваляе магільныя цені ядзернай зброі. Але «як, як пра гэта, пра такое» пісаць? — заклікае да адказнасці Адамовіч. Як вырашаць такія пытанні ў літаратуры? Здаецца, не надта мы да такой справы падрыхтаваны, мала думалі пра яе, аслепленыя ці скаваныя нан'юнктурай.

Творчасці Аляся Адамовіча ўласціва абвостранае пацудоў гісторыі, разумечнае духоўнасці як найвышэйшай вартасці ча-

лавека. Духоўным здабыткам і пакутліваму жыццю выдатнага нашага пісьменніка Максіма Гарэцкага прысяціў Аляся Адамовіч эсэ «Браму скарбаў сваіх адчыняю». Хачу выказаць тут толькі адно ўражанне ад гэтай глыбокай зместа, адной з лепшых у нашай эсэістыцы, кнігі Адамовіча. Гэтым уражаннем была адлюстраваная пісьменнікам жорстка неадпаведнасць таленту і лёсу Максіма Гарэцкага (ён быў рэпрэсаваны і памёр на сорак сёмым годзе жыцця), штода, якую нанесла яго заўчасная смерць беларускай літаратуры. Для мяне гэта кніга — твор востра публіцыстычны, напісаны супраць насілля, у абарону нацыянальнай літаратуры, тых яе дасягненняў, якім доўгі час не давалі выходзіць у свет, уздзейнічаць на душы, памнажаць высокую духоўнасць...

Калісьці ў нашай культуры існаваў жанр казаны — эмацыянальнага роздуму перад слухачом, непасрэднага звароту да ягонага сэрца. Як казаны супраць чалавечых пакут, супраць гвалту, супраць бязглуздыц узбраення, як зварот знайсці ў сабе мужнасць да абнаўлення зронку і духу гукаць сёння творы Аляся Адамовіча. Бо сапраўды для літаратуры няма нічога больш важнага, чым абуджаць адказнасць кожнага за будучыню, яднаць людзей праз сцявяджэнне добра.

Кастусь ТАРАСАУ.

Казімір КАМЕЙША

Трывожнае

Вось пушчанскі мой дом,
І сцяжына ўзлятае
Пад ударам ласінага капыта.
Крочыць месяц над пушчай
прыгнутым ратаем,
І сябе пазнае ў ім бывалы ратай.

Я і ў неба руку дацягну да ратая,
А глумліўцу і зблізку рукі не падам.
Колькі год і крычу, і маўчу, і гадаю,
Скуль мая на зямлі выпявае бяда.

Гэта ўсё называлася некалі лугам.
Тут да неба стагі
Уздымалі касцы.
Як аралі яго мацэпураўскім плугам,
Дык на сэрца ляглі тых барознаў
рубцы.

Можна, грудзі зямныя засохнуць
дарэшты.
Калі іх дратавалі, чаму я цярэў?
Гэта ўсё называлася некалі рэчкай,
Гэта ўсё называецца ранай цяпер.

Вытанцоўвала круг ля гародаў, ля хаты.
І цякла не па ўказцы, а вольна, наўзгад.
І як рэчка была яна ў тым вінавата,
Што завілілі больш мела, чым нехта ў
мазгах.

Гнеў нашчадка майго мне і сёння
вядомы.
Чалавек, ці не сам ты свой карань
падсек?
Здрадзіў жонцы сваёй, здрадзіў дому,
Знішчыў рэчку сваю, чалавек.

Думна дзверы скрыпяць,
Пахне дымам і мятай,
Сцены недзе стыхія пачынае хістаць.
«Гэта ўсё называлася некалі хатай».
Не дай бог мне аднойчы такое сказаць.

Перароджаныя

Я б'ю ў званы.
І страшна мне і дзіўна
За тых, з кім па зямлі адной хадзіў,
Якіх у муках маці нарадзіла,
А потым часу шал перарадзіў.

Нутром — трухля,
Раскоша — з абалонкі.
Вайны не нюхалі, ды ведаюць адну —
За кажухі вядуць і за дублёнкі
Вялікую аўчынную вайну.

Іх кожны дзень:
Каб весялей і абы ціха.
Хто ў брод ішоў, яны ж ішлі у блуд.
Па чым фунт ліха? Хто з іх ведаў ліха?
Спытайце лепш, па чым іх пылі пуд.

Няўлоўныя,
шаноўныя,
саноўныя.
А вернасць дзе айчынная, сыноўная?

Нас вучыць час,
І час нас вінаваціць.
Але далёка як усё зайшло,
Што мову маці разам з роднай маці
Пакрыўдзіць ім не сорамна было.

Я помню іх і ціхіх, і нявінных.
Было і профіль цяжка ухапіць.
Як выцягнуць іх з цяжкай павуціны?
Такой і ў Івянцы не знойдзеш гліны.
Каб душы іх наноў пералаяпіць.

Апошні чорт

Калі гак той апошні асушылі балота,
Самым-самым апошнім чорт выйшаў
адтуль.

З перагнутай спіной,
З перакошаным ротам,
За плячыма ці горб, ці хатуль?

Як кадзіла, за лесам дыміла дарога,
А хадок той знямоглы,
худы і нядуж.

І тырчэлі сукаста
Усохлыя рогі,
І сатлеў на рагах саламян капляюш.

Люд на шлях паваліў падзвіцца на
дзіва,
Даў бы некалі люд яму, даў бы ў
каршэнь.

Але ён жа апошні,
Гаротны, адзіны.
Мы яго пашкадуем яшчэ.

І забылася ўсё, колькі чорт натварыў
той,
Колькі згвалціў дзяўчат ды спаіў
мужыкоў.

І глядзелі на чорта
Самотна, нібыта
Ён быў самы пакрыўджаны з палешукоў.

«Паглядзіце на чорта! Што сталася з
чортам?!
Можна выняць, як трэба, і з чорта
душу».

Як заметка ў газеце,
Камзолік зацёрты,
І вады ў кацялку — як папіць мурашу.

З лапцяў пальцы тырчаць. Данасіліся
лапці.
І штаны на каленях да латак працёр.
— Ну й сюжэт! Ну і шанці!
Ну й закруцім мы латва, —
Бег за чортам услед нейкі зух-рэпарцёр.

— Варта ў кнігу Чырвоную чорта
занесці, —
Хтось з жанчын закрываў, — хоць яго
аднаго.

— Чорце ў кнігу Чырвоную?
Што вы, урэшце?
Хопіць нават і чорнае кнігі з яго.

Нехта услед рагатаў і пляваўся на чорта,
Нехта нават заплакаў: «Няўжо на бяду?!
І ён злосна сказаў,
Азірнуўшыся, чорны:
— Пачакайце, і вас за сабой павяду!»

Планета Мінск

Нядаўна адкрытую планету астраномы
Крымскай абсерваторыі назвалі — Мінск.

Планета мая, планета,
Я помню цябе зруйнаванай.
Было бамбавозамі неба
Тваё на шматкі разарвана.

Па гільзах, гарачых каменнях
Бегаў равеснік мой босы.
Здавалася, што на сонцы
Звілі гняздо сваё восы.

І не праглядаўся твар твой
У грудях цэглы пабітай.
Я думаў, мая планета,
Збілі цябе з арбіты,

А ты закружылася зноўку,
Аж расквітнелі арэлі.
Адчайнай адвааго вочы
Тваёй дзетвары гарэлі.

Яны з тых арэляў сыдуць
У космас, у песні, у вечнасць.
Ты верцішся хутка, планета,
Бо рукі цябе іх верцяць.

Ад Грушаўкі да Серабранкі
Шуміш ты ў садах, маладая.
На гнуткіх галінах вуліц
І вёсны, і зімы гайдаеш.

Хапае і дзетак, і кветак,
І сонца ніхто нам не засціць.
І сушаць двары пялёнкі —
Пярынкі буслінага шчасця.

...Я живу на шчаслівай планеце,
Лашчу, мыю яе,
падмятаю.
З рук вятроў маіх завяснелых
Шар вясельны да зор узлятае.

І глядзяць на мяне здалёку.
І планеты чужыя, і зоркі,
Як цягну я да іх цераз Свіслач
Віядук з маладой вясёлкі.

Купальская ноч

Самлелі сцяжыны.
Буцвяк і лаўжы...
За нетрамі — стойбішча ветру...
І цемра на пушчы трывожна ляжыць
Касматаю скураю вепра.

І раптам асвеціцца небны шацёр
І іскры раіста зайграюць.
Там папараць-кветкі палае касцёр,
Там шчасце маё дагарае.

О, як жа балюча далёка відно,

Аж кроў загараецца ў жылах!
Па рэчцы маёй адплывае вянок,
Плыве ён у рукі чужыя.

Шчасліўчык, табе ўсё ясней і прасцей,
Чым тым, хто згубіўся за дымкай.
Мне суджана хата:
З марозу — пасцель
І з лёду — чужыя абдымкі.

Палай,
дагарай
і карэй мяне, ноч,
Каб помніў дарог гэтых блуддзе.
Я мог пераняць той шчаслівы вянок!
А лепшай хвіліны не будзе.

Так густа сышліся, як бровы,
Так гучна цябе абнялі
Кароткая ночка Пятрова
І доўгая ночка Ільі.

Пятрова забудзе падушкі —
Час быстры, як той верабей, —
На ключ,
на чатыры заглушкі
Ільёва зачыніць цябе.

Пятрова і так табе й гэтак,
Уся у гульбе, варажбе.
У вары наднёманскіх кветак
Купала Пятрова цябе.

Ільёва зацягне размову,
Па кладках такіх правядзе.
Заблытае гэтак Ільёва,
Што цяжка разблытаць за дзень.

Пятрова б гадзіну святання
На дзень адваява б ці на год.
З Пятровай ты польміем станеш,
Ільёва ж прытушыць яго.

Вясёла было й ганарова,
А страшна, што ў ліўні сплылі
Кароткая ночка Пятрова
І доўгая ночка Ільі.

Партфель Піліпа Пестрака

Багаццем не выхваляўся,
Замкам і эфектна не ляскаў
Найнеразлучнейшы самы,
Той, што насіў Пестрак.
Паміж «дыпламатаў» модных,
Акантаваных бляскам,
Ён выглядаў нікчэмна,
Як перад тортам праснак,

Любіў ён руку бывалую
За нестамлёнасць і шчырасць.
Ёмісты, але не важны,
Чынны, а не з чынуш.
Другія усе падворкі
І шчыліны ўсе ашныраць,
Каб той «расады пасады»
Як найлацвей рвануць.

Пасады, якія меў ён,
Імі і задавалены.
Калі і даюць пасаду,
Даюць яе не навеку.
Была змагара пасада,
Была пасада зняволены,
Была яшчэ той нейкая
І была галоўная самая
Пасада ў яго — Чалавек.

Хто ля партфеля не цёрся!
Бачыў ён столькіх і столькі.
Кагосьці сцягнуў з трыбуны,
Камусьці не дагэдзіў.
Быў ён сваім у рэдакцыях,
Каля бяседных столікаў,
І ў баравых Каралішчавічах
Ён каралём хадзіў.

Было нямулка раману
У першым яго адсеку,
А ў тым, другім раскошна
Было селядцу з кашнаком.
Нямудрае надта суседства
Душы і самога веку.
Хоць працаком партфель быў,
Ды быў партфель з Пестраком.

Не знік ён і не растварыўся
Між выскачкамі-імёнамі.
Гром барыкадных ідзе з ім
І лесавічанскі сум.
Шлях не з гары, а з-пад гора
Цяжка, Піліп Сямёнавіч?
Ведаю, што нялёгка,
Дайце партфель паднясу!

Весялілася, скакала
Тая вострая каса.
Як паходзіць, як паскача,
Дык бывай лугоў краса.

Весялілася, скакала,
Ды мінуліся часы.
Ой, найшла каса на камень
І шкада яе, касы.

ДЗЯДЗЬКА Тодар апошні
дні быў нешта не ў гу-
моры. Мала таго, што пас-
варыўся на рабоце з бры-
гадзірам — мала сталі
даваць коням аўса, лічы, адною тра-
вою і жывуць, а як ты пацягнеш той
плуг аб адной траве?

А тут яшчэ пісьмо ад сына: прысы-
лай, бацька, грошай. Яму і не ў гала-
ве дзе іх узяць, нібы тут у бацькі яны
з неба падаюць. І трэба ж яму якраз
цяпер жаніцца! Ну што там у іх, ужо
гарыць, ці што? Хай бы скончыў ву-
чобу, а то на трэцім курсе ўздумаў
жаніцца, бярэ такую самую голую сві-
стуху, што і сам. А нябось, хочучь
ісці на кватэру з інтэрната, — зноў
давай бацька грошы! Хоць з калена
выламі, а дай!

Што ж рабіць?.. Падумаў-падумаў
дый рашыў прадаваць карову. Ця-
лушка пабегала, на вясну будзе каро-
ва, а старую трэба прадаваць. Невя-
дома толькі, што Мар'я скажа, ці пой-
дзе на такую ахвяру. Апошнія дні яны
абое маўчалі, тоячы свае думкі пры
сабе, хоць адно і другое ведала: ду-
маюць пра тое ж самае. Прызнацца.
Тодар цаніў гэтую нежаночую цярплі-
васць у сваёй жонцы: умела яна па-
маўчаць у цяжкую гадзіну, не сыпаць
соль на рану, не таптаць па тваіх ма-
зях, як другія бабы — калі ўжо ў
яе якая балючка, то ўсяму свету не
будзе спакою, будуць пра яе ведаць,
каму трэба і каму не трэба, а тыя, хто
блізка каля яе, лічы, няшчасныя лю-
дзі: вантроба згіне ад яе скаргаў і на-
памінкаў.

А ў яго, Тодара, быў характар заця-
ты: усё ён выношаў моўчкі, ні з кім
вельмі не раіўся, і жонка яго за гэта
трохі недалюблівала — маўчан. Так
яго за вочы і звалі, і ўсю іх сям'ю:
Маўчаньы. Можна было падумаць, што
калі гэты чалавек маўчыць, то і думкі
яго дрэмлюць, і сьведомасць яго маў-
чыць. Не, Тодар многа перадумаў за
сваё жыццё, многа перажыў, многа пе-
рабачыў: яшчэ ў тую, польскую вайну
з немцамі, потым у акупацыю, парты-
занства — два гады, як лёду, адбыў
ён у лесе, мёрз, галадаў, быў не раз
на валасок ад смерці. Не дай бог ніко-
му добраму таго, што давлялося вынес-
ці яму. І дзіўна, што яго гэтая звычка
ці рыса характару памагала яму ў цяж-
кую часіну. А калі ён што гаварыў, то
гэта ўжо было добра вынашана, узва-
жана, абмагавана і заклёпана на ўсе
заклёпкі.

За вчэраю, седзячы на кухні, ён
сказаў жонцы, пазіраючы некай міма
яе, як вінаваты:

— Слыш, Мар'я, што я падумаў.
Мо ты сходиш да Матанушаў ды па-
пытаеш грошай?

Жонка доўга паглядзела на яго, ні-
бы чакала, што ён скажа яшчэ, але ён
з апетытам хрумстаў солены гарок і
ажно давіўся гарачаю бульбай, якую
нядаўна парылі на камінку.

— А колькі прасіць? — спытала
ўрэшце.

— З тысячы, — коротка адказаў
ён.

— А не будзе мала? Што гэтая ты-
сяча?

— Хопіць. — Ён выцер пальцы аб
чысты ручнік, на якім ляжала высы-
паная з чыгунка бульба.

Мар'я сказала як сама сабе:
— Папрашу болей. Гэта ж у тую
нядзелю такога парсюка прадалі.

Тодар бліснуў на яе сваімі цёмнымі
вачыма:

— У кожнага свае дзіркі. Матаву-
шы будуюцца, не забывай.

Мар'я, бачачы, што муж перастаў
есці, загарнула ручнік з бульбаю,
прыняла пустыя алюмініевыя міскі,
даліла яшчэ ў кашэчку чаропку кісла-
га малака — кату нанач — і, накі-
нуўшы на плечы плюшаўку, пайшла
да суседзяў.

Тодар вылез з-за стала, пацягнуў-
ся, ажно хруснулі суставы, і пазях-
нуў, з асалодай паглядзеў на печ —
хацелася забрацца туды ды пагрэць
жыўот на чаране, але што зробіш?
Трэба ісці на канюшню, сёння яго
ноч.

Не выключаючы на кухні святла,
выйшаў на ганак, дастаў памяты па-
чак махоркі, закурыў.

Думаў: пазычаць ці не? Пэўна ж,
пазычаць. Жывучы ў суседстве, як не
пазычыш? Сёння я ў цябе, заўтра ты
ў мяне. Без гэтага ў жыцці не абы-
дзешся.

Цішыня стаяла ў вёсцы — нібы
ўсе ўжо спалі. Толькі недзе ў тым
нанцы, пад Стоўбцы, забрахаў сабака
і тут жа сціх, нібы на яго хто накрыва-
чаў. Чуваць было, як у хляве чухаец-
ца аб жолаб карова. бразгае ланцугом.

І добрая да малака, падумаў пра карову Тодар, а ўсё ж даўдзецца прадаць. Думкі непрыкметна перайшлі на хлопца, на сына Геню. Вяселле... Дваццаць гадоў хлопцу, а ўжо прыперла яму жаніцца. Думае, што з бацькоў можна без канца цягнуць. Не, даражэнькі, яшчэ не ачомаліся ад таго вяселля, што тваёй сястры рабілі два гады назад. І цяпер яшчэ просіць чаго-небудзь — хоць картоплі мяшок, бацька, прывязі, ці кіля якога сала. Усе галодныя, бо колькі пасля той вайны прайшло? О, будучы яе доўга яшчэ памятаць і ўспамінаць нядобрым словам.

Пачуліся хуткія крокі — гэта вярталася жонка. Яна ішла, дробна перабіраючы нагамі, прыгорбіўшыся, як старая, хоць да старасці яшчэ і далёка — толькі за сорак.

Яна, задыханая, спынілася ля яго на ганку, твар яе ў цемры здаўся яму ўстрывожаным.

— Хадзем у хату, — сказала спа-

У нядзелю Тодара падмяніў на канюшні стары Базыль Журавель, праваны так за высокі рост і доўгую шыю, а ўвогуле чалавек сумленны і працавіты. Ён вельмі любіў і шкадаваў коней, а гэта ўжо так і ведай: калі чалавек добры да жывёлы, то і да людзей ён не будзе зверам.

Журавель запрог яму моцнага рухавіка каня Буланчыка, нават падмазаў калёсы, каб не скрыпелі, наклаў поўныя аглабіны канюшыны-атавы і пажадаў шчаслівай дарогі.

У горад яны з жонкай прыехалі на святанні, але людзі на кірмашы ўжо былі. І адразу да іх прыстаў невысокі рыжавусы дзядзька з маладзіцаю — вельмі спадабалася яму карона: не надта рослая, але шырокая ў крыжы і з выем аж, здаецца, да зямлі.

Патаргаваліся трохі, Мар'я ўсё казала пачакаць, але ён памятаў старую прымаўку: першага торгу не мінай. — І прадаў кароўку без лішніх клопатаў. Выпілі, як у такіх выпадках вядзец-

адказаў Тодар. — Адлічы мне дзiesiąтку. — Усяго дзiesiąць набояў? — здзіўляўся прадавец. — Гэта ж на адну вылазку не хопіць.

— Нічога, мне хопіць і гэтых... Яшчэ і застаецца.

— Дзівак, — сказаў з усмешкай прадавец, але адлічыў дзiesiąтак бліскучых латунных штучак, закруціў у газету і падаў Тодару.

— А гэтую... стрэльбу мо таксама закруціш? — нясмела спытаўся Тодар.

— Есць чахол, але ён каштуе... Тодар не стаў скупіцца — забраў і чахол. «Ну, Мар'я ўсыпле мне перцу за гэтую качаргу», — падумаў сам сабе і ўсміхнуўся.

Яшчэ пайшоў ён на пошту і адбіў сыну тэлеграму: «Прыязджай грошы будучы бацька».

Ён вярнуўся да свайго воза, калі Мар'я яшчэ не было. Узрадаваны, паклаў стрэльбу на дно воза, пад атаву, разлэгся сам у драбінах і пад мернае няспешнае хрупанне конскіх зубоў задрамаў. Нават пачаў быць плясціся

мае пра людзей лепей, чым яны таго заслугоўваюць? Усё можа быць. Цяпер людзей перамяшала, наперакідала з аднаго месца ў другое, з другога ў трэцяе: людзі без каранёў, без асноў, дзе добрыя, дзе кепскія — не ра-збраць.

Ужо змяркалася, калі яны ўехалі ў сваю вёску. Пачаў накрапаць дождж, асенняя дарога на вачах рабілася гразкай, чыкала ў каляінах...

Ім сустрэўся на вельміспадзе ўчастковы Мацей Сухі. У вылінялай міліцэйскай фуражцы, у брызентавым шэрым плашчы, з вінтоўкай за плячыма, ён панолі круціў педалі, кінуў ім галавою, размінаючыся.

«Куды ён нанач, гэты Сухі? — падумаў Тодар. — Але што, міліцэйская служба такая — ні дня, ні ночы, у пагоду і ў дождж». Яму самому пасля вайны прапапоўвалі быць участковым, дык адмовіўся: не з яго характарам. Застаўся Мацей Сухі. Гэты любіць такую справу, нават мае з яе нейкую карысць — любіць выпіць задарма. Мо таму і Сухі такі — прозвішча да яго як прыліпла, — адна скура ды косці.

А некалі, у партызанах, быў у іх выпадак, калі Сухі ледзь не наплаціўся жыццём. Але потым Тодар на гэта забыўся, забыўся, здаецца, і Мацей.

Буланчыка ён адразу на канюшню не пагнаў, а заехаў дадому «выгрузіцца» — хлеб, кілбаса, сякія-такія абновы, а галоўнае — стрэльба. Але як ні круціў, а Мар'я ўсё ж прыкмеціла, адразу, няйначай, усё зразумела і нічога не сказала. «Адклала на вячэру», — падумалася яму.

Пакуль завёў каня, пагаварыў з Базылем — добра сцягнула. Дождж не сціхаў, мо нават і набольшаў, стаяла ціша, можна было чакаць, што зажджыцца. Але не бяда — бульбу паспелі выкапаць у час.

Калі прыйшоў дадому, вячэра ўжо была гатова. Толькі пад'ёўшы, Тодар пачаў гаварыць жонцы, што рабіць і што казаць, калі заявіцца няпрошаньня госці.

Жонка слухала і ажно дрыжала ад страху.

Ён нават вызверыўся на яе: — Чаго цябе дрончыць? Мо ж я сам буду ў хаце? Дык чаго калоціцца? — Памачуаўшы, ужо спакайней дадаў: — А мо яшчэ і нічога не будзе, хто ведае?

Мар'я сядзела нерухома, склаўшы рукі на прыполе, і нейкім не сваім голасам адказала мужу:

— Чые маё сэрца бяда, чые. Тодар нічога не адказаў, выйшаў на двор.

3

Яна ўхадзілася і лягла спаць адна ў чыстай палавіне, дзе быў іх ложак.

А Тодар уладкаваўся на печы, за комінам — зрабіў засаду на партызанску. У яго пад прыцэлам былі дзверы з сцяной у хату і перадпечнае акно. Галоўнае, што ён быў высока, а той, хто прыйдзе — унізе, а гэта выгадна паляпшала Тодару пазіцыю.

Час ішоў паволі, здаецца, і зусім стаў. Была цемра, ад якой часам рабілася ажно душна. Цёмным нежывым бляскам адсвечвала шыбамі перадпечнае акно.

Хвалімі наплываў сон, ява неяк непрыкметна пачала перамяшвацца з ім. Чагосьці прыплёўся гэты ўчастковы Сухі — здаецца, як і тады, калі яны былі на заданні і вярталіся на базу, а Сухі па дарозе заскочыў да аднаго знаёмага дзядзькі ды забраў у яго апошні кавалак хлеба і кажух-паўшубак. Мала таго, што Сухі меў загад ні да кога не заглядваць, каб не пакідаць ніякіх слядоў іхняга маршруту, дык ён забраў дабро ў чалавека, у якога два сыны былі ў Чырвонай Арміі, толькі невядома, ці яшчэ жывыя.

Тады Тодар Бабыр, як камандзір аддзялення, хацеў з гарачкі застрэліць падкага да чужога дабра Мацея Сухого, які, дарэчы, рабіў такое не першы раз, але заступіліся хлопцы. А цяпер, у сне, наплялося яшчэ больш — гэты самы Мацей Сухі ўзяў у яго, Тодара, карову, тую самую, што ён сёння прадаў — чорную, з лысінкай, Падласку, — узяў за рогі, нават не забратаўшы вярхоўкаю, вядзе з двара, а карова нечага як занатурыцца, як марскане яго рагамі, дык ён і паляцеў на зямлю...

Тодар ажно прахапіўся ад страху — гэта ж трэба такое прысніцца! У галаве стаяў нейкі туман, слабасць разлілася па ўсім целе — ён ужо забыўся, чаго тут сядзіць за комінам, скурчыўшыся на кукішках, і навошта трымае ў руках нешта цяжкае...

(Зананчанне на стар. 12).

Уладзімір
ДАМАШЧЫК

АПАВЯДАННЕ

Змытая пляма

койна, але ён улавіў ноткі трывогі ці незадоволенасці. І на гэтым зразумеў, што грошай ёй не пазычылі.

Вось табе і суседзі, радуйся...

З цёмнага яны абое прыжмурыліся, зайшоўшы на яркае святло ў кухню.

Ён сеў на лаўцы ля стала, чакаючы навін. Яна скідала з сябе плюшаўку, вешала на цвік у сцяне, маўчала, нібы гэты прасты занятак мог ёй перашкодзіць гаварыць.

— Пазычаць, а як жа! — прарвалася ў яе ўрэшце. — Матавушыха расплакалася... Так я ёй і паверу! Дзіва што! Бачыш, пазычылі ў іх грошы! — Слова «пазычылі» яна расцягнула, перадражніваючы Матавушыху.

— Хто пазычыў, каму пазычылі? — нічога не разабраў Тодар.

Мар'я панізла голас да шэпту:

— Сказала: прашу, малю, — нікому ні слова, ні гуку, бо капчы нам будучы... Гэта ж у панядзелак ноччу прыйшлі нейкія вусатыя, барадатныя, наставілі аўтамат і забралі ўсё да рубля. Чуў ты такую праўду?

Тодар маўчаў, уражаны навіною. Значыць, праўда... Раней ён не верыў у такую праўду — думаў, плёткі. У іх вёсцы — ды і ў навакольных — ужо некалькі год ходзяць чуткі, што па начках прыходзяць нейкія невядомыя да людзей, якія нядаўна што-небудзь прадалі, і, наставіўшы зброю, забіраюць усё да капейкі. І яшчэ страшаць, каб нікуды не скардзіліся, каб маўчалі, а то — смерць. Кажуць, што міліцыя не раз нават рабіла засады ў дварах, але ніхто ніколі ў іх не трапіў. Таму і не верылі людзі, што можа такое быць.

— Нядобрая праўда, нядобрая, — сказаў Тодар і ўстаў з лаўкі. — Ну, я пайду на канюшню. А ў нядзелю панядзелкам у Стоўбцы карову. — І выйшаў з хаты, не даўшы жонцы сказаць болей і слова.

ца, барыш, закуслі, пагаварылі. Мар'я нават заплакала, глядзчы карову, а тая цягнула да яе сваю мызу, лізала ёй рукі сваім шорсткім языком — як усё роўна дзякавала за добры догляд і за кавалак хлеба, які сама гаспадыня знарок не з'ела, а аддала жывёле.

Рыжавусы дзядзька хваліўся, што ў іх многа пашы, але іх карова летась пранала — з'ела цвік, а дзеці малыя, дык без малака нельга жыць. Ды і старым малочнае лепей, чым тая скварка, на якую трэба добрыя зубы. А грошай на карову яму прыслаў сын, з Поўначы, паехаў туды ён не па сваёй волі, але не каецца, шле вась нават грошы.

«Няйначай які былі паліцай», — непрыязна падумаў Тодар, і яму ўжо болей не захацелася ні піць, ні есці з гэтым чалавекам. А мо той яго сын і не быў паліцаем, Тодар у яго не распытваў, а маладзіца ўвогуле за ўвесь час не прамовіла ні слова, нібы яна была нямая.

Калі адчыніліся магазіны, Тодар паслаў жонку па абновы, а сам рашыў зазірнуць у адно месца.

Усе гэтыя дні, калі ён надумаў прадаць карову, не выходзіла ў яго з галавы, што трэба набыць стрэльбу. Шкада, пасля вайны ён здаў нямецкі карабін, адняты ў аднаго фрыца. Вось цяпер ён яму прыдаўся б. Трэба было пашукаць якое дубальцоўкі. На яго шчасце, у магазіне якраз была тультская аднастволка шаснаццаціга калібру, дарагаватая, праўда, на яго кішэню, але выбару не было, і ён забраў яе, выкінуўшы на прылавак ледзь не сёмую долю кошту ўсяе каровы.

— А якіх вам патронаў? — спытаўся худы і бледны, на пратэзе, прадавец, бачачы, што дзядзька можа пра іх зусім забыцца. — На воўка ці на зайца? — На ваўкоў, браце, — шматзначна

нейкі сон, але нехта неасцярожна штурхануў яго пад бок.

Расплюшчыў вочы — побач стаяла Мар'я з пакункамі.

— Бач ты яго, разлэгся. Запрагай ды паедзем.

Загадны гэты тон не дужа спадабаўся Тодару, але ён не захацеў агрызацца — моўчкі ўстаў, паволі, не спяшаючыся, запрог каня, агледзеўся, ці чаго не пакінулі, і сеў на воз.

Ехалі дадому моўчкі. Праўда, Мар'я пару разоў заводзіла гутарку — то пра сына, то пра дачку, якая была замужам і жыла ў горадзе, то пра грошы, але Тодар сваім маўчаннем не даваў ёй разысціся: гутарка яе патухала, як агонь, у які перасталі падкідаць дровы.

Сам Тодар быў заняты ў думках амаль тым жа, пра што пачынала гаворку яго Мар'я. Але думалася чамусьці неяк па-свойму, трывожна, нібы з прадчуваннем якое бяды, і таму ён не хацеў турбаваць і трывожыць жонкі.

Думаў пра стрэльбу, якую купіў сёння, думаў пра сённяшнюю ноч: няўжо і праўда нехта ведае пра тое, што ён прадаў карову і ў яго ёсць грошы? Хто? Адкуль? У сяле, праўда, не ўтоіш нічога, усе бачаць, што ты робіш нават дома, ведаюць, што ты еў і ў якой кішэні што ў цябе ляжыць, а якая дзірава. Ды што з гэтага? Ведаюць, але ж не крадуць, не адбіраюць у цябе нічога. А тут нехта ведае ды запамінае, хітранькі!

Перабраў усіх, на каго можна было падумаць, — і ніяк не мог сказаць, што хоць хто-небудзь з гэтых людзей мог асмеліцца пайсці на такое. Не, свае не, нехта наводны, а мо і з другога вёскі, але мае тут свае вочы і вусы, вывіжоўвае. Стаў зноў перабіраць у памяці — не, здаецца, нікога такога няма. А мо ён проста не ведае ці ду-

Напярэдадні Дня кіно, які ўчора адзначыла грамадскасць нашай краіны, карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» звярнуўся да галоўнага рэдактара кінастудыі «Беларусьфільм» Н. Е. ПАШКЕВІЧА з радам пытанняў. І першае з іх:

— Які настрой перад святкам, чым жывуць сёння беларускія кінематаграфісты?

— Хоць на падыходзе наша прафесіянальнае свята, але святочнага настрою вы ў нас, відаць, не адчуеце і не ўбачыце. На студыі цяпер самы гарачы час, можа, як у сельскай гаспадарцы. «Сезонным» характарам работы мы спраўды блізка да працаўнікоў палёў. Як для іх; так і для нас сонца сёння — сам бог удачы. На здымачных пляцоўках, у павільёнах, у мантажных зараз працуюць звыш дзесяці творчых груп, не гаворачы пра дакументалістаў. Не да «традыцыйна» бадзёрага святочнага настрою і па другой прычыне — калектыў заклапочаны праблемамі перабудовы. Заўтрашні дзень беларускага кіно глядзіць нам у вочы вельмі строгім позіркам і не хоча прымаць нас са старым стылем работы, з многімі старымі парадкамі, прывычкамі і звычкамі. Як і ўсяму савецкаму кінематографу, сёння нам добра дастаецца за невысокі ўзровень творчасці, за выпуск пасрэдных, шэрых фільмаў.

— Але ж часам дастаюцца і высокія ўзнагароды на розных фестывалях і аглядах? Вось жа нядаўна Міхаіл Пташук прывёз з Югаславіі, з Міжнароднага фестываля за свой фільм «Знак бяды» аж тры ўзнагароды — галоўны прыз фестываля «Статуя Свабоды», за лепшае выкананне жаночай ролі (актрыса Ніна Руславава) і за лепшае выкананне мужчынскай ролі (акцёр Генадзь Гарбук). А мультфільм «Капрычыо» маладога рэжысёра Ігара Волчана, адзначаны прызам на Усесаюзным фестывалі ў Тбілісі? Значыць, не ўсё спрэс шэра?

— Не ўсё, канечне. Я вам скажу нават пра нейкі парадокс, што назіраецца ў апошнія гады. Як толькі нас колькі гадоў назад узнялі ўзмацненна крытыкаваць, дык нашы фільмы, быццам наперакор стыхіі, пачалі актыўней перамагаць у многіх адказных саборніцтвах. Пасля амаль трыццацігадовага перапынку мы зноў — і тройчы! — зведалі радасць атрымання многімі нашымі майстрамі Дзяржаўнай прэміі СССР, многа паважліва і колькасць лаўрэатаў рэспубліканскай Дзяржаўнай прэміі. А з штогодніх Усесаюзных фестываляў мы ніколі не вяртаемся з пустымі рукамі. Але давайце, гаворачы пра гэты аспект нашых будняў, памірэмся — у духу часу — на аснове цудоўнага патэтычнага выслоўя Твардоўскага — памятаеце, Вася Цёркін гаворыць: «Не гляди, что на груди, а гляди, что впереди». Тым больш, што франтальны крытычны перагляд усіх устояў нашага духоўнага жыцця нядаўна дайшоў і да сістэмы прэсуджэння дзяржаўных прэмій і фестывальных узнагарод. Там, таксама, як сцвярджаюць некаторыя публіцысты, прынцып справядлівасці, мякка кажучы, не ў пашане, проста ідзе рацыяналістычнае размеркаванне і дзяльба. Гэты крытэрыі якасці, выходзіць, хісткі.

— У такім разе, калі гаварыць пра тое, што наперадзе, добра было б пачуць, чым у бліжэйшы час папоўніцца рэпертуар кінастудыі, над чым зараз працуюць творчыя групы, наколькі новыя фільмы адпавядаюць — у тэматычных і ідэйна-творчых адносінах — сучасным патрабаванням.

— Па-мойму, наіўна было б патрабаваць і спадзявацца, што ў такой справе, як літаратура і мастацтва, можна неадкладна дабіцца глабальнага пералому, адразу ў карані змяніць становішча. Па розных прычынах. І перш за ўсё таму, што для выпявання сапраўдных мастацкіх задум і іх ажыццяўлення патрэбен немаля час, патрэбны змены ў псіхалогіі мастака, яго грамадзян-

скае і інтэлектуальнае пераўбраенне. Актуальныя скараспелкі — яны нараджаюцца прасцей. Але ж яны маюць фармальныя адносіны да таго, пра што мы гаворым, можа, нават дыскрэдытуюць добрую ідэю. Мы ўжо глядзелі не адзін фільм, дзе ўсё абсыпана прыкметамі сённяшняга дня, як канфесі. І ў саміх тое-сёе ў гэтым духу атрымалася. Няёмкасць бярэ ад такой «сугучнасці» часу. Не вельмі плённую справу робяць і тыя хадзінкі за рашучую перабудову, хто неярпліва бурчыць са старонак друку ці з іншых

бар на сцэнарый ленинградскага кінадраматурга А. Жыцінскага «Філіял», якім захапіўся малады рэжысёр Я. Маркоўскі. Тут дасціпна, у востракамедыйнай форме высмейваюцца некаторыя абсурдныя хібы нашай сістэмы ўпраўлення эканомікай і навукі. Персанажы фільма, людзі ўвогуле неблагія, звычайныя, звіль сабе ўтульнае гняздзечка ў нейкім філіяле нейкага навукова-даследчага інстытута, памалу, а хто і з імпертам працуюць сабе над запланаванымі праблемамі, а ў выніку аказваецца, што гэта — філіял невядома чаго. Пачалі шукаць свой галаўны інстытут па ўсёй краіне, ды так і не знайшлі...

У фільме «Не бойся, я цябе не крану», які ствараецца на аснове п'есы вядомага па «Лі-

тыўна ўдзельнічаў у пошуках шляхоў і прынцыпаў станаўлення новай школы і, каб правесць свае ідэі на практыцы, стварыў у сябе на радзіме, у вёсцы Лідзінавічы на Магілёўшчыне (цяпер гэта Гомельская вобласць), унікальную школу-камуну. Гледачам, відаць, цікава будзе загадка дзедацца, што ролю галоўнага героя ў фільме «Першы з камунараў» выконвае вядомы акцёр Вячаслаў Ціханаў.

Нельга не ўспоміць і працу рэжысёра Вячаслава Нікіфарова над трохсерыйным фільмам «Дуброўскі» па аднайменнай апавесці А. С. Пушкіна. Гэта — працяг нашай традыцыйнай увагі да літаратурнай класікі, на жаль, пераважна толькі рускай і замежнай. Беларуская яшчэ

пасля смерці рэжысёра Віталія Чацверыкова, які горача і з паучым адказнасці ўзяўся быў за гэтую справу, мы не можам ажыццявіць даўнюю сваю, вельмі важную задуму — фільм пра нараджэнне ў агні Вялікага Кастрычніка нашай беларускай дзяржаўнасці. Той-сёй з рэжысёраў на нейкі час загарэўся гэтай ідэяй, а потым пакрысе і згасаў. Ну добра, згодзен — сцэнарый, які ім прапаноўвалі, не вельмі натхняе. Але ж не могуць, здавалася б, не натхніць гэтыя найдраматычнейшыя і слаўныя старонкі нашай гісторыі. Цвёрдая пазіцыя, веды, адчуванне незгасальна вострай актуальнасці тэмы рэжысёрам — і са сцэнарнай недасканаласці можна было б з божай помаччу выблытацца.

У нашым асяроддзі, гавару гэта з поўнай адказнасцю, няма п. . . што ўсеагульнай і дзелавой, а не рытарычнай, зацікаўленасці праблемай нацыянальнай своеасабліваасці беларускага кіно. Вось у чым кожны наш справы.

Скажу па сакрэту, што тэматычны план сёлетняга і наступнага гадоў мы складалі з меншым ужываннем «валявых прынцыпаў» і з большым улікам асаблівых схільнасцей рэжысёраў, чаго настойліва запатрабавала ў апошні час творчая грамадскасць. Вынікі, як бачым, атрымаліся даволі супярэчлівыя, яны прымуюць глыбока задумача над тым, як найлепш спалучыць асаблівасці творчых інтарэсаў людзей з тым, што кінематограф рэспублікі павінен мець сваё самастойнае аблічча, як мае яго грузінскі, эстонскі і некаторыя іншыя кінематографы.

Беларускае кіно, як вядома, нарадзілася і становілася на ногі з дапамогай майстроў Мясны і Ленінграда (удзячнасць ім за гэта ніколі не згасне). Але, выйшаўшы з дзіцячага ўзросту, яно, мне здаецца, не пазбавілася ўтрыманскай настыроў. Замест таго, каб у свой час па-сапраўднаму, планамерна і ў неабходных маштабах заняцца падрыхтоўкай сваіх кадараў, пошукамі і навучаннем таленавітай моладзі з рэспублікі, мы дзесяцігоддзі больш глядзелі з-пад казырна далою, а ці не прыбецця хто-небудзь к нашаму берэгу з далніх краёў, залішне спадзяваліся на Усесаюзны інстытут кінематографіі, які, праўда, многа нам і даў, але ж задаволіць нашы патрэбы не мог, тым больш з улікам той праблемы, пра якую мы тут гаворым.

А тым часам апераджалнымі тэмпамі брала сваё гігантанія. Вытворчасць мастацкіх і тэлевізійных фільмаў на студыі давалі ледзьве не да двух дзесяткаў серый у год. Якімі ж сіламі можна забяспечыць выконную якасць КОЖНАГА з фільмаў? У нас жа не хапае рэжысёраў нават у колькасці адноснай, а многія ж з іх ужо не адной нарцінай пераканаўча засведчылі сваю творчую абмежаванасць і нядужасць. Не складалася ў нас і свая школа (ці атрад) кінадраматургіі. Тым некалькі кінадраматургаў, што стаяць у спісе жанравай сенцы Саюза кінематаграфістаў, могуць забяспечыць толькі мізэрную долю рэпертуарных патрэб кінастудыі. Ды і то пераважная большасць з іх прыносіць больш расчараванняў, чым натхняльных сцэнарыяў.

Есць у гэтай секцыі і людзі, якія ўжо з большым поспехам працуюць у жанры сяргаў у вышэйшых інстанцыях на «бздурную і прадурную» сцэнарную калегію студыі. Адмовіш, напрыклад, Г. Бенарвічу ў стаўноўчай ацэнцы яго бездапаможнага «опуса», а ён — сяргу ў ЦК КПБ, у партком студыі. Ствараецца камісія. Шукаюць ісціну. Прыходзіць, зразумела, да нулявых вынікаў, закрываюць пытанне. А тым часам ты добра аблэцаны рознымі палітыкамі і выдумкамі, ліміт твайго здароўя, глядзіш, трохі і скарочаны на радасць заслішчцам. Да таго ж у цябе нават не лічачы патрэбным папрасіць прабацення, — дзе ўжо думаць пра прыцягненне да адказнасці палітліна хоча бы па лініі творчага саюза, членам якога ён з'яўляецца. Даводзіцца шукаць нейкага суцэннага саюму, хоча бы, скажам, успамінаючы гэты алтымістычны надпіс на надмагільнай пліце: «Спі спадкоўніца, наш друг і калега, — факты не пацвердзіліся».

КАНГЛАМЕРАТ? ХАЦЯ Б УЖО КАНГЛАМЕРАЦЫЯ

трыбун: вось, маўляў, прайшоў ужо цэлы год вострых размоў, а нічога пунтага на ўзроўні новых патрабаванняў не зроблена, добра, што хоць на «штрафных» паліцах ляжала некалькі фільмаў, якія ратуюць становішча ў кінапракце. Не трэба бытаць мастацтва з публіцыстыкай!

Тым не менш праграма сёлетняга і наступнага гадоў на кінастудыі складалася ўжо з улікам новых крытэрыяў. Некаторыя слабыя сцэнарыі давалася зняць з плана, некаторым, увогуле прымальным, спатрэбілася «ін'екцыя» большай смеласці і шчырасці, нарэшце — гэта часам вырашае справу, — рэжысёры, разнавольны ад дробязнай апекі, на здымачнай пляцоўцы могуць больш поўна рэалізаваць сваё майстэрства, калі яно ёсць.

Праўда, не буду ўтойваць, асобныя фільмы, якія знаходзяцца ў вытворчасці, выклікаюць у нас трывожную няўпэўненасць: увязаны з ім і ў свой час з-за нашай недастатковай патрабавальнасці ў бой, мы ўжо не змаглі потым з-за планава-вытворчых меркаванняў скінуць іх у адвал. Так што наконт прафесіянальнага сорама перад гледачамі мы, відаць, і заўтра не застанемся абдызенымі, будуць прычыны хаваць вочы.

Што ж можна назваць з поўнай ці пэўнай надзеяй на добры кантакт з гледачом?

Завяршыў здымкі і цяпер маніруе двухсерыйны агіульнаэкранны фільм «Пераправа» Віктар Тураў. Гэта наша сумесная (першая!) работа з польскімі кінематаграфістамі (сааўтарам сцэнарыя ў В. Турава выступае польскі кінадраматург Е. Гжымкоўскі). На экране ажыве адна з вострадраматычных старонак мінулай вайны. Фільм раскажа пра сумесную барацьбу савецкіх воінаў і польскіх патрыётаў супраць агульнага ворага, у ім адлюстравана і ўсвядомлена адна з гістарычных лёсу народаў — суседзяў. І трагічныя забавоны на гэты конт пэўных слаўў польскага грамадства, забавоны, якія ў ходзе барацьбы з фашызмам выяўляліся з неадвержанай логікай, але і спараджалі трагедыі.

У Валерыя Рубінчына — таксама фільм вострапалітычнай накіраванасці, у пэўным сэнсе палітычны памфлет, хоць тут жа трэба дадаць, што замест яго мае навукова-фантастычны характар і засяроджваецца на праблеме адказнасці вучоных за тыя свае адкрыцці, якія, трапіўшы ў рукі ваяўнічых цемрашалаў, могуць прычыніць свету неверагодныя няшчасці. Жанр фільма «Піць прэзідэнтаў», аднак, і гэтым не вычэрпваецца, бо ў ім ёсць і сатыра, і дэтэнтыйны элемент, і філасофскі роздум аб прызначэнні чалавека, аб умовах яго душэўнай гармоніі.

Невыпадкова выпаў наш вы-

газете» публіцыста Юрыя Шчакаціхіна «Пастка-46, рост II», грунтоўна перапрацаванай для экрану, рэжысёр Валерыя Рыбарэў заняпакоена ўглядаецца ў бурлівыя працэсы, што адбываюцца сёння ў асяроддзі нашай моладзі. Сваёй драмай аўтары хочучы сказаць усхваляванае слова як супраць нігілістычнага ахайвання юнага пакалення, так і супраць стэрэатыпага падыходу да яго праблем, ускрыць некаторыя сацыяльныя прычыны, якія садзейнічаюць узнікненню розных анамалій у неарэплай псіхалогіі падлеткаў.

Тэму «выкавання пачуццяў» у сваім, адметным ракурсе вырашае таксама рэжысёр-дэювант Аляксандр Карпаў-малодшы, які прыходзіць у мастацкае кіно з дакументальнага. Сцэнарый яго фільма «Перажыць нядзёлю» напісаны І. Балгарыным і М. Падгорскай па матывах апавесці Волгі Іпатавай «Вузлук Святагора». Грамадская важнасць і актуальнасць праблем, якія ўзняюць аўтары, добра бачацца ў святле нядаўна прынятай пастановы ЦК КПСС і Савета Міністраў СССР прысвечанай дзіцячым дамам і школам-інтэрнатам.

Назаў у гэтай тэматычнай сувязі і фільм рэжысёра-дэюванта Дамітрыя Міхалева (вядомага майстра дакументальнага кіно) «Воля Сусвету», які не толькі раскавае пра свет захапленнаў школьнікаў, але і цалкам адрасаваны дзіцячай аўдыторыі.

— Наколькі я арыентуюся ў рабце аб'яднанняў кінастудыі, мы пакуль што гаварылі пра фільмы агульнага экрану. А што здымаецца для тэлебачання, на малы экран?

— Вось ужо колькі год мы працуем над серыялам «Дзяржаўная граніца», які, паводле звестак, увогуле выклікаў прыхільнасць гледачоў, хоць ён і няроўны па мастацкіх якасцях. У будучым годзе мы плануем абавязкова завяршыць гэтую вялікую работу. Зараз у горадзе Таліне рэжысёр Генадзь Івановіч адмае перадапошні фільм-двухсерыйку «Салёны вецер» (сцэнарый Алега Смірнова), у якім адлюстравана неспакойныя будні нашых пагранічных войск у пасляваенныя гады. Сцэнарый апошняга фільма рыхтуецца да запуску ў вытворчасць.

Звярну ўвагу на двухсерыйны фільм рэжысёра Віталія Дудзіна, якога глядач, відаць, запряміць па тэлефільме «Іван» з Г. Макаравай і А. Папанавым у галоўных ролях. Новая работа Дудзіна — «Позва ў суд» — гэта псіхалагічная драма з жыцця нашых сучаснікаў. Сцэнарый, напісаны самім рэжысёрам сумесна з вядомым кінадраматургам Віктарам Мяржэкам, нясе ў сабе важную думку аб чужасці і адказнасці чалавека за лёс сваіх блізкіх, сцвярджае высокамаральныя асновы народнага жыцця, жыцця кожнага з нас.

Дабраліся мы, нарэшце, да сваёй даўняй задумы — стварыць фільм пра нашага слаўнага земляка, саратніка У. І. Леніна — Панцелямона Мікалаевіча Лепаўскага. Перагортваючы яго багату біяграфію, сцэнарый стварыў Яўген Радзевіч і Юрыя Ніколі і рэжысёр Віталь Панамароў спыніліся на той старонцы яго жыцця, калі Лепаўскі адразу пасля Кастрычніка ак-

цярпліва чакае свайго экраннага лёсу.

І давайце на гэтым спынім «рэкламныя» пералічэнні, бо баюся, каб з іх міжвольна не ўзнікаў урачыстая нота. Фільмы ж яшчэ на розных этапах стварэння, і самі рэжысёры, хіба акрамя залішне самаўпэўненых, не ведаюць добра, што ў іх у канчатковым выніку атрымаецца. Ніколі не забуду надрукаваную ў «ЛіМе» гадоў сорок з лішнім назад эпіграму на аднаго празаіка — аўтара апавесці «Шумяць лясы»: «Калі пісаў свае «Лясы», шумеў на ўсё ён галасы; узрос не лес — адзін хмызняк, і не шуміць ён аніяк». Бывае так і ў кіно! Нават на аснове надрэзнага сцэнарыя.

— Тады дазвольце глянуць на пералічаныя вамі фільмы, якія заўтра будуць, відаць, вызначаць творчае аблічча кінастудыі, у адным вельмі важным ракурсе. Ці не замала ў гэтым пераліку беларускіх тэм і аўтараў сцэнарыяў, экранізацый лепшых твораў беларускай літаратуры? Я пра нацыянальную самабытнасць беларускага кіно.

— Ракурс, канечне, важны і — балючы. Сапраўды, фільмаў, якія б непасрэдна былі звязаны з сучасным жыццём і гісторыяй нашай зямлі, мізэрна мала. Можна сказаць, што гэты год — не зусім характэрны, што ў 1985 годзе, напрыклад, уся тэматыка адлюстравала сённяшні і ўчарашні дзень рэспублікі — было такое, паднацігнулі і зрабілі «лаказальны» год. Але гэта — маялая ўпеха. Галоўнае, што сапраўды тэндэнцыя да нацыянальнай самабытнасці вельмі слаба набірае сілы і вось, як цяпер, часам нават трапляе ў глыбокі перапад. Не дзеля самакрытычнай праформы, а шчыра скажу, што сцэнарная калегія студыі, 'якой у гэтай справе належыць першая скрыпка, не стала, на жаль, па-сапраўднаму настойлівым і баявым арганізатарам рэпертуарнай палітыкі. Але ўзвальваць усю віну і ўсе надзеі толькі на яе, як гэта павялося, будзе не тое што неаб'ектыўным, а аднабаковым поглядам на праблему, які не паможа знайсці выйсце са становішча, наадварот — павядзе трохі не туды. Тут цэлы вузел умоў і прадпасылак. Сцэнарная калегія, напрыклад, настойліва імкнецца «рэалізаваць» раман Івана Пташнікава «Алімпіяда», упэўнена, што па яго матывах, на яго «матэрыяле» можа атрымацца змястоўны фільм народнага плана. Але ніхто з рэжысёраў, хто па сваім вопыце і майстэрстве мог бы падняць гэты нялёгка «матэрыял», пакуль не адгукнуўся. Ды ці мала такіх фактаў збіраецца ў нашай практыцы! Доўгі час,

Вядомаму балгарскаму паэту Найдзена Вылчау споўнілася 60 год. Шчыра віншваем даўняга сябра нашай літаратуры з юбілеем, зычым і надалей яму творчага плёну, здароўя. Змяшчаем у перакладзе яго новыя вершы.

Найдзен ВЫЛЧАУ

Жанчына

— Скажы: хто тая, першая,
яна —
царыца юных сноў тваіх
шчаслівых?
— У рамантычных блясках-
пералівах
тады ж і знікла — на ўзыходзе
дня.
— Скажы мне: хто, пшчотная,
яна,
якую сэрца ўсё не забывае?
— Амаль забыта. Хваля ападае,
калі другая ўздыбіцца са дна.
— Скажы: хто, цёмная як ноч,
яна,
што праз яе ты быў счарнеў і
высах?
— Халодны ў жмені я трымаю
прысак —
каб хоць іскрынка твела ў ім
адна!
— Скажы: хто тая, вечная, яна,
што будзе побач век — да
супачыну?
— Хіба не чуеш? Калыханку
сыну
майму спявае, сеўшы ля акна.

За кропляй кропля ападае з
хмар.
І думаеш аб прывідных
надзеях,
аб марнасці сваіх даўнейшых
мар.
Над садам, над дрывотняю
сухою
праносіць вецер свой самотны
шум.
Хаваецца пад вымаклай
страхою
старой лісою мой нязбыты сум.
Сябры, прыйдзіце да майго
двара ўсе,
каб ціха выпіць цёплы наш
каньяк.
На свой парог я вас сабраць
збіраўся,
але дасюль не змог сабраць
ніяк.
Прыйдзіце ж! Хай на свеце
стане светла,
хай змые дождж маркоту з
дум маіх.
Бо ўсё мінае, нібы кропля гэта,
што — кап! — і знікла
назаўсёды ўміг.

Н. ВЫЛЧАУ і Н. ГІЛЕВІЧ,
1984 г.

Фота Ул. КРУКА.

Маланка

Спаць засталіся мы ў яе
майстэрні.
І чуліся абое ў гэны час
вышэй за ўсіх — амаль на
сёмым небе.
Або адзін — ва ўсякім разе
— з нас.
Са змроку азаданана, здалося,
глядзелі дзве мадонны з
палатна.
Але яна была за іх
пакнейшай —
непараўнанаю была яна,
і асабліва ў міг неспадзяваны,
калі маланка асляпіла ноч —
і цела смуглае, красы чароўнай,
абрысавала для шчаслівых воч.
Ускрыкнуўшы, памкнулася
імгненна,
каб чым прыкрыцца, ды —
калі?.. І ўсю,
ую яе ў святле тады я ўбачыў.
Уся ў святле мне бачыцца
дасюль.

Падарунак

Вазьмі гэты шаль.
Хай ён будзе з табой,
калі ўзбярэжжам мора пойдзеш,
у сіні вечар, каб між зорак
адну забытую знайсці.
Вазьмі гэты шаль.
Ахініся ты ім,
калі высока ў горы зойдзеш
і будзеш слухаць пошум
сознаў —
размову іх пра нас з табой.
Вазьмі гэты шаль.
Хай сагрэе цябе,
як будзеш зябнуць у чаканні —
калі святло ў пад'ездзе
ўспыхне,
і шчоўне ключ, і зойдзе муж.
Пераклаў Н. ГІЛЕВІЧ.

Кропля

За вокнамі імжыць і халадзе.

Словам, невыпадкова ў цітра нашых фільмаў пануючае месца займаюць драматургі Масквы і Ленінграда. Нават каб перакласці на мову кіно на добрым узроўні твор беларускай прозы, мы вымушаны звяртацца да каго-небудзь за межамі рэспублікі. Не спрабуйце абвінаваціць тут мяне ў недацэнцы, у нігілізме — у мяне адназначна пакутлівы вопыт на гэты конт. Вось дзе адзін з самых тугіх вузлоў перабудовы!

— А ёсць жа такі вялікі рэзерв кінадраматургіі, як пісьменніцкі саюз.

— Есць. Відаць, мы слаба працуем з пісьменнікамі, слаба агітуем іх за супрацоўніцтва ў кіно. Але ж успомнім усеагульную сітуацыю. Ці многа па ўсёй краіне пісьменнікаў, скажам, прэзаікаў, якія выступаюць з самастойнымі сцэнарыямі? Прапарцыянальна — як і ў нас. Значыць, тут нешта ёсць заканамернае. Не буду асабліва націскаць на спецыфіку кінадраматургіі — не богі гаршкі лепяць. А вась пра не вельмі спрыяльную, не вельмі прывычную і плённую для пісьменніка атмасферу ў кінаасяроддзі, укаранены тут характар работы з аўтарамі сказаць варта. У выдавецтве пісьменнік адчувае сябе больш пэўна, большым гаспадаром свайго твора. Невыпадкова ў Янкі Брыля сярод яго мініяцюр-залацінак знайшлося месца і для кінастудыі: «Пеўня спачатку рэжыць, а потым скубуць. Аўтара на кінастудыі спачатку доўга і калектыўна скубуць, нарэшце хто-небудзь зарэжа». Ды каб жа ў кіно была толькі адна гэтая інстанцыя — кінастудыя, дзе скубуць і рэжыць!

— Нічыпар Еўданімавіч! Здаецца, думка ўсіх удзельнікаў пошуку новых асноў работы кінамаатографа, усіх удзельнікаў дыскусій на гэты конт сыходзіцца на тым, што безнадзейна чанаць зрухаў без павышэння ролі Саюза кінамаатографістаў у гэтай справе, без заканадаўчага надзялення яго некаторымі ключавымі функцыямі: тут і надрава палітыка кінастудый, і фарміраванне рэпертуару, і абмеркаванне сцэнарыяў з адпаведнымі «аргавыадам», і г. д. Як вы ставіцеся да гэтых новых павеаў і як складаюцца прынтчна ўзаемаадносінны кінастудый з Саюзам кінамаатографістаў рэспублікі?

— Я галасую за ўсё, што пойдзе на карысць справе, за ўсе новыя функцыі творчага саюза з умовай, калі імі будучь разумна карыстацца. Што ж да нашых ўзаемаадносін, то яны складваюцца не зусім проста. Новы сакратарыят праўлення саюза (падкрэсліваю — сакратарыят), мне думаецца, пачаў трохі нервова і дэманстравальна свярджаць, ці як яшчэ гавораць, «качаць» свае правы, узяўшы ўсю дзейнасць кінастудый (і Дзяржкіно БССР) пад сумненне, хоць амаль усе члены сакратарыята, як і праўлення, з'яўляюцца штатнымі супрацоўнікамі кінастудый. Атрымалася, прынамсі, па першым часе, як у той песеньцы-гульні, калі адно яе слова перайначыць: «А вы проса сеялі, сеялі, а мы проса вытапчам, вытапчам...» Спраўды, такое іменна ўражанне складваецца, калі назіраеш за работай сакратарыята. І вась для прыкладу пра адзін такі новы выпадак вытопчвання яшчэ не пасянага «проса». Складаючы план на 1989 год, сцэнарная рэдакцыйная калегія кінастудый ўключыла ў яго фільм па аповесці Васіля Быкава «Круглянскі мост», якая, дарэчы, даўно чакала экрану. Ставіць фільм меліся даручыць (так і запісана) маладому рэжысёру А. Марозу, які з поспехам апрабаваў на нашай камандзіроўцы свае сілы ў аб'яднанні «Дэбют» пры «Мас-фільме». Сцэнарый падахоціўся напісаць малады драматург,

нядаўні выпускнік Вышэйшых сцэнарных курсаў М. Шэлеаху, таксама наш пасланец. Добрай атрымалася суполка. Мы нават узгаднілі сваю зацею з Васілём Быкавым, бо на яго аповесці, як вядома, хапае і сталых майстроў. Сваю падтрымку выказаў тут і аддзел культуры ЦК КПБ. Але вась наш план узяў на свой суд сакратарыят праўлення саюза, і гэтая дзялянка «проса» аказалася ў іншых руках. Адціснуўшы лёгкім рухам мажнога пляча сталага майстра зялёную моладзь убок, «Круглянскі мост» забраў сабе сакратар праўлення В. Рыбараў. Для прыстойнага выгляду патрэбч ж нейкія матывы? Калі ласка: у афіцыйным дакуменце, прысланым на кінастудыю, сакратарыят піша, што В. Рыбараў даўно даваў заяўку на гэтую тэму. Усё нібыта справядліва. Але ж, акрамя гэтага дакумента, захоўваюцца ў нас і іншыя паперы. А з іх відаць, што В. Рыбараў ніколі такой заяўкі не даваў. Па яго вуснай і пісьмовай просьбе ў перспектывны план заўсёды ўключалася другая аповесць В. Быкава — «Пайсці і не вярнуцца». А можа, там для некага гэта адно і тое ж?

На жаль, акрамя густой, са смакам крытыкі нашых тэматычных планаў ды падтрымкі некаторых задум рэжысёраў — сакратароў праўлення (хоць задумы гэтыя выкладзены толькі ў лаканічных анатацыях), якіх-небудзь канструктывных прапаноў па часці рэпертуару мы пакуль ад сакратарыята не дачакаліся. Якія ж гэта дзелавыя кантакты? Можна падумаць, што пры старой «іерархіі» нас не было каму крытыкаваць.

Некаторыя сакратары праўлення апошнім часам актыўна выступаюць па праблемах перабудовы ў прэсе. Наша заклапочанасць, наша трывога за заўтрашні дзень кінамаатографа робіцца здабыткам шырокай грамадскасці. І гэта добра. Але, карыстаючыся даверлівасцю прэсы, важна даваць грамадскасці аб'ектывную і сумленную карціну таго, што адбываецца ў калектыве кінастудый. Калі, скажам, Ігар Дабралюбаў у адным сваім выступленні называе некаторых нашых кінадраматургаў, сцэнарыі якіх, маўляў, з-за абыякавасці і бяздушнасці кіраўнікоў сцэнарнай калегіі аказаліся на іншых кінастудыях краіны, то даводзіцца толькі разгублена паціскаць плячыма ад такіх папрокаў. Сцэнарыі, якія маюцца на ўвазе, былі недасканалыя ва ўсіх адносінах, былі, так сказаць, «сярэдняй слабасці» і не вытрымлівалі нават нашых палажлівых крытэрыяў, а ніжэй сваю патрабавальнасць, хоць бы і па матывах зямляцтва, мы ўжо не маглі апусціць. І якраз тое, што некаторыя са сцэнарыяў пастаўлены на іншых студыях, умацавала нашу думку-пазіцыю: фільмы тыя нікому не прынеслі ні радасці, ні лаўраў.

Нацяжкі, падтасоўкі, ігнараванне ці перакручванне відавочных фактаў, грубая тэндэнцыйнасць, звыдзенне нейкіх дробязных асабістых рахункаў, расплата за колішнюю крытыку альбо нават стрыманую ацэнку фільмаў і сцэнарыяў некаторых аўтараў сённяшніх прамоў і друкаваных выступленняў — усё гэта накладвае прыкры адбітак на спрэчкі і дыскусіі вакол праблем перабудовы. Многа чаго ёсць наноснага і наіўнага. Ну як, напрыклад, я буду без ухмылкі чытаць ці слухаць, калі некаторыя таварышы з сур'ёзным выглядам дарадчыкаў ці грозных абвінаваўцаў хочучь звярнуць увагу кіраўнікоў сцэнарнай калегіі на

існаванне мацерыка беларускай прозы, чамусьці, маўляў, забытага і занябдлага. А задасі, бывае, каму-небудзь з гэтых дарадчыкаў пытанне, што ён канкрэтна мае на ўвазе, і бачыш: не чытаў, карыстаўся агульным расхожым тэзісам-папрокам.

Вярнуўшыся да сакратарыята праўлення Саюза кінамаатографістаў, варта, аднак, аддаць яму належнае за адну справу. Ён, трэба прызнаць, задаваў добры тон у пошуках новай структуры кіравання кінапрацэсам, арганізацыі вытворчасці фільмаў.

— Ну і як, цікава выглядае гэтая структура?

— Яшчэ будзе выглядаць. Намечана кінастудыю пераўтварыць у кінааб'яднанне з генеральным дырэктарам і праўленнем на чале, а ў межах кінааб'яднання стварыць студыі на чале з мастацкімі кіраўнікамі і мастацкімі саветамі, надзяліўшы іх самастойнымі эканамічна-фінансавымі і творчымі правамі. Самі студыі будуць і вызначаць свой рэпертуар, і здаваць гатовыя фільмы Дзяржкіно СССР, мінуючы розныя іншыя ранейшыя інстанцыі. Сэнс такой перабудовы ясны — павысіць персанальную адказнасць саміх стваральнікаў фільмаў. Робіцца гэта на базе «тыповай мадэлі», распрацаванай у Маскве Дзяржкіно СССР і Саюзам кінамаатографістаў.

— Дык яно ж, відаць, добра і разумна задумана.

— Правільна, ёсць прывабнасць у гэтай «мадэлі», і самае важнае — большая творчая самастойнасць і адказнасць стваральнікаў фільмаў. Але не забудзем і пра «оврагі». Студыі павінны будучь весці сваю гаспадарку на аснове самаакупнасці і гаспадарчага разліку. А ці не ўкараніцца пад націскам гэтага механізма ў іх дзейнасць, ці не запануе над усім камерцыйны разлік? Як узгадніць гэта са спецыфічнымі праблемамі развіцця нацыянальнага кінамаатографа, дзе не заўсёды трэба аглядвацца на рубель, на колькасць глядачоў, якія аддаюць нам свае працоўныя капейкі. Былі ж, і будуць, і павінны быць фільмы не вельмі «касавыя» — у ідэалагічнай справе нельга арыентавацца толькі на матэрыяльны прыбытак. Пагона за выйгрышнымі сцэнарыямі, за стопрацэнтна надзейнымі сцэнарыстамі і рэжысёрамі можа звесці на нішто нават і тыя нашы сціплыя дасягненні ў правядзенні правільнай рэпертуарнай і кадрвай палітыкі, што былі дагэтуль. Вось яшчэ адна наявірашаная праблема перабудовы!

У адным з выступленняў, не памятаю ўжо дзе, я пачуў трохі дзіўную радасць з поваду таго, што, маўляў, кінааб'яднанне «Беларусьфільм» цяпер будзе ўяўляць з сябе кангламерат, г. зн. механічнае злучэнне гэтых самастойных студый. Не дай бог, каб такое атрымалася. Хаця б ужо, калі трэба бліснуць замежным слоўцам, кангламераты. Тут хаця маецца на ўвазе адзінства самастойных, са сваімі рысамі і ўласціваасцямі прадметаў. Адзінства ж нам і трэба — як хлеб, як паветра. Есць пытанні, якія нельга аддаваць на бескантрольнае свабоднае іх вырашэнне — куды хто пацягне.

— Дзякуй вам, Нічыпар Еўданімавіч. Прызнацца, я ішоў да вас па інфармацыю для тэкстоўкі пад фотарэпартажам са здымачных пляцовак, а вылілася ўсё вась у такую даволі шырокую гутарку.

— Значыць, наспела ў мяне патрэба — у духу галоснасці — сказаць тое-сёе. Вось я і разгаварыўся, як той пенсіянер з «былых», раней маўклівых, на прыморскім пляжы. А тым часам чакаюць справы перабудовы...

Гутарку правёў
А. ДЗМІТРЫЁУ.

Анатолю СУЛЬЯНАВУ — 60

З верасня спаўняецца 60 год пісьменніку Анатолю Сульянаву. З гэтай нагоды праўдзівае СП БССР накіравала юбіляру прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Павананы Анатолю Канстанцінавічу Горача віншую Вас з 60-годдзем з дня нараджэння.

Уся Ваша творчасць прысвечана чалавеку ў страі-войну, чым прызваннем і прафесіяй стала абарона Радзімы. Пісаць пра сучасную армію пачэсна, але няпроста. Вырасшы на баевых традыцыях грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, савецкі салдат закліканы памянаць гэтыя традыцыі, дасканала валодаць навейшай тэхнікай, праўдзіва высокае пачуццё інтэрнацыяналізму. Для пісьменніка, які стварае вобраз салдата і афіцэра сённяшніх Узброеных Сіл—вясніца поле дзейнасці і разам з тым значная небяспека схематызму, паўтарэння, бо пра Савецкую Армію, якая заўсёды з'яўляецца лямбам нашаму народу, напісана многа і таленавіта.

Рады засведчыць, што ў Вашых творах пераканаўча паказана жыццё сённяшніх абаронцаў Радзімы, старонкі кніг населены жывымі вобразами. Неацэнную дапамогу ў гэтым

Вам як пісьменніку аказаў і аказвае ўласны вопыт. У радах Савецкіх Узброеных Сіл вы прайшлі шлях ад курсанта авіяцыйнага вучылішча да генерала-маёра, сталі лётчыкам першага класа з вялікім налётам гадзін, вядомым палітработнікам Савецкай Арміі. Ваш асабісты вопыт згадваецца шмат на яных старонках апавяданняў, аповесцяў, раманаў: «На зямлі і ў па-

ветры», «Лістапад», «Права на неба», «Расколанае неба», «Адна ноч генерала Скарнякова», «Хаджэніне за сёмае неба», «Мясца Вялікага сэрца», «Трэці пілот».

Раман «Расколанае неба» перакладзены ў Польшчы. Вашы баевыя справы война адзначаны ордэнам «За службу Радзіме ва Узброеных Сілах СССР» трэцяй ступені, двума ордэнамі Чырвонай Зоркі, медалём «За баевы заслугі», яшчэ дваццацю іншымі медалямі. Творчыя набыткі адзначаны медалём Фадзеева, Вы—дэпутант Міністэрства абароны СССР.

Антыўнай ўдзельнічаеце Вы ў грамадскім жыцці. Працяглы час былі дэпутатам Мінскага абласнога і Мінскага гарадскога Савета народных дэпутатаў, з'яўляецеся членам Мінскага гарнома КПБ, Вы — намеснік старшыні бюро секцыі прозы Саюза пісьменнікаў рэспублікі. член рэдакцыі часопіса «Неман», вядзецца актыўную ваенна-патрыятычную работу.

Жадаем Вам, дарагі Анатолю Канстанцінавічу, моцнага здароўя, вялікага асабістага шчасця, новых цікавых кніг.

Супрацоўнікі штотыднёвіка далаучаюцца да гэтага віншавання.

ліскай сталасці можна назваць публікацыю ў «Правде» серыі нарысаў пра войнаў, якія нясуць службу на Далёкім Усходзе і Курылах.

У кожнага аўтара ёсць творы, якія найбольш удаліся яму. У А. Сульянава адзін з такіх нарысаў — «Адночы ноччу», прысвечаны падзвігу камандзіра авіяпалка П. Гаўрылава і групы лётчыкаў. Яны разбамбілі ноччу ў глыбокім тыле ворага будынак, дзе адбывалася нарада гітлераўскіх генералаў.

Прайшоўшы добрую школу журналістыкі, А. Сульянаў спрабуе свае сілы ў жанры мастацкай прозы. У першым апавяданні, якое называецца «Дзед Сяргей», пісьменнік пераканаўча выпісаў вобраз старога бабыня, які ў час вайны, не збаяўшыся карнікаў, схаваў у сваёй хаце параненых нашых разведчыкаў. Знайшліся вылюдкі, якія выдалі адважнага чалавека, але ён усё роўна не скарыўся, не стаў на калені перад акупантамі. Пазней апавяданне было змешчана ў першай кнізе пісьменніка «Лістапад», галоўнымі героямі якой сталі авіятары — людзі смелыя, з актыўнай грамадзянскай пазіцыяй.

Пасля заканчэння акадэміі А. Сульянаў доўгі час працуе намеснікам камандзіра авіяпалка па палітчастцы. Гэта нялёгкае пасада. Нароўні з усімі трэба лятаць, несці баявое дзяжурства і адначасна займацца палітычным выхаваннем салдат і афіцэраў, уважліва ставіцца да будзённага быцця. Сапраўды, няцяжка было спыніцца і самому ў росце майстэрства ваеннага лётчыка, але якая цана палітработніку, які лятае горш за асаў палка? Таму Сульянаў шмат працуе над сабой і неўзабаве становіцца лётчыкам першага класа.

Пазней у кнізе «На зямлі і ў паветры», што пабачыла свет у «Воениздате», Анатолю Канстанцінавічу усхвалявана расказаў, як, пераадолюючы цяжкасці, ён завабываў давер і павагу ў людзей. Гэта запіскі

палітработніка, які на сабе адчуў усю складанасць і адказнасць армейскай службы.

Доўга працаваў пісьменнік над сваім першым буйным творам — раманам «Расколанае неба». Здавалася, праца завершана. Ададаў у выдавецтва, а адтуль рукапіс вярнулі з заўвагамі. Зноўку гадзі творчай працы. Галоўныя героі рамана — тры маладыя лейтнанты, якія, скончыўшы лётнае вучылішча, прыязджаюць на службу ў полк. Яны настойліва авалодаюць новай тэхнікай, павышаюць сваё лётнае майстэрства. Пісьменніку ўдалося стварыць яркія і запамінальныя вобразы.

Праз колькі год раман быў выданы і перавыдадзены. атрымаў добрыя водгукі ў рэспубліканскім і ўсесаюзным друку.

Значны крок наперад у творчасці пісьменніка — аповесць «Толькі адна ноч», якая змешчана ў кнізе «Хаджэніне за сёмае неба». Аўтар паказвае авіятараў у вострай, драматычнай абстаноўцы. Дзеянне адбываецца на працягу адной ночы. Афіцэры каманднага пункта на чале з камандуючым генералам Скарняковым вядуць цяжкі паядынак з групай ветраных парушальнікаў. Інерал Скарнякоў — цэнтральны вобраз аповесці, і трэба сказаць, ён пісьменніку ўдаўся. У аповесці закранаюцца складаныя пытанні навукова-тэхнічнай рэвалюцыі, маральныя праблемы. Неўпадкава, што аповесць атрымала шматлікія водгукі, па ёй быў пастаўлены цікавы спектакль.

Анатолю Сульянаў прайшоў слаўны шлях ад курсанта да генерала, ён стварыў своеасаблівы летапіс пасляваеннага развіцця нашай айчыннай авіяцыі. Зараз Анатолю Канстанцінавічу ў запасе. Але ён па-ранейшаму часта госць у вайсковых падраздзяленнях, у саброе лётчыкаў. Пісьменнік працуе над новым творам пра авіятараў.

Іван СКАРЫНКІН.

Небам пакліканы

З чаго пачынаецца далучэнне чалавека да літаратурнай працы? Пра гэта я спытаў у Анатоля Сульянава, аўтара некалькіх кніг пра авіятараў. Ён нялёгка пасіснуў плячымі:

— У кожнага свой шлях...
— А канкрэтна ў вас?
— Напэўна, усё пачалося з неба, — усміхнуўся пісьменнік, — дзякуючы яму я прайшоў у літаратуру.

Анатолю Сульянаў з дзяцінства марыў стаць лётчыкам. Скончыў І-ую Маскоўскую школу ваенна-паветраных сіл, пас-

ля лётнае вучылішча. Гэта быў час, калі рэактыўная авіяцыя змагалася за хуткасць, дальнасць і вышыню. Хацелася расказаць пра ўсё, што адчуваў у час палётаў, добрага слова заслугавалі і таварышы-курсанты. І аднойчы адважыўся напісаў у акружную газету. Допіс надрукавалі, прапанавалі пісаць часцей. Жывая ваенна-караўская работа прыйшлася па душы. Пасля заканчэння вучылішча Анатолю Сульянава накіроўваюць у школу лётчыкаў-інструктараў. Навучаючы

лётнай справе курсантаў, ён карпатліва шліфаваў і сваё майстэрства. Гэта ў сваю чаргу не магло не адбіцца на выступленнях у друку. Яны сталі больш спелыя, значныя, падмалі няпростыя пытанні лётнай практыкі. А ў рэдакцыі газеты «Советская авиация» малады ваенны журналіст знайшоў уважлівых і добрых настаўнікаў. Неўзабаве матэрыялы А. Сульянава ўжо друкаваліся на старонках «Красной Звезды» і «Комсомольской правды». А прызначэннем журна-

ЗМЫТАЯ ПЛЯМА

(Заканчэнне. Пачаток на стар. 8—9).

Дык-гэта ж... Ён паволі вяртаўся да явы, і ўся гэтая засада яму нечакана здалася страшэнна недарэчнай і смешнай. «Як людзі дазнаюцца, то засмяюць — на вочы нельга будзе паказацца», — падумаў з прыкрасцю і плюнуў з-за коміна на кухню.

Прыслухаўся: жонка, здаецца, спала, даятаў да сляху лёгкі, з прысвістам, храп; чуваць было ціканне ходзікаў на чыстай палавіне хаты — дзверы з кухні туды былі адчынены. А на вуліцы стаяла ціша — глухая, мёртвая, нават пёўня нідзе не было чуваць. І дажджу, здаецца, ужо і след прастыў, а мо і церусіў дробны, як вечарам, але да сляху ніякага шуму не далатала. «Ну і дзівак, — пачаў ляць сябе Тодар. — Гэта ж гэтулькі грошай уходаў на гэтую ламачыну, а што я з яе буду мець? Хіба хлопцу аддам, хай ходзіць на зайцоў, бо мне ўжо трохі пазна. Ды і настраляўся за жыццё, аж па горла хопіла».

Хацеў злазіць з печы ды ісці на ложка, да жонкі, але трохі памарудзіў — і зноў непрыкметна задрамаў. Зноў пачало нешта пляскацца, ды рэзкі грукат перарваў яго дрымоту.

Грукат ў дзверы ў сеныя — смела, упэўнена, не як госці, а як гаспадары.

«Што ж яна не адзваецца, — не прыязна падумаў пра жонку. — Няўжо баіцца?»

Не, Мар'я, скрыпнуўшы ложкам, з кроктам устала, патупала басанож да дзвярэй, ля печы спытала спалоханым шэптам:

— Ты чуеш?
— Чую, не глухі, — прашаптаў сярдзіта.

Зарыпелі дзверы з хаты ў сены, і Тодар пачуў, як жонка спыталася: «Хто там?»

— Адчыняйце! — голас загадны, грозны далацеў з-за дзвярэй — і незнаёмы Тодару зусім.

— А што вам трэба? — ужо смела і даволі сярдзіта спыталася Мар'я.

Усё той жа голас загуў:

— Мне патрэбен ваш гаспадар, Бабыр! Па вельмі важнай справе! Адчыняй, старая! — і чалавек зноў пастукаў у дзверы нечым цвёрдым.

Мар'я намаўчала, а потым крыкнула:

— Не адчыню, хоць галавою стукай! Гаспадар няма дома. А я не ведаю, што вы за людзі, каб вас пускаць сярод ночы!

На дзверы загрукалі нагамі на ганку, а потым той жа голас трохі спакойней сказаў:

— Гэта ўчастковы, трэба правесці дакументы!

Пэўна ж, Мар'я пазнала б голас участкавога, як і Тодар, а гэты голас быў незнаёмы.

— Хай сабе хоць сам начальнік міліцыі. Хай прыходзіць днём, а не ноччу — людзей палохаць. Не адчыню, што хочаце рабіце!

І пайшла ў хату, бразнуўшы дзвярыма з сяней.

«Малайчына, — пахваліў яе сам сабе Тодар. — Адчытала як мае быць».

Мар'я, праходзячы ля печы, нешта паказвала яму ў цемры белымі рукамі, але ён толькі сыкнуў на яе — марш! — і ўвесь наструніўся, як палаянічы, які пачуў дзічыну. Якісьці незнаёмы — ці мо забыты — азарт блізкай небяспекі прачнуўся ў ім, і ён адчуў сябе нейкім новым чалавекам, дужым і спрытным.

«Ах, бандыты, ах, шкурадзёры! — лаяў ён тых, што за дзвярыма. — Яшчэ прыкрываюцца участкавым, кладуць пляму на ўладу».

Ды на дварэ стаяла цішыня. Няўжо ўцяклі? Ого, яны пойдуч, калі запахла смажынам! На фоне перадпечнага акна вырасла фігура чалавека, здаецца, шчуплаватага, як бы без шапкі ці ў нечым такім, што шчыльна аблягае галаву. Чалавек нешта рабіў — як бы абмацаваў рукамі краі аконнай рамы. Да Тодара раптоўна дайшло: адгінае цвікі, хоча дастаць акно!

«Ну добра ж, гад! Даставай! Я цябе сустрэну! Як дарагога госця!»

Колькі часу трэба на тое, каб адагнуць цвікі і выняць раму? Некалькі хвілін. А Тодару здалася, што прайшла мо гадзіна. Ён за гэты час увесь абліўся потам, рукі яго дрыжалі. І на фоне акна пагойвалася руля стрэльбы. Ужо ведаў пэўна, што калі чалавек палезе праз акно, ён стрэліць. Што ўжо будзе! Праўда, ён мог стрэліць і цяпер, не чакаючы, каб яны сюды лезлі. Але яму хацелася ўсё ж даказаць сваё: загнаць у жылот дражку туды гаду, які не дае тут спакою людзям. Пэўна ж, гэта той самы зладзёга, якога ніяк не ўдаецца злавіць, які выкручваецца з рук у міліцыі вунь колькі часу. Ну, цяпер ты не выкруцішся! Не!

Цёмная фігура — з галавы як нямецкі салдат у пілоты з вострым грэбнем і тулой патыліцай, здаецца, з вусамі і бародкай — выняла ўрэшце раму, паставіла збоч ля сцяны і перакінула нагу праз падваконне.

Якраз у гэтую секунду Тодар націснуў на спуск. Бліснула полымя, яго асляпіла і аглушыла адразу, і калі ён разгледзеўся, то ўбачыў, што чалавек упаў праз акно на кухню, толькі на падваконні засталася адна нага ў боце. І за гэтую нагу ўчапіліся рукі ішчэ аднаго чалавека і цягнуць назад. Тодар дрыготкімі пальцамі заклаў у замочны патрон і, амаль не цялячыся, стрэліў яшчэ раз. Чалавек дайка крыкнуў, адпусціў нагу, адваліўся ад акна і тут жа знік. А той, першы, бездапаможна аб'ехаў на падлогу ў кухню, грукнуўшы ботам.

Аглушаны стрэламі і ўсім, што адбылося некалькі хвілін назад, Тодар сядзеў за комінам і, аслупянеў, ча-

каў, не выпускаючы з рук стрэльбы. Тое, што ён лічыў амаль неверагодным, збылося хутка і нечакана. Здаецца, сам таго не жадаючы, ён забіў чалавека. Што ж цяпер будзе? Праўда, ён бараніўся, да яго лезлі праз акно ноччу, але чалавек ёсць чалавек, і забіць яго прасцей, чым потым цярэць пакеты сумлення.

Урэшце ён спусціўся з печы на кухню. Пастаяў, углядаючыся ў нерухомае цела чалавека, распластаннага німа на падлозе. Ля яго ўжо расплылася цёмная лужына — кроў, здаецца, цякла з грудзей. Забіты!

Як не спаімі нагамі! Ён пайшоў на чыстую палавіну, дзе была жонка.

Яна, укрытая з галавою, ляжала пад коўдрай і калацілася, як у ліхаманцы, — ён заўважыў гэта і ў цемры. Хацеў сарваць з яе коўдру і накрычаць, але ў час спаханіўся: у яе са страху можа разарвацца сэрца. Ён паклікаў яе, стараючыся гаварыць спакойна, хоць голас выдаваў хваляванне:

— Чуеш, Мар'я! Уставай.

Яна не звярнулася, ляжала, як нежывая.

— Уставай, кажу табе! — закрычаў раптам і, не чакаючы яе, пайшоў на кухню, па інерцыі засунуўшы правую руку ў кішэню штаноў — па запалкі.

Здзіўлена на момант, што ў руках ужо няма ў яго стрэльбы. Няўжо пакінуў на печы?

Калі Тодар запаліў лямпу, якая вісела на дроце над сталом, і глянуў уніз на асветленую падлогу, ён чужо не абамлеў: у лужыне крыві ляжаў... участкавы Мацей Сухі, хоць яго і нялёгка было пазнаць — нямецкая пілотка, насунутая на вушы, прыклеены чорныя вусы і бародка рабілі яго худы востраносы твар незнаёмым і жорсткім.

Нешта вялізнае і цяжкае зрушылася ў душы ў Тодара — спачатку неяк запаволена, як нехаця, а потым усё хутчэй і хутчэй, нібы гара каменная рынулася ўніз.

— Ах, гад, чаго ж я цябе тады пашкадаваў, — прастагнаў Тодар і апусціўся на падлогу побач з трупам — ногі не трымалі яго.

СВЕТ НАШЫХ СУЧАСНІКАЎ

Жыццёвы лёс Міхаіла Моўчана — няпросты, творчы, можна сказаць, шчаслівы. Нарадзіўся мастак у вёсцы Купіск цяперашняга Наваградскага раёна. Праўда, у родных мясцінах пражыў толькі да чатырнаццацігадовага ўзросту: разам з бацькамі выехаў у Аргенціну.

Гады, праведзеныя далёка ад Радзімы, сталі гадамі роздуму, жадання знайсці сваё сапраўднае шчасце. Вяртанне ў Беларусь у 1956 годзе стала першым крокам да гэтага. Наступны — паступленне ў Беларуска-тэатральна-мастацкі інсты-

тут. Ажыццявілася даўняя мара — прысвяціць сябе творчасці.

Перажытае ў Аргенціне, аднак, не забывалася, больш таго — пастаянна напамінала аб сабе. З'явілася жаданне аб тым, што выпакутаваў, раскажаць іншым. Таму, зразумела, дыпломнай работай М. Моўчана стала серыя графічных лістоў «У пошуках лепшага жыцця».

Атрымаўшы дыплом, М. Моўчан выкладае ў Мінскім дзяржаўным педагагічным інстытуце імя А. М. Горкага, шмат працуе творча. Маладога ма-

стака прываблівае шматгранны свет нашых сучаснікаў — рабочых і калгаснікаў, воінаў і афіцэраў Савецкай Арміі. Паступова ўсё больш вабіць жанр партрэта. Работы гэтага жанру пераважаюць і на персанальнай выстаўцы М. Моўчана, якая працавала ў Палацы мастацтваў.

Партрэты народных артыстаў СССР Р. Янкоўскага, В. Тарасава, народнага пісьменніка Беларусі В. Быкава, народнага паэта Максіма Танка, паэта С. Грахоўскага, народных артыстаў рэспублікі С. Станюты, Н. Гайды, Т. Шымко і іншыя — магчымасць убачыць людзей, якіх так добра ведаеш па іх творчасці.

Народны паэт Беларусі Максім Танк.

Народны пісьменнік Беларусі В. Быкаў.

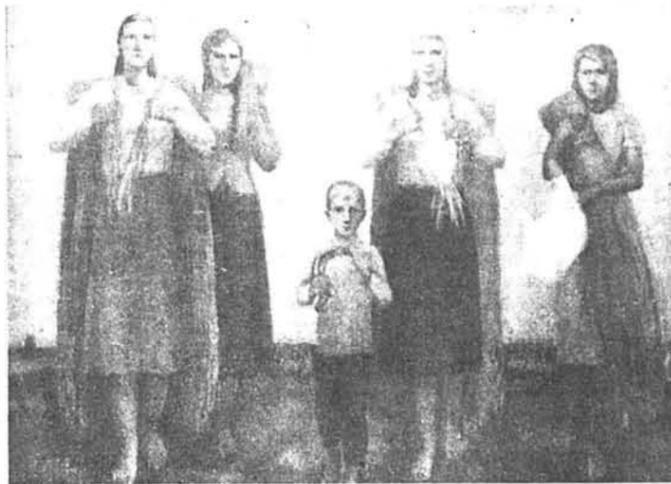
У ЮБІЛЕЙНАЙ ЭКСПАЗІЦЫІ— АМАЛЬ СТО ТВОРАЎ

Каля ста твораў Івана Рэя прадстаўлены на яго персанальнай выстаўцы ў Палацы мастацтваў. У асноўным гэта сюжэтна-тэматычныя карціны. Сярод іх найбольш тых, што прысвечаны тэме Вялікай Айчыннай вайны («Светлячок», «Партызанскі сувязны», «Сыноч»).

«Зямля маёй Беларусі» — спроба суаднесці дзень ваенны і пасляваенны. Адлюстраваны той перыяд, калі беларуская зямля была толькі што вызвалена ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. Рэаліі адлюстраваны скупыя: комін, што застаўся ад колішняй вёскі, і салдат, які прысеў поруч у роздуме.

І. Рэй пасляхова распрацоўвае і тэму сучаснасці («Даяркі», «Дзяўчаты», «Каля ракі»).

У экспазіцыі прадстаўлены і творы, у якіх мастак звярнуўся да вобразаў вядомых пісьменнікаў («З цэлым народам гутарку весці (Цётка)», «Шлях паэта (Максім Багдановіч)», «Якуб Колас-семінарыст»).

Сяргы сясцёр маіх.

Даяркі.

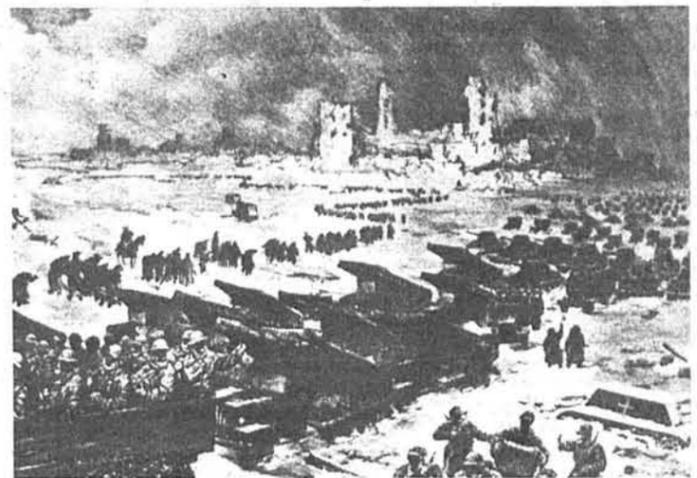
З СЯМЕЙНАЙ КАЛЕКЦЫІ

Выстаўка твораў заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Паўла Любамудрава ў Палацы мастацтваў — толькі частка спадчыны аўтара. Многія работы П. Любамудрава знаходзяцца ў музеях Алма-Аты, Рыгі і іншых гарадоў краіны. Гэтыя ж — малюнкi ваенных гадоў, партрэты родных і блізкіх, акварэлі старога і новага Мінска — захоўваюцца ў сям'і творцы.

П. Любамудраў быў удзельнікам Вялікай Айчыннай вайны, таму, зразумела, значнае месца ў яго творчасці знайшла тэма ўсенароднага подзвігу ў барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Сярод іх серыя літаграфій «Сталінград» — дыпломная работа выпускніка Маскоўскага дзяржаўнага мастацкага інстытута імя В. І. Сурыкава.

Партрэт жонкі.

У Сталінградзе.

Дачка.

Сатырычныя плакаты.

ШТО ЗА НЕПЫК САКАВІТЫ,
НІБЫ МЕДАМ ЕН НАЛІТЫ-
ДЫ ЗАГІНЕ ЦЕРТЫ БІТЫ
НАРЫХТОРЧАЯ ВАЛАНТАЙ!

СПРАВАЗДАЧА САТЫРЫКА

Маляваннем Яўген Бусел пачаў захапляцца яшчэ ў школьным узросце, калі выхоўваўся ў Рэчыцкім дзіцячым доме. Часцей за ўсё маляваў шаржы на сваіх сяброў. Гэта ў многім вызначыла яго далейшы творчы шлях. Сёння Я. Бусел — адзін з актыўных аўтараў часопіса «Вожык». Найбольшыя поспехі — у жанры сатырычнага плаката (у 1977 годзе быў адзна-

чаны медалём на Міжнароднай выстаўцы «Сатыра ў барацьбе за мір»). Займаецца таксама станковай графікай.

У Палацы мастацтваў прадстаўлены плакаты Я. Бусла, цыклы «Беларускія народныя песні», «Беларускія прымаўкі», «Партызанскія песні», ілюстрацыі да твораў беларускіх пісьменнікаў і інш.

Аднойчы, у верасні, я сядзеў у гарадскім садзе. Нехта паляпаў мяне па плячы: «Віншую», — сказаў мне Р. Л. (Рыгор Лынькоў. — С. Г.) і працягнуў зялены сшытак «Маладняка». Кроў мне ўдарыла ў твар. У нумары 7—8 «Маладняка» было надрукавана маё апавяданне «На дарогах». Праз два дні на мяне зваліўся «удар» — у «Звяздзе» з'явілася рэцэнзія на той нумар часопіса, у якой лаялі і мяне. Я выразаў гэтую рэцэнзію і напісаў на ёй: «А ўсё ж я буду пісьменнікам». Мне было 15 гадоў. Свет быў цудоўны. Я адчуваў сябе Байранам — мінімум».

І ён стаў пісьменнікам, таленавітым, працавітым, плённым і ў свой час вельмі папулярным.

У 19 гадоў выйшла першая кніжка прозы «Удар», следам за ёю — зборнікі апавяданняў «Чорная Вірнія», «Яхант», аповесці «Наша сонца», «Украіна», «Дужасць», «Дружба». Тэматыка іх самая шырокая і разнастайная — рамантыка грамадзянскай вайны, першыя крокі калектывізацыі, станаўленне рабочага класа ў Беларусі, жыццё і надзённыя праблемы камсамольскай моладзі 20—30-х гадоў.

За пяць гадоў творчай працы — сем кніг прозы, сотні артыкулаў і рэцэнзій! Хто ж ён, гэты нястомны, натхнёны, няўрымслівы і прэжны да працы і жыцця камсамалец узору 30-х гадоў?

У рэдакцыі газет, часопісаў час ад часу паступаюць пытанні аб тым, хто такі У. М. Ігнатоўскі, які яго ўклад у гістарычную навуку.

Шлях У. М. Ігнатоўскага да марксізму быў цяжкім і доўгім, пралягаў праз сумненні і памылкі. Настойлівай працай ён спасцігаў шматграннасць і складанасць рэвалюцыйнага працэсу, яго заканамернасці і асаблівасці.

У перыяд паміж першай і другой буржуазна-дэмакратычнымі рэвалюцыямі ў Расіі навуковыя погляды Ігнатоўскага фарміраваліся ў рэвалюцыйна-дэмакратычным напрамку, збліжаючыся з платформай левай плыні беларускага нацыянальнага руху. Лютаўская рэвалюцыя застала яго ў Яраслаўлі, куды ён разам з калектывам мінскага настаўніцкага інстытута быў эвакуіраван у 1915 годзе. Будучы членам партыі эсэраў, ён удзельнічаў у рабочых і салдацкіх дэманстрацыях супраць царызму, а восенню — ва ўстаўленні Савецкай улады ў горадзе. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі У. М. Ігнатоўскі ўстанавіў кантакты з Цэнтральным бюро беларускіх камуністычных секцый РКП(б) і Белнацком у Маскве, заставіўшы ў партыі левых эсэраў.

Летам 1918 года Ігнатоўскі вяртаецца ў акупіраваны кайзераўцамі Мінск. У гэты час левая частка Беларускай сацыялістычнай грамады, баючыся страціць уплыў у масах з-за супрацоўніцтва правага крыла партыі з акупацыйнымі ўладамі, выходзіць з яе рады і разам з леваяэсэраўскімі арганізацыямі стварае партыю беларускіх эсэраў (БПС-Р).

У перыяд белапольскай акупацыі Беларусі Ігнатоўскі выйшаў з партыі эсэраў, паколькі, як ён сам у далейшым тлумачыў, не падзяляў яе палітыку «трэцяга шляху», яе тактыку барацьбы на два фронты — супраць польскіх акупантаў і супраць Савецкай улады. 1 студзеня 1920 года Ігнатоўскі і іншыя рэвалюцыйна настроеныя члены арганізацыі (І. Каранеўскі, В. Сташэўскі, С. Булат, М. Кудзелька) стварылі ў Мінску Беларуска-камуністычную арганізацыю (БКА), якая завяла аб прызнанні праграмы і тактыкі РКП(б). Устанавіўшы сувязі з Рэўаенсаветам Заходняга фронту, з ЦК КП(б) Літвы і Беларусі і мясцовымі больша-

Імя яго — Барыс Мікуліч. Ён нібы прадчуваў свой кароткі лёс, таму так спяшаўся найбольш аддаць людзям набыткаў сваёй багатай паэтычнай натуре. Менавіта паэтычнай... Упершыню я ўбачыў Мікуліча летам 1929 года ў рэдакцыі

бабруйскай газеты «Камуніст». Пра яго многа чуў і раней, зайздросціў яго поспехам, а ўбачыў і пазнаў адразу. У прапанаваным сонцам пакоі побач з Хвядосам Шынклерам сядзеў кучаравы золатавалосы юнак, ружовы і светлы, усмешлівы і абаяльны, з ласкавым, ледзь не жаночым голасам.

Праз некаторы час М. Лынькоў запрасіў яго на работу ў Мінск, але ён часта наведваў свой дом, у якім гаспадарыла стрыечная сястра Вера Антонаўна. Яна пасля ранняй смерці Барысавых бацькоў замяніла яму і малодшай сястры і бацьку і маці і клапацілася пра іх

да апошніх дзён. Некаторы час многія мінскія літаратары — дзеці вёскі — глядзелі на Мікуліча як на вышталюванага пастунчыка з інтэлігентаў, але ніхто не ведаў, што яго бацька — селянін з Лагойшчыны ў вайну самавукам стаў фельчарам, маці была

КОЛЬКІ Б ЗМОГ ЗРАБІЦЬ...

акушэрка, і яны ледзь сточвалі канцы, каб пракарміць вялікую сям'ю. Але ў доме былі кнігі, любоў да музыкі і паэзіі, часта ў доме збіраліся мясцовыя інтэлігенты.

Пасля смерці бацькоў Барыс з малодшай сястрой Марыяй жыў на дваццаціпяцірублёвую пенсію, даношвалі перашытае, перабіваліся з хлеба на ваду. Але з маленства ва ўсіх Мікулічаў былі выхаваны сумленнасць, сціпласць, працавітасць і цярдлівасць.

Я ўспамінаю кватэру Барыса ў Мінску на завулку Бязбожніка, гэта там, дзе цяпер Вайсковы завулак выходзіць на

вуліцу Змітрака Бядулі. (А Бядуля жыў побач і, мабыць, ніколі не думаў, што гэтая вуліца будзе насяць яго імя). Малады Мікуліч і славы аўтар «Салаўя» шчыра сябравалі, часта сустракаліся ў гасцінным Бядулевым доме.

Барыс жыў на «галубятні» ў драўляным доме. У яго пакой вяла цёмная пакручастая лесвіца. Вялікае акно выходзіла на Вайсковыя могілкі, прысяне — ладныя паліцы кніг: класіка, сучасная проза і паэзія, якую ён дасканала ведаў і бязмежна любіў, ды і сябраваў ён пераважна з паэтамі — Ліхадзіўскім, Астапенкам, Таўбіным, Багуном, Куляшовым, польскім паэтам Кавальскім. І сам быў натурай паэтычнай і артыстычнай. Вельмі любіў тэатр, сябраваў з выдатнымі актэрамі Платонавым, Ждановіч, Зоравым, Уладамірскім...

Увосень 1936 года «чорныя вораны» старанна выпалалі беларускую літаратуру і добрую частку інтэлігенцыі. 25 лістапада знік і Барыс Мікуліч. Паэзіяй у сваім дзённымі ён запісаў: «Аднойчы ноччу следы Соцікаў сказаў мне: «Вы, Барыс Міхайлавіч, сапраўды ні ў чым не вінаваты». Я рэзонна заўважыў: «Тады пішыце заключэнне, што я не вінаваты, і баста». «Не, вас перададуць другому следчому, прымяняць розныя метады. Мне шкода вашай маладосці. А яшчэ і мне — непрыемнасці па службе». Соцікаў ведаў усё наперад. Прымянілі усё, што маглі, хоць Мі-

куліч не здаўся, усё адверг, але гэта не выратавала. У кастрычніку 1937 года разам з вялікаю групай такіх жа невінаватых Мікуліч атрымаў 10 гадоў зняволення і 5 гадоў пазбаўлення правоў. Пасля прысуду да снежня месяца мы разам качаліся на цэментовых падлогах мінскай і магілёўскай перасылак. У іх сабралі столькі пісьменнікаў, што можна было праводзіць пленумы па розных жанрах літаратуры.

З Магілёва нашы шляхі разышліся больш як на дзесяцігоддзе. Пра перажытае Мікуліч падрабязна расказвае ў сваёй «Аповесці для сябе» («Нёман» № 3, 1987 г.). А сустраліся мы толькі пасля вайны. Барыс вярнуўся ў Бабруйск, працаваў бібліяграфам у гарадской бібліятэцы. Да яго пацягнулася творчая моладзь, ён выступаў з лекцыямі па літаратуры, друкаваў рэцэнзіі за подпісам Б. Міхайлаў і нястомна пісаў прозу. Па-сапраўднаму працаваць не было дзе: бацькава хата згарэла ў вайну, Вера Антонаўна тулілася ў каткушы з адзінай канпай. Каб было дзе спаць Барысу, нанялася начным вартульніком. Спалі па чарзе. Але які там быў сон! Начаі Барыс апантана пісаў. У тым каткушы напісаным аповесці «Цяжкая гадзіна» (пра бабруйскае падполле), «Развітанне» (пра мінскі перыяд Максіма Багдановіча па ўспамінах З. Бядулі), «Жыццё Вініцэя Шастака», «Палеская аповесць», раман «Адвечнае» (пра Айчынную вайну 1812 го-

віцкімі арганізацыямі, БКА паслядоўна вяла барацьбу з польскімі інтэрвентамі за аднаўленне Савецкай улады. Да моманту вызвалення Мінска ў кіраўніцтва і членаў БКА ўжо ясна акрэслілася ідэя аб'яднання з Кампартыяй Літвы і Беларусі. Ігнатоўскі ў якасці прадстаўніка БКА па запрашэнню ЦК КП(б)Л і Б прыняў удзел у выпрацоўцы дэкларацыі аб абвешчэнні незалежнасці Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Беларусі. БКА звярнулася ў ЦК КП(б)Л і Б з просьбай аб пры-

ў перыяд з 1921 па 1928 гады. У аснову перыядызацыі дарэвалюцыйнай гісторыі Беларусі аўтар паклаў не навуковы прынцып грамадска-эканамічнай фармацыі, а факт уключэння або ўваходжання яе ў састаў той або іншай дзяржавы. Зыходзячы з гэтага У. М. Ігнатоўскі вызначыў чатыры гістарычныя перыяды развіцця Беларусі. Пачатковым перыядам ён лічыў існаванне Полацкага княства (IX—XIII стст.), хоць я вядома, у тым часе беларускай народнасці самой па сабе яшчэ

ларусі ў XIX і ў пачатку XX стагоддзя. У названай рабоце мае цікавасць асветленне дзюх буржуазна-дэмакратычных і Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі ў Расіі і іх канкрэтнае працягненне ў Беларусі. Падзеі першай рэвалюцыі (1905—1907 гг.) выкладзены вельмі павярхоўна. Яе прычыны зусім не раскрыты. З палітычных партый і арганізацый таго перыяду аўтар асветляе толькі Бунд, БСГ і іншыя. Аб дзейнасці большавікоў ён нічога не гаворыць, быццам бы іх зусім не было. Ва ўяўленні Ігнатоўскага гэта рэвалюцыя нічым не адрознівалася ад буржуазных рэвалюцый XIX ст. у краінах Заходняй Еўропы.

У міжрэвалюцыйны перыяд (1907—1917 гг.) аўтар разглядае толькі нацыянальны рух і падзеі, звязаныя з першай сусветнай вайной. З поля яго зроку выпалі пытанні класовай барацьбы, дзейнасці большавіцкіх арганізацый.

Паўней асветляецца перыяд Лютаўскай буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі, яе перастанне ў рэвалюцыю сацыялістычную. Аўтар паказвае унутры змест буржуазна-дэмакратычнай рэвалюцыі, арганізацыю і дзейнасць Саветаў рабочых, салдацкіх і сялянскіх дэпутатаў, салдацкіх камітэтаў, выхад з падполля, колькасны рост і якаснае ўмацаванне большавіцкіх арганізацый, рэвалюцыйную дзейнасць народных мас.

Паказваючы развіццё рэвалюцыйнага працэсу, Ігнатоўскі памылкова ўказвае на арганізацыйныя сілы. Армія, на яго думку, дзейнічала адасоблена ад рабочых і сялян Беларусі, вырашаючы, як піша аўтар, «свае агульнаімперскія інтарэсы» і што яна быццам бы «не магла зразумець і ўвайсці ў мясцовыя інтарэсы Беларусі».

Аўтар не ўбачыў, што ў працэсе развіцця рэвалюцыі ўмацоўваўся саюз рабочага класа з сялянскай беднотай, а значыць, і адзінства рэвалюцыйных дзеянняў арміі і народа, якое ў ходзе рэвалюцыі ўсё больш расшыралася і ўмацоўвалася. Рабочыя і салдаты ўваходзілі ў адзіныя Саветы рабочых і салдацкіх дэпутатаў, у арганізацыйным і палітычным адзінстве працавалі большавікі арміі і грамадзянскіх арганізацый, усё рэвалюцыйна выступленні былі выступленнямі рабочых, салдат і сялян і г. д.

ЦЯЖКІ ШЛЯХ ДА ІСЦІНЫ

Да пытання аб гістарычных поглядах
У. М. Ігнатоўскага

няцці яе членаў у поўным саставе ў РКП(б). Кожны з былых членаў арганізацыі ў Камуністычную партыю прымаўся персанальна. 30 ліпеня 1920 года У. М. Ігнатоўскі быў прынят у члены РКП(б).

Больш як пятнаццаць гадоў заняў у яго гэты складаны і цяжкі шлях, які па-свойму ілюструе дакладнасць ленынскай ацэнкі эсэраўскай партыі, на супярэчлівай і слізкай платформе якой не маглі ўтрымацца без пастаянных хістанняў і ваганняў нават людзі «абсалютна сумленныя і абсалютна здольныя да палітычнага мыслення». З тэорыяй навуковага сацыялізму, палітычнай эканоміяй, гісторыяй рабочага руху, гісторыяй партыі, як адзначаў Ігнатоўскі ў адной з анкет, знаёмы не быў. Засваенне ім палітычна-марксізму-ленінізму фактычна пачалося пасля ўступлення ў партыю большавікоў.

Пацвярдзеннем развіцця гістарычных поглядаў Ігнатоўскага ў марксісцкім напрамку могуць служыць яго навуковыя работы. Ім напісана звыш 30 прац, у тым ліку «Кароткі нарыс гісторыі Беларусі», «Гісторыя Беларусі ў XIX і ў пачатку XX стагоддзя», «Беларусь». Гэтыя работы, а таксама «Кароткі нарыс адраджэння Беларусі» і «Матывы лірыкі М. Чарота» напісаны

не было, а існавала адзіна старажытнаруская народнасць. Другі перыяд — Беларусь у саставе Літоўскага княства, якое існавала ў XIII—XVI стст. Пачаткам трэцяга перыяду нібыта з'явілася Люблінская ўнія 1569 года, калі Беларусь, будучы часткай Вялікага княства Літоўскага, аказалася пад уладай Рэчы Паспалітай. Чацвёрты перыяд, паводле Ігнатоўскага, ахопліваў час трох падзелаў Польшчы і ўз'яднанне ў выніку іх беларускіх зямель з Расіяй.

Устаноўленыя ім чатыры перыяды ахопліваюць гісторыю Беларусі дзюх грамадска-эканамічных фармацый — феадалізму і капіталізму.

Толькі ў аснову пятага перыяду пакладзены Ігнатоўскім навуковыя прынцыпы змены грамадска-эканамічных фармацый. Пачатак яму паклала перамога Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Спачатку Беларусь пад назвай Заходняй вобласці ўваходзіла ў састаў РСФСР, а з 1 студзеня 1919 года ўтварылася БССР, якая разам з РСФСР, УССР і ЗСФСР у снежні 1922 года стала ініцыятарам стварэння адзінага дзяржаўнага саюза — СССР.

У 1924 годзе Ігнатоўскі выдэў курс лекцый студэнтам БДУ пад назвай «Гісторыя Бе-

У асноўным правільна асветляючы Кастрычніцкую рэвалюцыю ў Беларусі, аўтар больш падрабязна паказвае дзейнасць буржуазна-нацыяналістычных арганізацый (Усебеларускі кангрэс Рады БНР і г. д.). Прызнаючы класавую барацьбу за палітычную ўладу галоўнай мэтай рэвалюцыйных сіл, залежнасць нацыянальнага пытання ад вырашэння галоўнага пытання — пытання аб уладзе, Ігнатоўскі больш увагі ўдзяляў асветленню нацыянальнага пытання, ідэалізаваў дзейнасць БСГ, не заўважаючы ўзмацнення ў ёй правага крыла.

Як відаць, з поля зроку аўтара выпала рэвалюцыя як цэласная, добра арганізаваная большавікамі сацыяльна-палітычная з'ява. Таму галоўныя яе фактары і этапы — барацьба за ўладу Саветаў, перамога новага ладу, дзейнасць большавіцкіх арганізацый — засталіся па-за ўвагай аўтара.

У апублікаваным курсе лекцый Ігнатоўскага асветлены толькі некаторыя старонкі палітычнай гісторыі Беларусі і зусім забыта гісторыя яе эканомікі і культуры. Дапушчаны Ігнатоўскім памылкі і недахопы можна было выправіць у наступных выданнях курсу лекцый, чаго ён не рабіў.

У 1930 годзе Ігнатоўскі апублікаваў работу «1863 год на Беларусі». З яе назвы вынікае, што галоўную ўвагу аўтар удзяляў асветленню паўстання 1863 г. у Беларусі.

У рабоце ён называе тры сацыяльныя сілы, якія не былі задаволены палітыкай царызму. Да іх адносіў буйных землеўладальнікаў, якія ўсё больш уцягваліся ў капіталістычную сістэму гаспадаркі, а таксама прадстаўнікоў прамысловага і гандлёвага капіталізму, незадаволеных прыгонніцкай палітыкай царызму. У рабоце адзначалася, што ў ліку паўстаўшых галоўную масу складалі: а) дробная, абяднеўшая; пралетарызаваная шляхта, разначынная інтэлігенцыя і дробная буржуазія горада і вёскі; б) рамеснікі як найбольш рэвалюцыйная частка дробнай буржуазіі; в) частка сялянства, незадаволеннага царысцкім палітычным і сацыяльным прыгнётам.

Ігнатоўскі адзначае, што ў Беларусі значная частка сялян у адносінах да паўстання займала нейтральную пазіцыю альбо ўдзельнічала ў ім, а ча-

Міхась Лявонавіч СТРАЛЬЦОЎ

Міхась Лявонавіч Стральцоў. Адметны ўклад Стральцоў у развіццё беларускай крытыкі і літаратуразнаўства. Яго літаратурна-крытычныя артыкулы пра творчасць Янкі Купалы, Януба Юласа, Максіма Багдановіча, Кузь-

мы Чорнага, Івана Мележа і іншых складлі кнігі «Жыццё ў слове» і «У полі зроку». Адметнай з'явай літаратурнага жыцця рэспублікі стала кніга Міхася Стральцова «Загадка Багдановіча».

У 1973 годзе выйшаў зборнік вершаў Міхася Стральцова «Ядлоўцавы куст». Як і першы зборнік паэтычнага паэты, яго наступныя паэтычныя кнігі «Цень ад вясла» і «Мой свеце ясны» вызначаюцца дакладнасцю слова, філасафічнасцю, шчырасцю і праўдай чалавечых перажыванняў.

Міхась Стральцоў плённа працаваў у галіне перакладу. Пераклаў на беларускую мову асобныя творы рускіх, украінскіх, італьянскіх, іспанскіх, лацінаамерыканскіх паэтаў.

Уся творчасць пісьменніка прысвечана ўслаўленню сацыяльнага чалавеча, яго задум і здзяйсненняў, прасякнута сьціплым любоўю да роднай зямлі, пацудоўна адказнасцю і грамадзянскай прыныповаццю.

Светлая памяць аб таленавітым пісьменніку, сумленным працаўніку, шчырай душой чалавечу Міхасю Лявонавічу Стральцоў назаўсёды захавецца ў памяці тых, хто ведаў яго.

САЮЗ ПІСЬМЕННИКАУ БССР.

да на Беларусі), апавяданні «Гадзюка ў кароне», «Зорка», апавесць пра пясчэрае дзяцінства, і настойліва пісаў свой спавядальны дзёнік. Першая яго публікацыя шырока адзначана саюзным друкам.

Дзіву даецца, калі ён паспяваў, высідуўшы ўвесь дзень у бібліятэцы, столькі напісаць за няпоўныя тры гады і на тым высокім прафесійным узроўні, з такім дакладным веданнем гісторыі і сучаснасці, сялянскага побыту, псіхалогіі і моўнага багацця свайго любімага героя Вінцэся Шастака. Апошні раз мы сустрэліся з Барысам у ліпені 1948 года. Нам лягчэй дыхалася. Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР зняў з нас судзімасць. Гэта акрыліла Мікуліча, ён паверыў, што цяпер пачне без перашкод друкавацца. У рэдакцыях хвалілі яго творы і... не друкавалі.

Мы правялі ноч у будане іх колішняга абгарэлага саду. Успаміналі, марылі, спадзяваліся на шчаслівы ўбег, і не ведалі, што новая бярэўская хмара нависла над намі.

У красавіку 1949 года зноў арыштавалі Мікуліча, у маі — мяне. Увосень мы ледзь не сустрэліся з ім у перасыльцы Куйбышава: ён паехаў у новую ссылку ў Краснаарскі край, а я — у Новасібірскае вобласць. Але нішто на свеце не вечна. Нарэшце справядлівасць была адноўлена, і ў 1955 годзе мы ўсе былі поўнацю рэабілітаваны (праўда — большасць пасмяротна). Я пачаў

сваё знаходзілася на контррэвалюцыйнай пазіцыі і нават выступіла супраць паўстання, якое яна лічыла «шляхецкай», «папскай» справай. Выступленне гэтай часткі сялян супраць паўстання 1863 года аўтар справадліва лічыць рэакцыйным рухам. У І. Ленін на гэтым пытанню піша: «Было б вельмі цікавай гістарычнай работай супаставіць пазіцыю польскага шляхціца-паўстанца 1863 года — пазіцыю ўсерасійскага дэмакрата-рэвалюцыянера Чарнышэўскага, які таксама (падобна да Маркса) умеў ацаніць значэнне польскага руху, і пазіцыю выступіўшага значна пазней украінскага мешчаніна Драгаманава, які выражаў пункт погляду селяніна, настолькі яшчэ дзікага, соннага, прырослага да сваёй кучы гною, што з-за законнай нянавісці да польскага пана ён не мог зразумець значэння барацьбы гэтых панцоў для ўсерасійскай дэмакратыі... Драгаманаў поўнацю заслужыў хвалебныя пацалункі, якімі ў дзейшым ўзнагароджваў яго стаўшы ўжо нацыянал-лібералам п. П. Б. Струве».

У. М. Ігнатюскі правільна сцвярджае, што ўсе разнашэрсныя сацыяльныя групы, якія ўдзельнічалі ў паўстанні, не маглі мець адзінай цэласнай праграмы. «Белыя» (буйныя землеўладальнікі, прадстаўнікі гандлёва-прамысловага капіталу, банкіры і г. д.) доўгі час прытрымліваліся лініі на пагадненне з царызмам, паступова становячыся на шлях легальнай апазіцыі. Калі ж развіццё падзей прымусіла іх прыкнінуць да паўстання, яны не верылі ў яго перамогу, былі праціўнікамі аграрнай рэформы і радыкальнага вырашэння сялянскага пытання. Яны ўсямерна стрымлівалі развіццё паўстання. «Чырвоныя» змагаліся за дэмакратычную рэспубліку, за ліквідацыю прыгонніцтва, саслоўных абмежаванняў і прывілей, за надзяленне сялян зямлёй.

Аўтар паказвае неаднароднасць «чырных». У іх састаў уваходзілі дробная буржуазія, беззямельная дробная шляхта, разначынная інтэлігенцыя, рамеснікі. Сярод «чырных» ён адрозніваў «умераных» і «паслядоўна чырвоных». Першыя цягнуліся да «белых», яны былі праціўнікамі радыкальнага вырашэння сялянскага пытання, ўсямерна вялі за сабой

пошукі Барыса. Пасля доўгага маўчання яго сястра Марыя Міхайлаўна паведала мне, што за тры месяцы да рэабілітацыі, 17 чэрвеня 1955 года, Барыс памёр ад паралічу сэрца за дыспетчарскім сталом леспрагаса ў сяле Машукоўка Тасеяўскага раёна Краснаарскага краю. Сябры пахавалі яго на вясковых могілках і паставілі невялічкі помнік, а гадоўнае — збераглі яго рукапісы. Большасць іх стала кнігамі, а некаторыя яшчэ захоўваюцца ў Інстытуце літаратуры імя Я. Купалы і чакаюць сваёй публікацыі.

Барыс Мікуліч быў пісьменнікам па прызынанню, па лёсу, па неабходнасці душы. Літаратура для яго была паветрам, без якога не жыць. Ён пісаў не таму, што мог пісаць і друкавацца, а таму, што не мог не пісаць, друкуючы яго ці не друкуючы. Праз трыццаць тры гады пасля смерці мы адкрываем для сябе сумленнага, шчырага, натхнёнага празаіка.

19 жніўня Барысу Мікулічу было б 75 гадоў. З іх ён пражыў не поўных 43. А колькі б ён зрабіў за ўсе не пражытыя гады, колькі б радасці прынёс чытачам, які б гэта быў уклад у нашу літаратуру!

Барыс Мікуліч жыў у сваіх творах, у іх чуваць яго голас, інтанацыі, моўная стылія, ён усміхаецца з партрэтаў кніг, прыгожы і вечна малады, а чытач чакае з ім новых сустрэч.

Сяргей ГРАХОЎСКІ.

«паслядоўна чырвоных» (Я. Дамброўскага, В. Урублеўскага, К. Каліноўскага і інш.). Паўстанне 1863 года па сваёму характару Ігнатюскі лічыць буржуазна-дэмакратычным. У І. Ленін польскія паўстанні 40-х і 60-х гадоў XIX стагоддзя называе «шляхецкім вызваленчым рухам». Калі народныя масы Расіі і большасць славянскіх краін яшчэ спалі, калі ў гэтых краінах «не было самастойных, масавых, дэмакратычных рухаў, шляхецкі вызваленчы рух у Польшчы набываў гіганцкае, першараднае значэнне з пункту погляду дэмакратыі не толькі ўсерасійскай, не толькі ўсерасійскай, але і ўсеўрапейскай».

На вялікае значэнне для Расіі польскага паўстання 1863 года ўказваў Герцэн. Ён пісаў, што вызваленне Польшчы, Беларусі, Літвы і Украіны ёсць палавіна вызвалення ўсёй Расіі.

Манаграфія Ігнатюскага «1863 год на Беларусі» сапраўды пакінула прыметны след у беларускай гісторыяграфіі па праблеме паўстання 1863 года. З усіх яго работ гэта найбольш стала ў навуковыя, ідэяна-палітычныя і метадалогічныя адносіны. Гэта сведчыць аб тым, што к 1930 году Ігнатюскі значна рушыў наперад па шляху авалодання марксісцка-ленінскай метадалогіяй. Тым не менш у канцы 20-х — пачатку 30-х гадоў памылкова паглядзі Ігнатюскага падвергнуліся вострай крытыцы. Яго папяркалі ў ідэалізацыі Бунда, Беларускай сацыялістычнай грамады.

У пісьме ў газету «Звязда» У. М. Ігнатюскі прызнаў памылковым тлумачэнне ім асобных гістарычных з'яў палітыка-дзяржаўнымі і палітыка-нацыянальнымі, а не сацыяльна-эканамічнымі прычынамі, блытанасць у трактоўцы Кастрычніцкай рэвалюцыі, якая прывяла да недакладнага паказу ролі Паўночна-Заходняга абласнога камітэта РСДРП(б), беларускіх секцый РКП(б) ва ўтварэнні БССР, таксама яго і пэўную ідэалізацыю БСГ, перабольшанне ролі Бунда ў скліканні І з'езда РСДРП і г. д. У студзені 1931 года У. М. Ігнатюскі быў выключан з партыі як нацыянал-ухліст.

І. ІГНАЦЕНКА,
акадэмік АН БССР,
А. КАРОЛЬ,
кандыдат гістарычных навук.

23 жніўня 1987 года пасля цяжкай працяглай хваробы на 51-м годзе жыцця памёр вядомы беларускі празаік, паэт, крытык Міхась Лявонавіч Стральцоў.

М. Л. Стральцоў нарадзіўся 14 лютага 1937 года ў вёсцы Сычын Слаўгарадскага раёна Магілёўскай вобласці ў сям'і настаўніка. У 1959 годзе скончыў аддзяленне журналістыкі філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна. Працаваў у газеце «Літаратура і мастацтва», часопісах «Полымя», «Маладосць». У апошнія гады — загадчык аддзела крытыкі часопіса «Нёман».

Пісаць Міхась Стральцоў пачаў будучы студэнтам БДУ. Першае апавяданне надрукаваў у 1957 годзе. У 1962 годзе выйшла яго першая кніга — зборнік апавяданняў «Блакитны вецер».

Шырокую вядомасць пісьменніку прынеслі зборнік апавяданняў «Сена на асфальце», апавесць «Адзін лапаць, адзін чунь». У 1974 годзе выхадзіць кніга выбранага «На ўспамін аб радасці». Празаічныя творы Міхася Стральцова адметныя дакладным адлюстраваннем свету нашага часу, яскрава, з уменнем аўтара стварыць запамі-

ГОРКАЯ СТРАТА

Суровы лёс карае нас бязлітасна...

Так нядаўна яшчэ і так заўчасна адышоў Уладзімір Караткевіч, які і сёння свабодна мог бы радаваць блізкіх сваёй прысутнасцю, а чытача — нястомна натхнёнай працай.

Нібыта ўчора пакінуў нас Варлен Бечык. Чыстая душа, светлы талент, які так хораша пачаў разгортвацца, ад якога німаля можна было чакаць.

І вось яшчэ адзін удар, яшчэ адна страта — Міхась Стральцоў. Неверагодна. Балюча. І горнае недаўменне: чаму? навошта?..

Нялёгка быў яго шлях. Калі ж ён, на радасць усім нам, актыўна вярнуўся ў строй, калі ў нашай паэзіі і крытыцы зноў так адметна пачуўся яго праўдзівы, сумленны, таленавіты голас, калі ён, Міхась, збіраўся вярнуцца да сваёй яркай, высякароднай прозы — прыйшло жахлівае заначэнне, такі нечаканы абрыў жыццявага шляху.

А колькі ж ён мог бы яшчэ

зрабіць, які ён патрэбны сёння!..

Ціхі, удумлівы, то прызна, то іранічна усмешлівы Міхась. Ён — з тых, для каго літаратура — прызыванне, неаплачаны доўг перад народам, святы абавязак жыцця.

Многа ён адпакутаваў перад канцом, з вялікай цярплівасцю, з годнасцю пераносіў пакуты. Калі яго апошняя псудоўна згадваўся яшчэ адзін псудоўны чалавек і шчыры друг, таксама разумна, усмешліва ціхі Валерыяў Таўлай, — яшчэ адно непаўторнае, абаяльнае спалучэнне асобы і таленту, яшчэ адна, калісьці таксама горная страта, яшчэ адзін неспяротны след у роднай літаратуры.

Такім быў і Міхась Стральцоў. Такім ён застаецца.

Мы пастараемся, добры наш дружа, каб слова тваё пайшло ў народ ва ўсёй сваёй паўнаце.

Янка БРЫЛЬ.

ПЕРШЫ ДРУГ, ДРУГ НЕАЦЭННЫ

У космасе нашай літаратуры зачарнела яшчэ адна праміна. Не стала Міхася Стральцова. Адраджэнцкая шматграннасць і аратыйная сціпласць, асветніцкая дасведчанасць і апантаная прысвечанасць сябе той культуры, што як і руць на ўсім малях выжывала і зелянела і кожны раз на колас бралася то ў асобе Кастуся Каліноўскага, то ў геніі Янкі Купалы, то ў шырачэснасці і глыбіннасці Уладзіміра Караткевіча. Апостальскія фігуры двух вялікіх Максімаў — Багдановіча і Гарэцкага — асабліва шанаваліся душой і розумам роўнага ім талентам Міхася Стральцова.

Ён быў усім патрэбны. Яго хапала на ўсіх, толькі не на сябе, на свае задумы, на свае жыццёвыя і духоўныя патрэбы. Усім здаваўся ён думным, цягавітым, вынослівым. А быў ён, як луста хлеба, адкрытага так цяжкім, што трэба было трымаць у дзве рукі, каб не пераламаўся, і не ўтрымаў ні мы, ні лёс.

Без цябе стала зольна і вятрыста, Міхась, на ніве нашай прозы, паэзіі, крытыкі, эсэістыкі. Можна, ты сваім адыходам хоць на момант прымушаш нас задумацца, адумацца, перадумаць усё нанова, ці так жылі, ці так дажываўсям рэштку адведзеных нам дзён. Ты вучыў нас пастральцоўскаму далікатнаму няспешнасці думкі, рупнасці душы, празарлівасці позірку. Дзякуй за ўсё. Дзякуй, што ты быў. Дзякуй бацькам тваім і беларускай мове, што далі цябе нашым дзям, наступнасці і незабытнасці!

Зямні панлон табе, «мой першы друг, мой друг бесценны».

Дружа, пры жыцці шмат забраў я твайго дарагога часу, чытаючы свае радкі, просячы ў цябе парадзі, загадзі разлічываючы на славаду. Дазволь на тваю апошнюю дарогу прачытаць колькі радкоў, бо ты яшчэ з намі, твая відушчая душа бацьчы нас, твая чулая душа чуе.

Усё жыццё жывеш расстаннем

З матуляй,
З дружкаком астатнім,
І з той вадой.
Што пад вярбой.
Сам ашуканы
Іным хлусціш,
І верыш зноў,
І ўрэшце мусіш
Развітацца з самім сабой.

Кожнага чакае развітанне з самім сабой. Але не кожны адчуе яго так балюча, як развітанне з сябрам, без якога ты, што тое дрэва без ценю.

Бывай, Міхась!

Рыгор БАРАДУЛІН.

Памяці Міхася СТРАЛЬЦОВА

Спакойны жнівень дагарае,
А неба чыстае ў журбе...
Упарціца зямля сырая
Прымаць балеснага цябе.

Адна яна і разумее,
Што ты рупліва,

з оных дзён,
На беларускім полі селяў,
Які чакаў ад зямлі плён.

Ты ў душах нішчыў зла мікробы,

Ты словам праўду выкрасаў...
Інтэлігент вышэйшай пробы,
Празрысты, светлы, як раса,

Амаль дзіцячая ўсмішка.
Святое, думнае чало.

Эх, Міша, Міша...
Долі сценку

Што да абрыву павяло?

Хто выправіў у сумны вырай,
Хто сілы вычарпаў да дна?
І вы — няўвага і няшчырасць,
І ты —

усё яшчэ —
вайна!

А ён пісаў і жыў без фальшу,
А ён ішоў у поўны рост.
Які пахне сена на асфальце,
Які ўпіраецца ў пагост...

Мой свеце ясны,
ты не вернеш

Слязой
адданейшых сыноў...
Апошні жнівень сыпле зерне
Нікім не разгаданых слоў.

Сяргей ЗАКОННИКАУ.

Саюз пісьменнікаў БССР глыбока смуткуе з прычыны заўчаснай смерці пісьменніка, загадчыка аддзела крытыкі часопіса «Нёман» Міхася СТРАЛЬЦОВА і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Рэдакцыя «Нёмана» смуткуе з прычыны заўчаснай смерці загадчыка аддзела мастацтва, крытыкі і бібліяграфіі часопіса Міхася Лявонавіча СТРАЛЬЦОВА і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Рэдакцыя часопіса «Полымя» смуткуе з прычыны смерці былога супрацоўніка часопіса, пісьменніка Міхася СТРАЛЬЦОВА і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Калектыў рэдакцыі часопіса «Маладосць» смуткуе з прычыны смерці пісьменніка, былога супрацоўніка часопіса Міхася Лявонавіча СТРАЛЬЦОВА і выказвае спачуванне яго родным і блізкім.

Калектыў рэдакцыі штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» глыбока смуткуе з прычыны смерці вядомага пісьменніка, былога супрацоўніка «ЛіМа» Міхася Лявонавіча СТРАЛЬЦОВА і выказвае спачуванне яго родным і блізкім.

Калектыў Аб'яднанай дырэцыі літаратурных музеяў выказвае глыбокае спачуванне навуковаму супрацоўніку Літаратурнага музея Янкі Купалы Стральцовай В. М. з выпадку цяжкага гора — смерці БАЦЬКІ.

«Інструмент яго спявае, як чалавек» — гэта найвышэйшая пахвала любому салісту — інструменталісту. Чаму самыя прыгожыя гучанні музычных інструментаў мы параўноўваем з чалавечым голасам? Чаму, напрыклад, адзін з вялікіх піяністаў усіх часоў Фрэдэрык Шапэн раўня сваім вучням піяністам часцей бываць у оперы?

Думаю, тут маецца на ўвазе не толькі ўменне вакаліста правесці фразу на адзіным дыханні. Галоўнае

коўскага. Вы бачыце, якая разнастайнасць, нават процілегласць псіхалагічных станаў герані. Яны вымагаюць ад спявачкі бязмежнай самааддачы і значнага вакальнага майстэрства.

Прырода шчодро надзяляла Марыю Гулегіну цудоўным голасам, яркай сцэнічнай знешнасцю, тонкай артыстычнай прывабнасцю. Вядома, адоранасць у мастацтве — аснова, без якой немагчымы ніякі дасягненні. Але не менш важная для прафесіянала і школа, якую

ду, не прывязваючы яго залішне трывала да мізансцэны. Неабходна ўлічваць і тое, што стан артыста мяняецца ў кожным спектаклі і яму неабходна творчая прастора...

Гаварылі мы і пра тое, што опера страчвае слухачоў, Марыя лічыць гэта не толькі вынікам пастановачных пралікаў, але ў большай ступені — недахопу аддачы акцёраў-спявакоў.

— **Самае галоўнае, каб кожны спектакль спяваўся нібы ў апошні раз. Калі з**

замен. Былі сумненні — голас у мяне драматычны, а патрэбна лірыка, пушкінская лірыка. Я шмат думала, чытала і перачытвала Пушкіна.

У нашым тэатры партыя Таццяны — адна з апошніх работ спявачкі, вельмі самабытная і пераканаўчая, хаця зразумела, трактоўка Гулегінай не адзіна магчымая. Спявачка падкрэслівае не дзявочую сарамліваць і летуценнасць герані, а душэўную энергію, прагу актыўнага жыцця і кахання. У Пушкіна Таццяна адорана

**Воображением
мятежным,
Умом и волею
живой,
И своенравной
головой
И сердцем
пламенным
и нежным.**

Менавіта такая Таццяна Марыя Гулегінай. На мой погляд, вельмі падыходзяць гэтыя пушкінскія радкі і да артыстычнага складу самой спявачкі.

Марыя Гулегіна — Таццяна («Яўгеній Анегін»).

«Спяваць — як у апошні раз...»

— выразная разнастайнасць інтаніравання, якой валодае на-сапраўднаму даравіты спявак. Сама асоба, непаўторная афарбоўка голасу, глыбіня і значнасць духоўнага свету напўняюць выкананне адметным сэнсам. Слухачам жа дорацца самыя ўзнёслыя, запаветныя імгненні паглыблення ў музыку! Такія хвіліны я зведаў, упершыню пачуўшы выступленне Марыі Гулегінай у Полацкім Сафійскім саборы.

Мерны поступ акордавых гукаў аргана запойніць вялікую залу. І раптам — у самае сэрца праніклі журботныя інтанацыі чалавечага голасу. Мяккія і, адначасова, неспакойныя, трывожныя звыі мелодыі, здавалася, ішлі з глыбіні душы спявачкі. Воклічы-ўздыхі яе жалыбы глыбока краналі і напўнялі суперажываннем слухачоў. Гучала перадсмяротная арія Дзідоны з оперы Д. Пёрсела «Дзідона і Эней»... Гэты канцэрт адбыўся два гады назад з нагоды адкрыцця полацкага аргана. Дасюль помніца захарпляючая эмацыянальная напоўненасць, інтанцаійная выразнасць выступлення малядой салісткі Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР.

Марыя Гулегіна была прынята ў наш тэатр у 1983 годзе адразу пасля заканчэння Адэскай кансерваторыі. У наступным годзе яна перамагла на Усеаюзным конкурсе вакалістаў імя М. Глінкі ў Ерэфане, у 85-ым становіцца лаўрэатам Міжнароднага конкурсу вакалістаў у Рыю-дэ-Жанейра, праз год — лаўрэатам конкурсу імя П. Чайкоўскага. Вось такія вехі прызнання майстэрства спявачкі. За гэтыя гады Марыя падрыхтавала і спела ў нашым тэатры трагічную Елізавету ў оперы «Дон Карлас» Д. Вердзі, гразліваю Рэзіну ў «Севільскім цырульніку» Д. Расіні, палкую Таццяну ў оперы «Яўгеній Анегін» П. Чай-

праходзяць пад кіраўніцтвам педагогаў, рухаючыся да выканаўчых вышынй. Спявачка з удзячнасцю разказвае пра тых, хто дапамагае знайсці сябе ў мастацтве.

— Я вучылася ў Алісы Варкесайны Джамгагардзян. Паступіла ў кансерваторыю як мецца-сапрана, але з гадамі высветлілася, што ў мяне сапрана. Была я ўжо на трэцім курсе, мне споўнілася дзевятнаццаць гадоў. Тады ж я сустрэлася з Людмілай Ільінічнай Івановай — у класе камернага ансамбля. Яна не толькі вучыла мяне, але і акампаніравала на конкурсах імя Глінкі і Чайкоўскага. Уплыў яе вельмі вялікі, вельмі каштоўныя яе парады, заўвагі. На апошніх курсах кансерваторыі і, асабліва, зараз — з вялікай радасцю я бяру кансультацыі прафесара Яўгена Мікалаевіча Іванова. Ён рыхтаваў мяне да конкурсаў, даў адчуванне свабоды, асэнсаванасці спявання. Заўсёды выкарыстоўваю кожную магчымасць, каб пабываць у цудоўнай сям'і Івановых, спяваць ім. Усё, што атрымліваю ў сваіх педагогаў, — перадаю сваім студэнтам (у мяне клас у Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі). Прастата, натуральнасць — вось што галоўнае ў спяванні, спяваць — як дыхаць, як птушцы — лятаць...

Зразумела, што мы закрунулі і пытанні рэжысуры ў оперных спектаклях.

— Я лічу, што рэжысёр павінен быць музыкантам, працаваць на музыку спектакля, каб акцёрскімі, рэжысёрскімі знаходкамі ўзбагачаць мастацкую тканіну твора, а не парушаць. А то бывае: музычная фраза гучыць, а рэжысёр раптам уводзіць спявака са сцэны, і ўсё ламаецца...

— Што вы робіце ў такіх выпадках?

— Усё ж такі іду за музыкай. Лічу, што трэба пакідаць спяваку пэўную свабоду,

такім разуменнем спявак выходзіць на сцэну — тады атрымліваецца добры вынік. Тады чалавек, які ўпершыню, магчыма, нават выпадкова, трапіў у оперны тэатр, — не выйдзе расчараваным і прыйдзе яшчэ і яшчэ. Не магу не сказаць пра такую з'яву ў оперным тэатры, як чарга, каб спяваць у спектаклі. Але спяваць трэба таму, хто знаходзіцца ў добрай форме і мае ШТО сказаць, а не таму, чыя надыхла чарга!

Мэта жыцця — стаць спявачкай — акрэслілася ў яе доволі позна, гадоў з пятнаццаці, калі Марыя адчула ў сабе такое імкненне — спяваць. Але з маленства ўжо была ўпэўнена, што стане актрысай. Якой — не важна: вабіў цырк, займалася балетам, чытала вершы, спявала ў школьным хоры. Выступала заўсёды ў самадзейнасці. Бацькі яе не былі музыкантамі, але часта спявалі дома: маці — украінскія, рускія, беларускія песні, бацька — армянскія. Усёй сям'ёй хадзілі ў оперны тэатр...

— У шаснаццаць гадоў я паступіла ў музычнае вучылішча, праз год мяне залічылі на першы курс Адэскай кансерваторыі. У Мінск, дарчы, мяне прывезла Святлана Філіпаўна Данілюк — яна пачула мяне на адным з конкурсаў і настойліва параіла паехаць у Беларускі оперны тэатр. Адначасова я атрымала прапанову стаць стажорам Вялікага тэатра Саюза ССР, але магчымасць працаваць адразу ў якасці салісткі мяне больш вабіла. І 20 лістапада 1983 года я спявала Іяланту на мінскай сцэне. А мая самая першая партыя наогул — Таццяна ў «Яўгеніі Анегін». Вучыла і спявала яе ў опернай студыі кансерваторыі. Яна мне дарагая і тым, што гэта партыя — мой дзяржаўны эк-

Зусім нядаўна Марыя Гулегіна выступала ў новай пастаноўцы оперы Д. Вердзі «Баль-маскарад» у Міланскім тэатры Ла Скала. Ці трэба падкрэсліваць, што значыць — спяваць на сцэне славуэтага тэатра? Гэта і вялікая адказнасць, і вялікі гонар, гэта запаветная мэта музыкантаў усяго свету. Вобраз Амельі, які ўвасобіла наша спявачка на італьянскай сцэне, прывабіў, паводле водгукаў друку, багачам пачуццяў — ад абальнай цягліваці да душэўнай узрушанасці.

Спявачка прызналася, што оперы Д. Вердзі цікавяць і вабяць яе вельмі, ёй блізкае амплуа геранічнага сапрана. Хочацца памарыць, што «Баль-маскарад», твор, адзначаны высокай сталасцю кампазітара, багаты эфектнымі драматургічнымі сітуацыямі, убацьчыць святло рампы і ў Мінску.

Марыя Гулегіна атрымала запрашэнне выступіць у наступным годзе ў Англіі ў тэатры «Ковент Гардэн». Англічане пачуюць яе ў партыях Аіды і Віялеты. Дарчы, на заканчэнне сёлетняга тэатральнага сезона адбыўся дэбют М. Гулегінай на сцэне нашага тэатра ў оперы «Аіда», які ўвянчаўся поспехам. Яе Аіда непакорлівая, моцная натура, яна прагне свабоды, але нікуды не адпусціць яе згубнае каханне да Радамэса. Якая разнастайнасць і тонкасць эмацыянальнай нюансіроўкі! На мой погляд, у ролі Аіды адбылося рэдкае зліццё творчай індывідуальнасці спявачкі з вобразам герані.

«Гук спяваючага жаночага голасу — адзін з самых салодасных гукаў на свеце, самы пранікнёны, самы грандыёзна значны...» Гэтае запавяццё ў папулярнага рамана А. Мэрдак мне хочацца аднесці да Марыі Гулегінай. Сустрэчы з яе мастацтвам заўсёды жаданыя...
Аляксандр СЦЕПАНЦОУ.
Фота А. ДЗМІТРЬЕВА.

з 31 жніўня па 6 верасня 1987 года

31 жніўня, 20.15

II Усеаюзны фестываль народнай творчасці, прысвечаны 70-годдзю Вялікага Кастрычніка. Выступленне калектываў мастацкай самадзейнасці Магілёўскай вобласці.

1 верасня, 18.15

«СУЗОР'Е».

Перадача разказвае пра народнага мастака, разьбяр па дрэве В. Сафроненку.

1 верасня, 19.50

«ЖЫВОЕ ДРЭВА МУЗЫКІ».

Музычная праграма з удзелам педагогаў і студэнтаў Белдзяржкансерваторыі імя А. В. Луначарскага.

4 верасня, 19.30

ПАКАЗВАЕ БРЭСТ.

Літаратурна-мастацкі часопіс «БУГ».

5 верасня, 13.05

«СЛОВА — ПАЭЗІЯ».

М. Арошка. «Падземныя замкі». Чытаюць артысты тэатра імя Янкі Купалы.

5 верасня, 17.45

ІГРАЕ АНСАМБЛЬ «КАНТАБІЛЕ».

5 верасня, 18.25

ФЕСТИВАЛЬ ІНДЫІ У СССР.

Тэатралізаванае прадстаўленне з удзелам харэаграфічнай групы «Калашэтра».

5 верасня, 23.25

«СУСТРЭНЕМЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ».

6 верасня, 13.05

«ЗАЧЫТАЙЦЕ МАЕ ПІСЬМО».

Новая перадача, якая будзе выходзіць штогдыня і будзе знаёміць з поштай, якая прыходзіць на тэлебачанне.

6 верасня, 19.50

«У НЯДЗЕЛЮ ВЕЧАРАМ».

Спявае Ганна Радзюк.

А Б' Я В Ы

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ТЭАТРАЛЬНА-МАСТАЦКІ ІНСТЫТУТ

АБ'ЯУЛЯЕ ПРЫЕМ у аспірантуру на 1987—1988 год па спецыяльнасцях:

тэатральнае мастацтва — 2, з іх з адрывам ад вытворчасці — 1, без адрыву ад вытворчасці — 1; выяўленчае мастацтва — 2, з іх з адрывам ад вытворчасці — 1, без адрыву ад вытворчасці — 1.

Умовы прыёму на агульных асновах паступлення ў аспірантуру. Прыём дакументаў да 1 кастрычніка 1987 г. Уступныя экзамены з 16 кастрычніка 1987 г.

Адрас інстытута: 220600, ГСП, Мінск, Ленінскі праспект, 81, БДТМІ. Даведкі па тэл.: 32-00-83.

Саюз пісьменнікаў БССР вызнавае глыбокае спачуванне пісьменніку Міхасю Парахневічу з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці БРАТА.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларускім мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
AT 21529 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на месніна галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарыса — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотайлюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, нарэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукавання на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Анатолий ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатолий БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.